

*Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Творче об'єднання «Нова парадигма»*

НОВА

ПАРАДИГМА

- *Філософія*
- *Соціологія*

ВИПУСК 133

Київ
Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова
2017

УДК 06

ББК 95

Н 72

Фахове видання з філософських та соціологічних наук. Затверджено наказом Міністерства освіти науки і освіти України (протокол № 693 від 10 травня 2017 р.)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 8429 від 11 лютого 2004 р.

*Друкується за рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова
(протокол № 10 від 8 грудня 2017 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

В. П. Бех	доктор філософських наук, професор (головний редактор);
Ю. В. Бех	доктор філософських наук, професор (відповідальний секретар);
І. В. Григоренко	кандидат філологічних наук, доцент (секретар-координатор, літературний редактор);
<u>Філософія</u>	
В. П. Андрущенко	доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України;
В. М. Вашкевич	доктор філософських наук, професор;
В. Г. Воронкова	доктор філософських наук, професор;
Р. О. Додонов	доктор філософських наук, професор;
А. І. Зеленков	доктор філософських наук, професор (Республіка Білорусь, м. Мінськ);
М. Квіск	доктор філософських наук, професор (Польща, м. Познань);
М. А. Лепський	доктор філософських наук, професор;
Н. І. Мозгова	доктор філософських наук, професор;
В. І. Муляр	доктор філософських наук, професор;
І. В. Степаненко	доктор філософських наук, професор.
<u>Соціологія</u>	
В. Б. Євтух	доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
О. М. Дікова-Фаворська	доктор соціологічних наук, професор;
М. І. Михальченко	доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України;
Моріц Гунцінгер	доктор філософії, професор (Федеративна Республіка Німеччина, м. Франкфурт-на-Майні);
Н. Б. Отрешко	доктор соціологічних наук, професор;
Ю. В. Романенко	доктор соціологічних наук, професор;
А. О. Ручка	доктор філософських наук, професор;

Н 72

Нова парадигма : філософські і соціологічні науки [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех. ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; творче об'єднання «Нова парадигма». – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 131. – 130 с.

Концепція журналу базується на багатоплановому науковому філософському та соціологічному висвітленні актуальних проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі гуманітарних наук, зокрема соціальної філософії, філософії історії, філософської антропології, філософії культури, філософії науки, філософії освіти, релігієзнавства, теоретичної соціології, емпіричної соціології, прикладної соціології, галузевої соціології, етносоціології, соціології праці, соціології управління, соціології права, соціальних комунікацій, конфліктології, соціальної психології, соціальних та публічних відносин (PR), прогнозування, культурології.

Видання розраховане на вчених гуманітарного напрямку, аспірантів та докторантів, студентів і здобувачів.

УДК 06
ББК 95

© Редакційна колегія, 2017
© Автори статей, 2017
© Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2017

ФІЛОСОФІЯ

*Бех В.,
Бех Ю.*

ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ВЛАДИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ: ГЕНЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті продемонстровано відношення соціального інституту влади та соціальної системи управління. За допомогою генетичного аналізу з'ясовано, що їх витоками є соціальний світ з генетичним ядром людської особистості. Визначено зв'язки між соціальною системою управління та соціальним інститутом влади. Описано локальність саморозгортання соціального світу, яка відбувається у двох площинах (горизонтальній та вертикальній). Запропоновано авторську концепцію визначення різниці між соціальним інститутом влади і соціальною системою управління. Означено характеристику соціальної системи управління залежно від режимів життєдіяльності систем. Обґрунтовано важливість організаційних явищ для розуміння функціонування соціальної системи. Продемонстровано генезис та структуру загальної теорії управління.

Ключові слова: генезис, влада, інститут влади, соціальна система, соціальна система управління, загальна теорія управління.

Основною проблемою сучасного планетарного соціального розвитку є відсутність еквівалентного менеджменту. Це є наслідком вкрай обмеженого світосприйняття політиками і керівними кадрами явища організаційної сфери. Тобто на початок ХХІ століття відсутньою є цілісна теорія управління, адже управління не сприймається цілісним, а кадри соціального управління не розуміють горизонти й межі можливого впливу на це явище. Наслідком є «всезагальна організаційна наука», або загальна теорія організації, тектологія О. О. Богданова, що не «розпакована» і до сьогодні.

Глобалізація та інформатизація як найбільш поширені сучасні процеси життєдіяльності супроводжуються становленням

онтологічної, організаційної, семантичної, інформаційної, мовної єдності планетарного співтовариства. Наразі саме ці процеси вимагають системного аналізу управління явищем глобальної організації життєустрою планетарної спільноти. Оскільки вже з'явилися якісно нові структурні елементи цього життєустрою у виді планетарного соціального організму, то йдеться про Світовий, або глобальний, уряд, про глобальну державу, глобальне громадянське суспільство, глобальне управління, глобальну освіту тощо.

Означимо проблемну ситуацію дослідження, яка полягає у тому, що спостерігаємо слабкий розвиток загальної теорії управління (як розширений та деталізований інструмент управління різними видами систем – біологічної, технічної та соціальної), що є наслідком становлення соціального управління. Так, з одного боку, існує практика управління промисловими фірмами, а з другого боку, фіксується недооцінка рефлексивної спроможності філософії управління як засобу відтворення у людській свідомості явища організації. Організація, у свою чергу, має такі етапи буття: соціальний інститут влади і соціальна система управління. Цей поділ організаційної сфери є принциповим, оскільки соціальним інститутом влади керувати неможливо, водночас модернізувати соціальну систему управління можливо.

Виходячи з вищесказаного, сформулюємо мету цього дослідження – розкрити взаємовідношення соціального інституту влади та соціальної системи управління за допомогою методології генетичного аналізу. Побічною метою дослідження є демонстрація генезису та структури загальної теорії управління як джерела походження соціальних інститутів.

Вивчаючи соціальну систему, визначаємо ядром її людську особистість. Якщо ж виходити з морфології людської особистості, то вона повинна розгортатися у двох площинах. Перша з них характеризується координатами «потреба – дія», а друга – «цінність – сенс». Це означає, що координати саморозгортання соціального світу мають, умовно кажучи, горизонтальний і вертикальний вектори.

Соціальна система управління обслуговує соціальний інститут влади, і вони тісно взаємопов'язані такими зв'язками: 1) породження, 2) структурування, 3) взаємодії, 4) перетворення, 5) функціонування, 6) розвитку, 7) управління, 8) конфліктування та 9) корекції [9]. Разом інститут влади і соціальний інститут управління обслуговують внутрішньовидові соціальні зв'язки планетарного соціального організму в горизонтальній площині: економічні, виробничі, соціальні,

політичні, аксіологічні, ідеологічні, культурологічні, екологічні та міжнародні.

Сучасний стан справ у сфері управління супроводжується вибухом (тобто появою нових) концепцій управління. Свідомо чи несвідомо все тяжіє до визнання організованого устрою соціального світу, тобто до китайського світосприйняття місця і ролі особистості у Всесвіті. Ці процеси розкривають перспективи узагальнення світоглядних засад загальної теорії управління, оскільки технічні, біологічні і соціальні системи є породженням одного суб'єкта – людини.

Природа організаційних відносин – семантична. Це є загально визнаним фактом. Організаційні відносини мають оригінальну топологію, оскільки вони розповсюджуються не у горизонтальній, а у вертикальній площині і належать до так званого третього світу. Третій світ є продуктом людської діяльності. Він утверджується дедалі більше. Разом з тим дуже важливо звернути увагу на його значну автономність. Світ мови, припущень, теорій і міркувань, тобто універсум об'єктивного знання – ноосфера, є одним із найважливіших універсумів, створених людиною.

Існує пряме підтвердження участі людини в трьох різних світах (зокрема, у працях К. Маркса, К. Поппера, Ю. Хабермаса та інших дослідників). Наприклад, К. Маркс підкреслює, що людська діяльність не тільки «пояснює», але і «змінює», що це активність не тільки духу, але і природи, і матеріального життя суспільства. У К. Поппера мешканцями третього (лінгвістичного) світу є продукти логіки: «Мешканцями мого третього світу є перш за все теоретичні системи, іншими важливими його жителями є проблеми і проблемні ситуації. Однак його найбільш важливими мешканцями ... є критичні міркування і те, що може бути названо ... станом дискусій або станом критичних суперечок; звичайно, сюди належать і зміст журналів, книг і бібліотек» [5].

Саморозгортання соціального світу в горизонтальній площині забезпечує виробництво і відтворення матеріальних благ і послуг, призначених для задоволення потреб фізичної людини. Звідси виникає установка на переважання матеріального чинника в нашому житті і матеріалістичне розуміння історії загалом. Цей тип взаємодії людей між собою нам (зокрема людям пострадянського простору) зрозуміліший, оскільки його докладно описали комуністичні ідеологи та впроваджували у практику за часів Радянського Союзу. У цій площині людина заземлена (поглиблена у планетарні справи), а головною її метою є виживання у широкому значенні (її особисто і людського роду). Управління тут не народжується, використовуючись

людиною для управління системами: економічною, соціальною, політичною і культурологічною, аналогічно до статусу управління технічними системами.

Цікавішим видається саморозгортання універсуму у вертикальній площині. Оскільки у цьому вимірі внутрішній зміст людини розгортається по лінії «цінність – сенс», тому чуттєву свідомість, несвідому свідомість, самосвідомість, надсвідомість і, зрештою, космічну свідомість (чистий розум) ми схильні розглядати і вивчати їх взаємозв'язки між собою так, як свого часу розглядалися механічна, фізична, хімічна, біологічна і соціальна форми руху матерії.

Якщо в горизонтальній площині механізмом перетворення була праця, то тут цю функцію виконує внутрішня діяльність особистості – мислення людини, яке поступово освоює названі вище рівні сходження універсуму. На рівні соціального світу, що об'єктивувався, цей рух досягається завдяки колективному мисленню і колективній рефлексії.

Знаходячись у вертикальній площині, натрапляємо на явище саморегуляції, оскільки присутні усі елементи його структури і функції регуляції. Саме у цій точці й зароджується соціальне управління. Якщо у такому природному процесі починає цілеспрямовано брати участь людина, то тоді виникає особливий стан системи, який і називаємо управлінням. По відношенню до соціальних систем – це соціальне управління, або менеджмент. По відношенню до технічних і біологічних систем – це управління, відповідно, технічними і біологічними системами.

Отже, рух у вертикальній площині забезпечує соціальному світові (ширше – універсуму) фундаментальну властивість саморегуляції. Принциповим дослідницьким імперативом є те, що системний аналіз управління соціальними, а також технічними і біологічними системами можливий тільки тоді, коли вони виходять на рівень саморегуляції соціального цілого: чи соціального організму країни, чи планетарного соціального організму.

Таким чином, управління генетично пов'язане з саморегуляцією соціального життя і формується над соціальними системами, згідно з принципом тріади – у третьому світі. Третій світ (або третій рівень саморуку універсуму) є, на думку К. Поппера, продуктом людської діяльності. Він постійно зростає, залишаючись у суттєвій автономії. «Світ мови, припущень, теорій і міркувань (тобто логічного – авт.) – коротше, універсум об'єктивного знання є одним з найважливіших створених людиною універсумів» [7, с. 190].

Основним у побудовах К. Поппера є чітке розмежування трьох Світів: Світ I – світ фізичних об'єктів; Світ II – світ суб'єктивного

досвіду; Світ III – результат діяльності розуму. Цей останній Світ, – як зауважує К. Поппер, – може існувати і не будучи матеріально втіленим. У свою чергу, і Ю. Хабермас вважає, що «люди живуть і обертаються в трьох різних світах, хоча ці різні світи у буденному житті постійно перетинаються. По-перше, це об'єктивний світ, в якому панують ділові стосунки, по-друге, соціальний світ з його нормами, оцінками і, зрештою, суб'єктивний світ, тобто наші почуття, надії і т. ін.» [4, с. 327].

Отже, мешканцями надсоціального рівня є сенси або продукти, що містять логічні зв'язки. Об'єкти третього світу – це не лише актуальна даність, але й потенціал розвитку світової спільноти [7, с. 190-191]. У К. Поппера мешканцями третього (лінгвістичного) світу теж є продукти логіки. «З нашими теоріями, – пише К. Поппер, – відбувається те ж, що і з нашими дітьми: вони мають схильність ставати значною мірою незалежними від своїх батьків. З нашими теоріями може статися те ж, що і з нашими дітьми: ми можемо придбати від них більшу кількість знання, ніж спочатку вклали в них» [7, с. 191].

За визначенням А. Пригожина: «Організації – цілісні, самостійні світи. І усі вони об'єднуються в грандіозний світ організацій. Свого часу К. Маркс охарактеризував техніку як «другу природу», яку людство поставило між собою і довкіллям. Так і світ організацій можна визначити як особливу, «третю природу», породжену суспільними стосунками, що займає в них специфічне місце. Воно порівнянне з місцем техніки в суспільстві і певною мірою також визначає його стан» [6, с. 32].

Складніше визначити сутність і зміст управління у горизонті соціального інституту і соціальної системи. Для цього вже сформувався досить розвинений категоріальний апарат, зокрема такі поняття: організаційний простір, організаційна атмосфера, організаційний клімат, організаційні відносини, організаційна взаємодія та її продукти (організаційний порядок (негентропія) або хаос (ентропія), організаційна напруженість, організаційний потенціал, організаційні методи управління) та ін. Особистість людини напряму залучена у цей процес, оскільки вона володіє організаційною енергією, організаційним мисленням, організаційною свідомістю, організаційною пам'яттю, нарешті, організаційною культурою.

Таким чином, нами сформована авторська концепція різниці між соціальним інститутом влади і соціальною системою управління (таблиця 1), яку у цій статті пропонуємо до обговорення науковій громадськості, практикам управління.

Порівняльний аналіз соціального інституту влади і соціальної системи управління

	Категорія явища	Рівень саморозгортання організаційного явища	
		Соціальний інститут влади	Соціальна система управління
1	Рівні буття	Підсвідомість людини	Свідомість людини
2	Механізм породження	Природний смислогенез	Інтелектуальна діяльність людини
3	Сутність явища	Смисли упаковані	Смисли розпаковані
4	Зміст явища	Інформаційні фрактали	Наукове знання
5	Носії явища	Потоки квантово-хвильового поля всесвіту	Людина і суспільство
6	Теоретичне опанування явища	Фундаментальна наука	Прикладний менеджмент
7	Суб'єкти явища	Науковці	Менеджери
8	Механізм опанування явищем	Науково-дослідна діяльність	Практична діяльність
9	Порядок використання явища	Збудження Семантичного континууму (ноосфери)	Привласнення – відчуження влади

Зауважимо, що соціальний інститут влади є сталим у межах певного типу цивілізаційного розвитку, а соціальні системи управління можуть суттєво відрізнятись залежно від поведінки людини. Сталість соціального інституту влади обумовлена структурою цього явища. Існують певні риси і ознаки, характерні для усіх соціальних інститутів.

У соціології виокремлюють п'ять таких груп загальних ознак :

– установки і зразки поведінки (для інституту сім'ї – прихильність, пошана, довіра; для інституту освіти – прагнення до знання, для інституту влади – прагнення до командування);

– культурні символи (для сім'ї – обручки, шлюбний ритуал; для держави – герб, прапор, гімн; для бізнесу – фірмова марка, патентний знак; для релігії – хрест, ікони, для освіти – освітні рівні, дипломи, наукові звання і ступені; для влади – печатки, булава, іменна зброя);

– утилітарні культурні риси (для сім'ї – будинок, квартира, меблі; для бізнесу – магазин, фабрика, устаткування; для освіти – інформаційні класи, бібліотека; для влади – офіси й адміністративні будівлі);

– усні та письмові кодекси поведінки (для держави – конституція, закони; для бізнесу – контракти, ліцензії, для освіти – ліцензії, акредитація; для влади – краватки, знаки відзнаки, табель про ранги);

– ідеологія (для сім'ї – любов, сумісність; для бізнесу – свобода торгівлі, розширення справи; для релігії – православ'я, католицизм, протестантизм, буддизм, іслам, для освіти – багатомовність, мобільність, толерантність; для влади – ідеологема верховенства, деспотизм).

Для соціальних системи управління (залежних від діяльності людини) характерним є розподіл концепцій управління відносно політичних режимів, що діють у конкретному типі суспільства. У свою чергу, політичні режими мають власне функціонування соціального інституту влади (таблиця 2).

Т а б л и ц я 2

**Розподіл концепцій управління залежно від режимів
життєдіяльності соціальних систем
(за Ю. Бех)**

<i>Параметри системи</i>	<i>Гомеостаз</i>	<i>Гомеорез</i>	<i>Гомеоклаз</i>
Провідний вид зворотного зв'язку	Негативний	Позитивний	Відсутній або гіперболізований
Базовий принцип	Динамічної рівноваги	Стійкої нерівноважності	Зростання ентропії
Тип механізму дії	Адаптаційний	Розвивальний	Руйнівний
Домінанта розподілу структурної енергії	На внутрішню роботу	На зовнішню роботу	Затухання джерела структурної енергії
Ідеологія поведінки системи управління	Консервативна	Революційна	Ризикована
Медіатор організаційної взаємодії	Позитивні цінності суспільства	Смисли	Ілюзорні цінності і помилкові цілі
Рухливі сили організаційної взаємодії	Менеджери	Менеджери-новатори, лідери	Деструктивні елементи суспільства, рухи
Інструменти відтворення системи	Закони, звичаї, ритуали, традиції	Смислотворчість, смислопородження	Деструктивні рішення і дії
Сутність буття системи	Сталість	Розвиток	Занепад
Морфологія системи	Стала	Ускладнюється	Руйнується
Організація	Стала	Ускладнюється	Спрощується

<i>Параметри системи</i>	<i>Гомеостаз</i>	<i>Гомеорез</i>	<i>Гомеоклаз</i>
зв'язків у системі			
Характер руху структури внутрішніх відносин	Пульсація	Інтеграція	Дезінтеграція
Функціональні можливості системи	Залишаються сталими	Нарощуються	Дисфункціональність
Зміст змін у структурі системи	Сталість функцій для вирішення типових завдань	Нарощування і збагачення функцій для вирішення нових завдань	Відмирання функцій і банкрутство
Співвідношення змісту і форми	Відповідність змісту формам буття	Зміст випереджає форму	Форма переживає зміст
Тип змін у системі	Коливання навколо середньої лінії	Прогресивний	Регресивний
Характер руху системи у зовнішньому просторі	Дрейф у визначеному діапазоні	Цільова спрямованість, що обмежується навколишнім світом	Зникнення зі сцени історії
Тип суспільства	Закрите	Відкрите	Застійне
Відношення системи до навколишнього світу	Вибіркове	Агресивне	Пасивне
Систематизація концепцій управління	Ситуаційний менеджмент; управління моделями; управління за цілями	М'яке управління; інноваційний менеджмент; нейроманеджмент; синергетичний менеджмент; управління змінами	Кризовий менеджмент; ризик-менеджмент
Стилі управління	Демократичний	Ліберальний	Авторитарний

Звертаємо також увагу на те, що у рамках наукової школи ноосоціогенезу, самоорганізації і саморегуляції соціальних систем підготовлена і захищена Ганною Козловською кандидатська дисертація з обґрунтування організаційної свідомості [3], у стадії завершення знаходиться дослідження проблем організаційної пам'яті соціальних систем [8].

Завдяки роботі Г. Козловської в українській філософській думці розроблена цілісна концепція організаційної свідомості, сутність якої полягає у формуванні узагальненої картини існування цього феномену,

що визначений як відображення, осмислення та переживання людиною впливу організаційних ідей, знань, поглядів, цінностей, норм поведінки, почуттів тощо на процеси утворення, упорядкування та вдосконалення навколишнього та власного буття.

Г. Козловська підбрала методологічний інструментарій, який містив такі наукові підходи: тектологічний, управлінський, психологічний, поведінковий, педагогічний, культурологічний, аксіологічний. Завдяки цьому комплексному інструментарію їй вдалося сформувати визначення природи (семантична реальність, носієм якої є смисл, а саморух її проявляється як явище смислогенезу), сутності (полягає у відображенні та осмисленні процесу внутрішнього упорядкування, узгодженості взаємодії більш-менш диференційованих та автономних частин цілого, що обумовлена його будовою), змісту (сукупність процесів упорядкування та спрямування діяльності тієї чи іншої системи на основі організаційних ідей, поглядів, почуттів) та форми організаційної свідомості.

У своїй роботі Г. Козловська розкрила структуру організаційної свідомості, яка розглядається в особистісному та суспільному вимірах. Авторка запропонувала узагальнювальну модель організаційної свідомості, всі елементи якої (організаційні погляди, принципи, норми, цінності тощо) між собою органічно взаємопов'язані, а інтегральним ядром їх системи визначені організаційні переконання, організаційні цінності та ціннісні орієнтації.

Дослідження містить обґрунтування системи функцій організаційної свідомості; побудована концептуальна модель її функціонування, яка формується на основі так званого «управлінського циклу», замкненого на мету. Центральний системоутворювальний компонент такого циклу – прийняття рішень, що реалізується на індивідуальному рівні за допомогою цілеутворення в процесі самоменеджменту особистості, а відповідно, цілепокладання – на колективному рівні в процесі управління (соціального, державного, корпоративного). Поза вказаним циклом організаційна свідомість самовідтворюється в процесі самоорганізації особистості й самоорганізації соціальних процесів.

Для дослідження загальної теорії управління і функціонування соціальної системи корисним стали уявлення Г. Козловської про діалектику організаційної свідомості людини і суспільства. Їх єдність полягає, по-перше, в тому, що обидва явища мають здатність відображати відносини, які складаються між людьми кризь призму упорядкованості; по-друге, вони формуються та розвиваються в процесі діяльності та впливають на цю діяльність, визначають та

регулюють її; по-третє, суспільна та індивідуальна свідомість пов'язані з мовою, за допомогою якої від покоління до покоління передається організаційний досвід людей; по-четверте, їх об'єднує належні їм функції (самоорганізації, управління); по-п'яте, суспільна та індивідуальна організаційна свідомість містять в собі раціональну (знання, поняття, судження) та емоційну (почуття, схильності, мотиви) сфери тощо. Відмінності між суспільною та індивідуальною організаційною свідомістю полягають у об'ємі, формах, засобах та часом існування, в закономірностях формування, та за іншими характеристиками.

Для вивчення джерел формування загальної теорії управління знадобились напрацювання Г. Козловської щодо організаційної свідомості. Дослідниця обґрунтувала організаційну культуру як критерій сформованості організаційної свідомості. Виділила основні показники зрілості повсякденної та професійної індивідуальної організаційної культури, особливості її виявлення у внутрішній та зовнішній стратегії колективного носія (фірми, суспільства). Корисним став порівняльний аналіз особливостей та відмінностей сформованості організаційної свідомості німців, французів та українців.

Таким чином, проаналізувавши джерела щодо концепцій управління та організаційних явищ, була сформована авторська ідея структури загальної теорії управління. Ця структура стала результатом докторського дослідження Ю. Бех й викладена як у тексті докторської дисертації, так і в монографіях, що подані українською і англійською мовами [2]. У цих працях обґрунтовані передумови формування загальної теорії управління та три її рівня, що побудовані за аналогією структури класичної соціологічної теорії.

Як висновок варто зазначити, що взаємовідношення соціального інституту влади та соціальної системи управління мають організаційний характер. Основою для їх взаємовідношення стає людська особистість як ядро утворення соціального світу, а тому саме в ньому зароджується управління. Причому зародження відбувається лише при необхідності процесів регуляції та саморегуляції.

Влада є атрибутивною характеристикою управління. Влада та управління мають тісні причинно-наслідкові взаємозв'язки і, що важливо, соціальна система управління обслуговує соціальний інститут влади. Зазначимо, що соціальний інститут влади є явищем, детермінованим характером цивілізаційного етапу розвитку планетарної спільноти. Соціальна ж система управління є більш динамічним явищем і залежить від світогляду людини та конкретно-історичних умов, в яких вона функціонує.

Дуальність буття явища глобальної організації планетарним розвитком вимагає від нас більш глибоко розглянути і подати в теоретичному виді параметричні характеристики, з одного боку, соціального інституту глобальної влади як незалежного від людини явища в структурі планетарного соціального організму, а з другого боку, відтворити засобами когнітивного аналізу соціальну систему глобального управління як відносно самостійного моменту планетарного життя і цілком підвладного регуляції з боку менеджменту.

На цій основі відкриваються якісно нові горизонти науки глобального управління і якісно інші знання для організації професійної підготовки кадрів управління нового покоління з іншим мисленням і принципово іншою компетентністю практичного управління соціальним розвитком. Наприклад, управління знаннями, яке за загальним визначенням поки сприймається не стільки як конкретна функція в організаційній діяльності, скільки ідеологія, що пронизує усі підходи до освіти.

Присудження у поточному 2017 році Нобелівської премії американському вченому-економісту Річарду Талеру за ідею когнітивної (або як прийнято називати поведінкової) економіки. Вчений, вивчаючи наслідки обмеженої раціональності, соціальних переваг і відсутності самоконтролю, продемонстрував, як ці риси людини впливають на її індивідуальні рішення, а також показав, як ці рішення впливають на ринок. Це є ще одним переконливим аргументом на користь розробки загальної теорії управління у горизонті опори на ноосферу, мислення, засоби сучасної психології і когнітивістики, тобто більш глибокого використання духовності Планетарної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бех В. П.* Соціальне управління у контексті саморегуляції соціального організму країни: монографія / В.П. Бех, Ю.В. Бех, С.М. Попов; за наук. ред. В. П. Беха. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – 572 с.
2. *Бех Ю. В.* Філософський модус загальної теорії управління: монографія / Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 478 с.
3. *Козловська Г. В.* Організаційна свідомість: індивідуальне і суспільне : монографія. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 203 с.

4. Монсон П. Современная западная социология: теории, традиции, перспективы / П. Монсон ; [пер. со шв.]. – СПб. : Изд-во «Нотабене», 1992. – 445 с.
5. Поппер К. Объективное знание. Эволюционный подход // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. – 18.12.2009. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4291>.
6. Пригожин А. И. Методы развития организаций / А. И. Пригожин. – М. : МЦФЭР, 2003. – 864 с.
7. Философия и методология науки : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. заведений / [под ред. В. И. Купцова]. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 554 с.
8. Чижевська О. Організаційна пам'ять: методологічні підходи до вивчення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/chyzevska.pdf>.
9. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 392с.

REFERENCES

1. Bex V. P. Social'ne upravlinnya u konteksti samoregulyaciyi social'nogo organizmu krayiny: monografiya / V.P. Bex, Yu.V. Bex, S.M. Popov; za nauk. red. V. P. Bexa. – Zaporizhzhya: Prosvita, 2012. – 572 s.
2. Bex Yu. V. Filosofs'kyj modus zagal'noyi teorii upravlinnya: monografiya / Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Nacz. ped. un-t imeni M. P. Dragomanova. – K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2013. – 478 s.
3. Kozlovs'ka G. V. Organizacijna svidomist': indyvidual'ne i suspil'ne : monografiya. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2007. – 203 s.
4. Monson P. Sovremennaya zapadnaya sotsiologiya: teorii, traditsii, perspektivy / P. Monson ; [per. so shv.]. – SPb. : Izd-vo «Notabene», 1992. – 445 s.
5. Popper K. Ob'ektivnoe znanie. Evolyutsionnyiy podhod // Elektronnyaya publikatsiya: Tsentr gumanitarnyih tehnologiy. – 18.12.2009. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4291>.
6. Prigozhin A. I. Metodyi razvitiya organizatsiy / A. I. Prigozhin. – M. : MTsFER, 2003. – 864 s.
7. Filosofiya i metodologiya nauki : ucheb. posob. dlya studentov vyssh. ucheb. zavedeniy / [pod red. V. I. Kuptsova]. – M. : Aspekt Press, 1996. – 554 s.
8. Chy'zhevs'ka O. Organizacijna pam'yat': metodologichni pidxody do vy'vchennya [Elektronnyj resurs]. – Rezhy'm dostupu: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/chyzevska.pdf>.
9. Yudin E. G. Sistemnyiy podhod i printsip deyatel'nosti / E. G. Yudin. – M. : Nauka, 1978. – 392s.

Бех В., Бех Ю. Взаимоотношения социального института власти и социальной системы управления: генетический контекст.

В статье продемонстрированы отношения социального института власти и социальной системы управления. Пользуясь инструментом генетического анализа показано, что их истоками являются социальный мир с генетическим ядром человеческой личности. Определены связи между социальной системой управления и социальным институтом власти. Описана локальность саморазвертывания социального мира происходящая в двух плоскостях (горизонтальной и вертикальной). Представлена авторская концепция разницы между социальным институтом власти и социальной системой управления. Определена характеристика социальной системы управления в зависимости от режимов жизнедеятельности систем. Обоснована важность организационных явлений для понимания функционирования социальной системы. Продемонстрированы генезис и структура общей теории управления.

Ключевые слова: генезис, власть, институт власти, социальная система, социальная система управления, общая теория управления.

Bekh V., Bekh Yu. The relationship between the social power institut and the social management system: the genetic context.

The article demonstrates the relationship between the social institution of power and the social management system. Using the tool of genetic analysis, it is shown that their origins are the social world with the genetic core of the human personality. The relationship between the social management system and the social power institution is defined. The locality of self-development of the social world occurring in two planes (horizontal and vertical) is described. The author's conception of the difference between the social institution of power and the social management system is presented. The characteristic of the social control system is determined depending on the modes of vital activity of the systems. The importance of organizational phenomena for understanding the functioning of the social system is substantiated. The genesis and structure of the general control theory are demonstrated.

Keywords: genesis, power, power institution, social system, social management system, general management theory.

**«КОНТЕКСТ», «ІНТЕРАКТИВНІСТЬ» ТА «НАСОЛОДА»:
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ПРИЙОМІВ У
ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Запропоновано розширення маркетингового та менеджерського інструментарію для посилення конкурентних переваг у сфері туристичного бізнесу. За методологічну основу взято ключові концепти постмодерністської методології й прикладної естетики: контекст, інтерактивність та насолоду. Через аналіз мікрокейсів продемонстровано придатність цих механізмів для вдосконалення існуючих туристичних практик та перспективу творення нових сервісів. Одним із основних критеріїв суб'єктивного оцінювання турпродукту визначено атрактивність, що повинна керувати стратегією модерування процесу надання туристичних послуг. Слослова надбудова туристичної діяльності інтерпретується як індустрія вражень.

Ключові слова: контекст, інтерактивність, насолода, постмодернізм, туристична діяльність, атрактивність, ефективність, туроператор, конкурентна перевага, турпродукт, сервіс, проектний менеджмент, модерування вражень.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед актуальних проблем туристичної та екскурсійної діяльності неабияке місце займає питання підвищення атрактивності послуг, додатково посилене все гострішою конкурентною ситуацією у галузі. Глобалізаційні процеси, полегшення візових режимів, дешеві авіалінії та доступність інформації через мережу Інтернет спричинили ситуацію, у якій туристичним компаніям слід змінювати маркетингові стратегії та максимально пристосовувати їх до потреб стрімко змінних цільових аудиторій.

Якщо ж йдеться про доволі диверсифікований європейський туристичний ринок, то для збереження клієнтів операторам слід особливо уважно врахувати нові виклики та застосувати нові технології, як випрацювані на маркетинговому полі, так і пропонувані іншими сферами. До такого потенційно продуктивного інструментарію відносяться постмодерністські інтерпретаційні методології, побудовані на поняттях «контексту» (або ширшого – «ситуації»), «інтерактивності» (та компенсуючого поняття «інтерпасивності») і «насолони» як кінцевої мети споживання туристично-екскурсійних послуг. Адже враховуючи той факт, що туристичний бізнес усучасних умовах є здебільшого індустрією вражень, туроператору слід бути

майстерним модератором поміж реальною туристичною інфраструктурою та очікуваннями клієнта.

Відтак *метою* цієї розвідки є аналіз пропонуваніх постмодерністською методологією напрацювань та їх адаптація до «живої» практики туристично-екскурсійного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує значний перелік праць, рекомендованих для вивчення і застосування у діловій практиці для туристичних маркетологів. Серед них слід відзначити напрацювання С. Альткорна, Б. Бермана, Н. Вудкока, Р. Дж. Еванса, Ф. Котлера та інші хрестоматійні роботи, які закладають наріжні камені маркетингової діяльності у сфері вражень, подорожей і відпочинку. Однак що стосується імплементації здобутків постмодерністської методологічної парадигми та напрацювань прикладної естетики у туристично-екскурсійну практику, тут ситуація ускладнюється значним смисловим і термінологічним розривом поміж постмодернізмом як начебто суто філософським здобутком, який складно придатний у більш «приземлених» практиках, умовною відокремленістю й кризою самоідентичності естетики як філософської дисципліни та туризмом, більшість кадрів якого працюють, виходячи із стихійних реакцій та несистемно набутого досвіду, а не опрацювання методологічних кейсів. Зважаючи на залученість й практичний досвід у цих сферах, ми намагаємося імплементувати теоретичні напрацювання для вирішення конкретних завдань, які стоять перед туроператором як менеджером та маркетологом власного продукту. Для досягнення цієї мети будемо розглядати конкретне поняття через призму реальних мікрокейсів із туристичної практики, набутої у період від 2003 по 2012 рік у туристичних компаніях «Алголь», «Аккорд-тур» (Україна) та сервісному та контакт-центрі UEFA-2012 (Україна-Польща).

Для випрацювання конкретних методологічних рекомендацій нам слід відштовхуватись від понять «ситуативності» та «контексту», введених Ф. Гватарі, Ж. Делезом, Ж. Лаканом (докладніший аналіз див., наприклад, 6, 33; 7, 12-13); «інтерактивності» й «інтерпасивності» («інтерпасивний суб'єкт» – авторський термін С. Жижека) [2, 173-174] та «насолоди» (термін, введений Ж. Дельозом у його приватній «переписці» із М. Фуко; суміжні постмодерністські терміни: «еротика тексту», «текст-насолода») [2; 3; 4]. Для чіткішого розуміння постмодерністського тлумачення контексту слід враховувати введення в естетичну ситуацію рагергон, якому Жак Деріда присвячує значну частину своєї теорії. Парергон Деріди – щось на кшталт «доповнення», «прочитання тексту по краях його» [1, 623].

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Відповідно до цього аналізу туроператору як конструктору вражень слід розробляти певні схеми інтерпретаційних практик, які б водночас ефективно працювали на його прагматичну мету та приносили максимально можливе задоволення від реалізованої комунікації «клієнт – туристичний продукт».

Відповідно до цієї **мети** – окреслення основних стратегій використання набутків сучасної естетики та постмодернізму у прикладному вимірі – нам слід реалізувати наступні завдання: з'ясувати значення понять постмодерної естетики «контекст», «інтерактивність» та «насолада», розглянути їх у якості інструментарію роботи у екскурсійно-туристичній діяльності через мікрокейси (обрані із реальних відгуків та скарг) та визначити методичні рекомендації щодо перебудови роботи відповідно до запропонованих принципів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контекст як фактор впливу на вибір. Контекст у постмодернізмі означає квазітекстовий феномен, що породжений ефектом системності тексту як певної цілісності семантики і способів вираження. Якщо екстраполювати цей конструкт у туристичну дійсність, йдеться про концептуальність підходу до творення туристичного продукту, який враховував би максимальну кількість елементів, які раніше вважалися випадковими чи незначними та не бралися до уваги. До таких елементів можна віднести, наприклад, колористичну допасованість рекламних брошур чи флаєрів, рольовий образ та наративний стиль гіда у його відповідності до країни перебування, порядок відвідування об'єктів і т.д. Найкраще виявляються подібні неузгодження через аналіз туристичних відгуків та переважно вони є наслідком грубих помилок тих, хто безпосередньо надає туристичну послугу (далі наведено цитати із скарг за 2008-2011 роки).

«...в Італії, країні кави, керівник групи заварювала в автобусі дешеву розчинну каву. Краще б вона цього не робила взагалі, а давала можливість купити якісний напій на санітарних зупинках». (При подальшому аналізі скарги з'ясувалося, що ситуація загострювалася самим керівником групи, яка регулярно розповідала про різноманіття і доступність якісних сортів кави в країні перебування, створюючи тим самим когнітивний дисонанс поміж оповіддю і діями та не дозволяючи клієнтам самостійно здійснити вибір. Особливо, враховуючи що забезпечення для них можливостей самостійної реалізації запиту, за вмілої логістики, забезпечило б зменшення фінансових затрат та особистих ресурсів коштом незначних часових інвестицій).

«Після душевної екскурсії у Відень із відвідуванням Оперного театру та концерту класичної музики поставили фільм «Американський пиріг». Це несмак і скандал!». (Для іншої групи туристів та в іншій ситуації, наприклад, при тривалому переїзді чи після відвідин у програмі концерту чи нічого клубу, цей фільм був би явно доречнішим, не згадуючи вже про принцип невикористання кінематографічного матеріалу із віковим обмеженням. Відеоматеріал подібної категорії не може вважатись універсально-відпочинковим і застосовується виключно для нішевих випадків (прямий запит, студентська група, тривалий переїзд, який уже вичерпав можливості інформаційно-екскурсійної подачі і потребує релаксуючих включень тощо).

«Коли ми після екскурсії у Ватикан повернулися в автобус і гідеса розказувала про історію римського папства, водій «для релаксу» слухав шансон і коломийки. Розвіяв всі враження». (Увесь персонал, що забезпечує реалізацію турпродукту, повинен працювати в одному стилі й забезпечувати одну концепцію подачі; асортимент відео- та аудіоконтенту повинен відповідати цільовій аудиторії та контексту продукту й працювати на посилення вражень, тим паче, що сучасна масова культура пропонує для цього розширену лінійку продукції).

«Зачем ехать в эту никакую Флоренцию после Венеции? Она совсем не смотрится – одни громадные серые камни. Лучше б поехали в Милан!». (Проблема контрасту у сприйнятті, неврахування послідовності сприйняття (причому інколи попри хронологічний принцип), подачі та пріоритетів цільової аудиторії. Зазвичай у туристичній практиці Венецію як «найяскравішу картинку» ставлять пізніше, якщо іншого не вимагає логіка територіальних перемішень).

Контекстуальна обумовленість сприйняття викликає увагу до нових елементів естетичної ситуації, що доповнює ряди «відкритих структур». У мінікейсах вище ми розглянули лише ті ситуації, які мають безпосередній логічний стосунок до роботи гіда чи керівника групи як модератора вражень. Натомість подібних ситуацій, коли контекст укладається стихійно, значно більше. У відокремлені відносини «Туроператор – Турпродукт» та «Турпродукт – Клієнт» (в оригіналі: «Творець – Твір» та «Твір – Читач») втручається дуже важливий, раніше ігнорований елемент – строкате тло мультишарового контексту, що складається з ситуативно укладених елементів *parergon* – настроїв, погоди, політичної чи економічної ситуації, актуальних трендів, резонансних подій, які начебто не мають прямого стосунку, але можуть задати «атмосферу» ситуації тощо. При грамотній подачі можна не лише уникнути складних ситуацій, але й

використати цю обставину на користь (продемонструвати переваги підкресленої колористики чи занурення у life-style дощовою погодою у тій же Венеції чи Лондоні, семантично обґрунтувати необхідне очікування у черзі на вхід до Ватикану відповідними алузіями із християнства тощо).

«Інтерактивність vs інтерпасивність» у туристично-екскурсійній практиці. Окрім традиційних переваг організованого відпочинку порівняно із самостійним, на зразок комплексного супроводу послуг та забезпечення перевіреною інформацією (адже саме перевірена база даних є одною із основних цінностей на стартовому етапі підготовки туристичного продукту), туроператору слід подбати і про інші бонуси на зразок можливості вибору і оптимізації пакету послуг для кожного конкретного клієнта. Можливість вільного вибору та висока варіативність – саме те, що приваблює споживачів у самостійному плануванні подорожей та відпочинку. Численні інтернет-ресурси на кшталт сервісів вибору оптимальних перельотів, наприклад www.skyskanner.com, чи платформ, які надають можливість самостійної оренди житла із високим рівнем захисту обох сторін (www.booking.com, www.rentbyowner.com, www.tripadvisor.com та інші) спричиняють ситуацію, коли досвідчений споживач із знанням мов, достатньою орієнтацією у інтернет-ресурсах та будь-яким рівнем заробітку віддає перевагу не залежній від туристичних операторів підготовці свого відпочинку відповідно до власних пріоритетів.

Деяка інша ситуація на ринку екзотичних країн спричинена, по-перше, мовним бар'єром, по-друге, низьким охопленням інтернетизації туристичних послуг. Відтак цей ринок здебільшого залишається відносно стабільним щодо інтересу до пакетних послуг (станом на 2018 рік), хоча поступові зміни спостерігаються і тут.

Яким чином туроператор може використовувати цю ситуацію, володіючи знанням про необхідність забезпечення інтерактивних можливостей для клієнта? Йдеться про поміщення споживача у площину, яка забезпечувала б допасований до нього суб'єктивний баланс варіабельності та стабільності, де він сам вільний обирати найбільш йому варіанти (однак у стані гарантованої безпеки та опіки – відповідного документального супроводу, медичного страхування, перекладацького супроводу, оперативного організовуваних трансферів і т.д.). Все більш зростаюча інтерактивність нових електронних медіа-засобів, комунікаторів, ігор, стимулює творця туристичних послуг включати і цей елемент у свою лінійку пропозицій. З одного боку, таке завдання може видаватися фінансово затратним та супроводжуваним надмірними ризиками. Однак при розробці інтерактивних сервісів із

самостійного формування «індивідуального пакету» слід дуже грамотно прорахувати фінансову привабливість для усіх трьох сторін процесу надання туристичної послуги: інфраструктурного об'єкту на місці – посередника-медіатора (туроператора) – клієнта. Якщо для останнього слід запропонувати таку цінову пропозицію, яка б відрізнялася у вигіднішу сторону хоча б на 20% у випадку використання сервісу, то для інфраструктурного об'єкта основним стимулом пропозиції привабливої ціни, що уможливила б конкурентні умови для туроператора, є сталість туристичного потоку. Враховуючі ці фактори, зрозуміло, що подібний сервіс може успішно працювати лише за умови: 1) достатньо широкої лінійки пропозицій (для ефекту «вільного вибору» необхідно хоча б 20 пунктів у асортименті, що стосується пропозицій проживання); 2) дуже широкої клієнтської бази. Реалізація і розкрутка подібного сервісу можлива лише за умови доволі суттєвих інвестицій або ж якісної співпраці низки туристичних операторів за принципом win-win: забезпечення потоку може в тому числі гарантуватися варіантами сталих пакетних пропозицій (загалом слід для порівняння забезпечити можливість одночасного перегляду «пакетних аналогів», наприклад, у форматі опціонального «спливаючого вікна», яке споживач може деактивізувати за бажанням.

Відтак зворотною стороною такої ілюзії вибору насправді є інтерпасивність сприймаючого суб'єкта, який поставлений у рамки запропонованого певною програмою переліку (як смайлів-реакцій у соціальній мережі Facebook). Цей ігровий компонент створює важливий сервісний прорив: ефект власного вирішення інтерпретаційного вибору. Однак глибший погляд показує, що це дуже тонко прораховані інтерпретаційні схеми, продумані, заплановані та фінансово виважені туроператорами задалегідь.

Фактично, задача творців подібних сервісів чи менш масштабних методик продажів, побудованих за таким же принципом, – схематизація реакцій клієнта і стимуляція оптимального вибору. Отже, інтерактивність у чітко заданих рамках по суті своїй стає інтерпасивністю, ритуалізованою символічною практикою умовного вибору. Усвідомлення цієї зворотної сторони інтерактивності суттєво полегшить практикам від туристичного бізнесу подолати бар'єр невизначеності та взяти цей механізм на озброєння у конкурентній гонці за клієнтом.

Фактично, завдання інтерпретації – залучити до ситуації вибору згадуваний нами вище елемент «випадкового», «зловити кінці», які постмодерністський творець (у даному випадку – туроператор) ховає демонстративно, видимо, гіпертрофовано – у специфіці подачі

фотографій, ледь помітної стилізації відповідно до трендів, вчасному музичному чи гастрономічному сервісі, моделювання враження усіма можливими засобами. Ця ігрова природа пошуку створює враження вільного вибору у світі інтерпретації, залежного виключно від природи та преференцій інтерпретуючого суб'єкта, що ставить перед працівниками туристичного бізнесу завдання якісного вивчення мотивацій і пріоритетів своїх клієнтів, як актуальних, так і потенційних.

Задоволення і насолода як мета над-споживання. Отримання задоволення є певною над-метою кожного споживання туристичного продукту, якого характеру він би не був: рекреаційного, оздоровчого, розважального, ділового, спортивного, пригодницького, паломницького тощо. У туристичній практиці можуть складатися ситуації, коли формальної мети подорожі досягнуто, але мають місце суб'єктивне відчуття недостатності насолоди та враження невдоволення. Причому це не залежить від цінового сегменту наданої послуги – ефект повного задоволення передбачає урахування фактору «відповідність ціни/якості». Саме для діагностики і виправлення подібних помилок існують техніки забезпечення зворотного зв'язку, включеного спостереження та «таємного покупця».

Як ми уже стверджували раніше [8, 150], неабияке значення у забезпеченні подальшого зв'язку із туроператором як творцем унікальної послуги відбувається через «післясмак» – відчуття задоволення, що залишилося після споживання туристичного продукту. Один із дієвих засобів підвищення тривалості й інтенсивності, а також певне моделювання пост-вражень – так звані «сліди пам'яті» (фотографії, сувеніри, відео, інформаційний матеріал, відповідна сувенірна продукція), які за майстерної роботи маркетолога повинні плавно підводити споживача до стану «очікування» наступного досвіду споживання.

Окремим задоволенням є трансляція цієї пам'яті іншим суб'єктам, тому важливо забезпечити «гачки», які б прив'язували спогади і враження до конкретної локалізації, туристичного об'єкту, працівника (гіда, екскурсорова, перекладача, водія, кухаря, адміністратора тощо), які становили б унікальну складову спожитої послуги.

Найвищою формою задоволення є естетичний катарсис. Прояснимо його зміст: естетичний катарсис (від давногрецької *καθηρτικός* – «чуттєво пізнавальний» та *κάθαρσις* – «підняття, очищення, оздоровлення») – поняття ширше від усталеного трагічного катарсису та поліфункціональне, оскільки охоплює всю палітру естетичної перцепції. Найвища форма естетичного переживання, за

якої духовне потрясіння, спричинене будь-яким із естетичних відчуттів – трагічного, комічного, піднесеного, прекрасного тощо – «очищує» чи «переформатовує» внутрішню духовну структуру суб'єкта, що переживає. Безумовно, переживання катарсису, навіть у позитивному ключі, є доволі травматичним досвідом, оскільки характеризується високим ступенем залучення емоційної складової та потужністю емоції потрясіння. У туристичній практиці такий феномен може мати місце, наприклад, у тематичних програмах: релігійно-паломницьких, культурно-освітнього чи творчого спрямування, спортивних чи концертних програмах. У такому випадку туроператору необхідно враховувати, що уся основна програма повинна відбутися до цієї точки екстремуму вражень і працювати на накопичення, притримуючись стратегії «гри на зростання» атрактивності відвідуваних об'єктів чи подій. Наводячи приклад, більш логічним при побудові звичайного (нетематичного і не сегрегованого за типами клієнтів) туру по Італії є згадувана нами по черговість «Флоренція – Венеція» (а не навпаки «Венеція – Флоренція»), хоч це може видаватися дискусійним із позицій хронологічності підходу, однак, як показують відгуки, за суб'єктивним рівнем атрактивності для пересічного туриста Венеція випереджає Флоренцію (див. приклад із мікрокейсу вище).

Після екстремуму вражень слід забезпечити клієнтам м'який вихід із емоційного напруження, який не становив би різкого контрасту та не знецінював попередньо набутого унікального досвіду, а лише розтягував і фіксував отримані враження.

Висновки, які отримали у ході дослідження наступні. Імплементация вище описаних механізмів у туристичну діяльність вимагає докладного пропрацювання «концепції продукту» – від нюансів його створення до просування, а особливо реалізації. Тут важливого значення набуває проектний підхід до менеджменту і вимога, щоб усі залучені до реалізації продукту на усіх рівнях працювали у форматі однієї команди й єдиної стилістики, інакше досягти ефекту цілісності контексту й урахування *paragon* не видається можливим.

Саме неухильне, але гнучке й варіабельне у своїй реалізації дотримання принципів модерування вражень забезпечить туроператору значну конкурентну перевагу, а споживачам вражень – тривали та наповнені післясмак, що слугує найбільш дієвою прив'язкою до того, хто ці враження забезпечив. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку видаються найбільш запитуваними у руслі розробки прямих методологічних рекомендацій

для працівників різних ланок індустрії вражень: від тих, хто безпосередньо працює із прямим клієнтом (гідів, екскурсоводів, керівників груп, водіїв, менеджерів з продажу) до тих, хто забезпечує логістичне функціонування туристичного продукту (менеджерів за напрямками, маркетологів, керівників різних рівнів).

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. *Арсланов В.Г.* Западное искусствознание XX века. – М.: Академический Проект; Традиция, 2005. – 864 с.
2. *Делёз Ж., Гваттари Ф.* Анти-Эдип. Капитализм и шизофрения / Пер. с фр. и послесл. Д. Кралечкина, науч. ред. В. Кузнецов. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с.
3. *Делёз Ж., Гваттари Ф.* Тысяча плато. Капитализм и шизофрения / Пер. с фр. и послесл. Я.И. Свирского, науч. ред. В.Ю. Кузнецов. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: Астрель, 2010. – 895 с.
4. *Дьяков А.В.* Феликс Гваттари: Шизоанализ и производство субъективности. – Курск: Изд-во Курск. гос. ун-та, 2006. – 246 с.
5. *Жижек С.* Чума фантазий. / Пер. с англ. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. – 388 с.
6. *Лишаев С.А.* Эстетика Другого. 2-е изд., испр. И доп. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2008. – 380 с.
7. *Муха О.Я.* Багатошаровість контексту естетичного об'єкта у естетичній теорії. – Філософія та політологія в контексті сучасної культури. – Випуск 6(4). – Дніпропетровськ, 2013. – С. 12-16.
8. *Муха О.Я.* Значення естетичного фактору в туристично-екскурсійній діяльності // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття та Карпат – важливі об'єкти в розвитку туризму: [Текст]: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24-25 квітня 2014 р.) / Міністерство освіти і науки України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів, ДІСТ, 2014. – С. 144-151.

R E F E R E N C E S

1. Arslanov V.G. (2005) Zapadnoe iskusstvovoznanie XX veka. [Western Art History in The 20th Century]. Moscow: Akademicheskiiy Proekt; Traditsiya. (in Russian)
2. Deleuze G., Guattari F. (2007) Anti-Edip. Kapitalizm i shizofreniya [Anti-Oedipus. Capitalism and schizofrenia]. Yekaterinburg: U-Faktoriya. (in Russian)
3. Deleuze G., Guattari F. (2010) Tysyacha plato. Kapitalizm i shizofreniya [A Thousand Plateaus. Capitalism and

- schizophrenia]. Yekaterinburg: U-Faktoriya; Moscow: Astrel. (in Russian)
4. Dyakov A.V. (2006) Feliks Gvattari: Shizoanaliz i proizvodstvo subektivnosti [Felix Guattari: Schizoanalysis and the Production of Subjectivity]. Kursk: Kursk National University Print. (in Russian)
 5. Žižek S. (2012) Chuma fantaziy [The Plague of Fantasies]. Kharkow: Gumanitarnyy Tsentr Print. (in Russian)
 6. Lishaev S.A. (2008) Estetika Drugogo [Aesthetics of the Other]. St. Petersburg: St. Petersburg University Press. (in Russian)
 7. Mukha O.Ja. (2013) Baghatosharovistj kontekstu estetychnogho ob'ekta u estetychnij teorii. [Multilayered Context of Aesthetic Object in Aesthetic Theory.] Filosofija ta politologhija v konteksti suchasnoji kuljтуры. no. 6(4), pp. 12-16. (in Ukrainian)
 8. Mukha O.Ja. (2014) Znachennja estetychnogho faktoru v turystychno-ekskursijnij dijalnosti [The Value of Aesthetic Factors in Tourist and Excursion Business]. Proceedings of the Istoryko-kuljturni pam'jatky Prykarpattja ta Karpat – vazhlyvi ob'ekty v rozvytku turyzmu: II Vseukrainska naukovopraktychna konferencija (Ukraine, Lviv, April 24-25, 2014). Lviv: DIJeT, pp. 144-151. (in Ukrainian)

Муха О. «Контекст», «интерактивность» и «наслаждение»: постмодернистские механизмы в туристической деятельности.

Предложено расширение маркетингового и менеджерского инструментария для усиления конкурентных преимуществ в сфере туристического бизнеса. В качестве методологической основы взяты ключевые концепты постмодернистской методологии – контекст (ситуация), интерактивность и наслаждение. Через анализ микро-кейсов продемонстрировано пригодность этих механизмов для совершенствования существующих туристических практик и перспективы создания новых сервисов. Одним из базовых критериев субъективной оценки турпродукта считается атрактивность, которая должна управлять стратегией модерирования процесса предоставления туристических услуг. Смысловая надстройка туристической деятельности интерпретируется в качестве индустрии впечатлений.

Ключевые слова: контекст, интерактивность, наслаждение, постмодернизм, туристическая деятельность, атрактивность, эффективность, туроператор, конкурентное преимущество, турпродукт, сервис, проектный менеджмент, модерирование впечатлений.

Mukha Olha J. «Context», «interactivity» and «pleasure»: postmodernistic mechanisms in tourist business.

Here offered an expansion of marketing and managerial tools to gain competitive advantage in the tourism business. Author used the key concepts of

postmodern methodology – context (situation), interactivity and pleasure (enjoyment) as the methodological basis. Through the analysis of micro-cases, demonstrated the suitability of these mechanisms to improve existing tourist practices and the prospect of creating new services. One of the main criteria for the subjective assessment of tourism products considered attractiveness, which should manage the strategy of moderation process providing travel services. Semantic superstructure of tourism is interpreted as impressions industry.

Keywords: context, interactivity, pleasure, postmodernism, tourist business, attractiveness, efficiency, tour operator, competitive advantage, tourist product, service, project management, impressions moderation.

Костиця І.

МІЖНАРОДНІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ НАРАТИВИ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано взаємозв'язок юридичних підходів до прав людини та їхньої релігійної рефлексії в їх принципових архетипних моментах, у тому числі відносно до позитивного права та тієї ролі, яку вона відіграє у правовому розвитку окремих країн і регіонів. При цьому соціокультурний архетип у теорії права і праворозуміння позиціонується як теоретико-методологічна допустимість включення саме в право глибинних, комплексних структур, що конструюють право та вплив на «верхні» (інші) рівні правової реальності в позитивістській парадигмі права. Хоча, як стверджує Г. Кельзен, правові науки не повинні займатися легітимацією права, вони взагалі не повинні виправдовувати дослідженого та описаного нормативного порядку, то ми також звертаємось до сучасного юснатуралістичного розуміння права (природно-правова теорія права як вічного розуму), що не дозволяє в його рамках побачити, як мінімум, ірраціональних складових права. Як відомо, природно-правова думка в своєму розвитку пройшла кілька етапів: від натуралістичного розуміння природного права, характерного для міфологічного свідомості, до властивого для справжнього часу раціоналістичний, через теологічну стадію.

Ключові слова: права людини, релігійна доктрина, християнство, іслам, буддизм.

Постановка проблеми, мета дослідження. На наш погляд, правова культура визначається не тільки ступенем знання чинного законодавства, а й позицією права у системі соціально-нормативного регулювання відносин у суспільстві та в ієрархії цінностей окремої людини, співвідношення правових та духовних (перш за все релігійних, в широкому сенсі слова – моральних) норм. За цією

логікою можна говорити не тільки про юридичну, але й про соціально-нормативну культуру, в якій одним з найважливіших критеріїв є як характер юридичних джерел, правових інститутів, так і міра співвідношення прав з іншими соціальними регуляторами, якими керуються люди у своїй поведінці. Такий зв'язок права з релігією та моральністю й визначає специфіку правосвідомості, або, користуючись термінами компаративістики, «стиль правового мислення» професійних юристів, а в логіці – справедливості населення. Регулятивні стилі соціально-нормативної культури в цьому контексті розрізняються вагою права в балансі межових регуляторів на такі: юридичні норми ранжовані залежно від інших, вищих орієнтирів; правова матерія «покриває» всі відносини.

Ми висуваємо гіпотезу про те, що саме невідбалансованість таких критеріїв лежить в основі розбіжностей між європейською в широкому сенсі та ісламською, іншими східними культурами, що проявилось у відносинах з мусульманськими меншинами-біженцями, які нині знаходяться в процесі адаптації до європейського соціального, культурного та навіть політичного простору. Європейське (і західне в цілому) суспільство характеризується повагою до юристів та правової матерії відносин, зіткнулося із практикою, яку воно мало лише в якості колонізаторів суспільств, для яких характерні переважно релігійні цінності. Конфлікти привертають увагу європейських законодавців і змушують до певних рішень Європейський суд з прав людини, і наслідки мають вплив на відносини європейських та мусульманських країн, в яких поважають фікх – ісламську науку, що встановлює правила поведінки людей.

Необхідно враховувати, що саме в рамках фікху склалося ісламське право як юридичне явище і тому практично всі конфлікти, автоматично перетворюються в протистояння принципово відмінних європейської правової норми та верховенства обов'язкових релігійних застережень ісламу. В свій час лідер Ірану Імам Хомейні виніс фетву щодо письменника Салмана Рушді, що передбачав відповідальність автора у виді смертної кари за його книгу «Сатанинські вірші», яка з позицій шаріату оцінюється як виклик ісламським постулатам, що належать до основ віри.

Європейська свідомість не сприймає таких рішень, оскільки не відчуває їх світоглядний контекст з огляду на схильності все оцінювати в нормах права, що в наш парадоксальний час може мати й негативні наслідки для суспільства. Зокрема, головний редактор європейської газети не передбачив ризиків, публікуючи в 2005 р. карикатури на пророка Мухаммеда. Пізніше, коли будуть постраждалі,

він визнає свої дії як нерозумні, оскільки не думав, що ця публікація поставить під загрозу життя службовців і простих громадян. Такі факти спостерігаються не лише в контексті мусульманської культури. Зокрема, у 2014 р., після двох років судового засідання, індійське видавництво «Пінгвін» уклало мирну угоду з «Комітетом боротьби за збереження освіти» про відкликання з ринку та знищення 780-сторінкової книги «Індуси. Альтернативна історія» [4] Венді Донігер – американської дослідниці, редактора журналу «Історія релігії», професора Чиказького університету, президента Американської академії релігії та Асоціації азійських досліджень. Протестуючи, деякі вчені звернулися на адресу обох палат індійського парламенту та міністра юстиції з проханням про перегляд статей 153А та 295А індійського Карного кодексу (ККІ) з метою покращення законодавчої бази щодо захисту свободи слова, а ліберальна громадськість назвала ці статті породженням англійського блюзнірства. Для прояснення суті ситуації звернемося до цих статей та історії процесу їх введення в ККІ:

- стаття 153А має назву «Про розпалювання ворожнечі на основі релігії, раси, місця народження, проживання, мови та дій проти гармонії [в суспільстві];

- стаття 295А – «Про навмисні й зловмисні дії, спрямовані на наругу над релігійними почуттями будь-якої групи шляхом образи її релігії або релігійних переконань»; в ККІ Індії було укладено в 1860 р. англійською мовою і на основі англійських концепцій і західних асоціацій;

- стаття 295А була додана в ККІ колоніальною владою значно пізніше – в 1927 р., коли зіткнення європейських прав із індійськими релігійними традиціями були майже завершені [4].

У цій колізії необхідно враховувати ряд факторів, зокрема: 1) в індуїзмі ідея «богохульства» відсутня (тому що люди і боги можуть врегульовувати свої взаємини самі); 2) в індійських мовах відсутнє як слово, так і поняття «релігія» (функції яких в останнє століття обслуговує багатозначна лексема дхарм, «моральний імператив»); 3) прибічники індуїзму знаходяться в стані постійної комунікації з представниками ісламу, християнства, сикхізму, буддизму та інших релігій Індії, і їм відомий їх концептуальний ряд. Зокрема, в буддизмі існують концепції, подібні до європейських (буддійські мислителі вважають, що світогляд буддизму базується на тріаді: «1) свобода – 2) рівність – 3) братерство»). Ці факти свідчать, що зміст конфліктів не є новим, просто відбуваються вони вже в іншому геопросторі та контексті геокультури. Виникає необхідність у процесі комунікації цивілізацій уточнювати терміни.

Звернемося до прояснення тріади буддійських термінів: 1) свобода – 2) рівність – 3) братерство. Глумачення у контексті їх аналога періоду Великої французької революції не прояснює ситуацію, оскільки: 1) у ранніх буддійських вченнях свобода визначалася як: 1) чето-вімукті – свобода розуму (повна свобода від будь-якої суб'єктивної емоційної та психологічної упередженості, від забобонів, від будь-якої психологічної обумовленості); 2) праджня-вімукті – «свобода мудрості» (свобода від всіх неправильних поглядів, всього невідання, усієї хибної філософії, всіх думок; «знання про руйнування ашрав» (недостатньо бути вільним, необхідно знати, що ти вільний, оскільки Будда говорив: «Як у океану один смак – смак солі, так і у мого навчання один смак – смак свободи»); 2) «рівність» буддизм трактує як підпорядкування всіх людей одному закону природи, згідно з яким вони народжуються, старіють, вмирають; 3) ідея «братерства» базується на притаманній буддизму концепції співчуття, поваги до всього живого та сприяння іншим людям, що складає стрижень концепції моралі як священного поняття. Виходить, що буддійська етика – це етика не прав, а обов'язків, без яких співчуття немислимо.

На історичному етапі розвитку громада буддистів розділилася на кілька гілок, які згодом розділилися на кілька шкіл, що використовували у своїх навчаннях різні канони. Спільним для них був припис поведінки «віная» [10] у формі варіантів, близьких до прецедентного права. На основі його аналізу підійдемо до концептуалізації духовних архетипів у норми знайомого нам права. «Віная» – це один з найстаріших інститутів автономних правових систем, де Будда є законодавцем. Серед інших відомих прикладів можемо згадати закон Хаммурапі, який є однією з найдавніших законодавчих пам'яток, що збереглася у виді клинописних написів на чорній діоритовій стелі, знайденій французькою археологічною експедицією Жака де Моргана у 1901-1902 рр. в Сузах [5]. Це свідчить про існування законів не в усній формі, а зафіксованій. Віная була перекладена китайською в V ст. н. е., а тибетською – наприкінці VIII – на початку IX ст. н. е., і вони використовуються донині як прецедент у Східній Азії (Тибеті, Монголії, Таїланді), як список приписів (від 219 до 371), який зберігається у ченців різних буддійських громад.

Релігійні люди, до яких ми зараховуємо ченців, вважають, що порушуючи закони, заповіді, моральні принципи, вони шкодять своїй душі, позбавляють себе благодаті. Таким чином правові норми здійснюють зовнішню регулювальну функцію, а релігійні – внутрішню. Взаємодіючи, ці мотиви поведінки людей доповнюють один одного і вдосконалюють її. Для подальшого аналізу необхідно

зауважити, що нинішній процес комунікації представників різних релігій, культурних традицій залежить від багатьох факторів, що вже склалася в політичні системи та режими, зокрема: 1) для регіону ісламської культури показовим є приклади Єгипту та Туреччини, де подібні проблеми вирішуються по-різному (це впливає із різниці позиціонування політичних режимів: турецького як світського, а єгипетського як державного характеру ісламу); 2) у Великобританії, США у суспільній свідомості релігійні критерії займають більш міцні позиції, ніж у більшості регіонів на заході європейського континенту (у Великобританії роль Архієпископа Кантерберійського вища від статусу будь-якого церковного ієрарха у Франції, Бельгії, Голландії).

Тому, на нашу думку, у Великобританії та США, на відміну від Франції, Бельгії та Голландії, носіння хіджабу в школах і громадських місцях не заборонено, а в Німеччині таке обмеження діє не у всіх землях. Перераховані факти актуалізують дослідження духовних витоків прав людини з метою пошуку правильних мотивів прийняття юридичних рішень. При розгляді суті права важливо враховувати два аспекти: формально – те, що будь-яке право є перш за все регулятором, і змістовний – те, кого обслуговує цей регулятор, які функції є пріоритетними для регулятора.

Тобто сутність права багатоспектральна. Ці та інші факти соціального життя, роль релігійних вчень у становленні концепцій прав людини стали об'єктом дослідження. Як предмет дослідження розглядають основні закономірності у формуванні та розвитку релігії та права як ціннісно-нормативних систем, історичний генезис розуміння природи юридичних та релігійних норм; теоретичні основи їх співвідношення; аналіз та оцінка сучасного стану.

Завданням цієї роботи є дослідження ставлення ісламу, християнства, буддизму до прав людини. *Метою дослідження* є комплексне та всебічне вивчення багатоспектральної проблеми співвідношення прав людини в праві та ряду релігій у процесі соціального регулювання. Методологічну основу дослідження складає комплекс загальнонаукових методів і спеціальних методів – історично-логічного, системно-структурного, порівняльно-правового.

Вклад основного матеріалу. Чимало наукових праць виявилось надзвичайно корисними для пошуку необхідних юридичних фактів та для подальшого аналізу. Зокрема, в своїх монографіях І.А. Ісаєв [7-9] прояснює правову матерію в «діалогах» із Платоном і Аристотелем, бл. Августином, св. Фомаю Аквінським, Анрі Бергсоном, Мартіном Хайдеггером, Юліусом Еволюю, Мірчою Еліаде, Якобом Буркхардтом, Освальдом Шпенглером, Джеймсом Фрезером, Макс Вебером, Карлом

Юнгом, Карлом Шміттом, Мішелем Фуко, Вальтером Беньяміном, Олександром Кожевим. Метафізика як сфера крайніх цілей та засобів влади та закону – саме так сам І.А. Ісаєв визначає ключову тематику своїх досліджень. Більш того, він чесно попереджає про прагнення розірвати догматичні кордони позитивістської юриспруденції. А саме: вбачає специфіку елліністичного мислення в космозації світу, що передбачає апріорну систему цінностей, а не рівності перед лицем «Великої Матері» і Закону древніх; античне право аналізує як ієрархічний принцип (олімпійський тип); оптимізм римської релігії визначає як основу прагматизму та предметності римського права, що вимагала точного вираження волі римських богів у «лаконічно та афористично», спрощувало процес його використання в інших державах; знаходить окультні основи публічного права та імперської ідеї (рах гомана) в формі єдиного та ієрархізованого сакрального простору влади кесарів, запозиченої із семітських доктрин; встановлює зв'язок між поняттям «права народів» і природним правом через поняття «справедливість» із піфагорійських уявлень про рівне ділення чисел і фізичних величин; канонічне право розглядається в якості однієї з перших західних систем права Нового часу; серед провідних напрямків європейської середньовічної правової думки виділяються вчення, які орієнтувалися на релігійні постулати.

Нині асоціюють католицизм з формуванням права Європи та Північної Америки [2;6;12;18-19;23], а сучасне західне право із протестантською етикою [2;20-24], появу окремих елементів європейського права із ісламською традицією, еволюцію права із оформленням самостійної концепції прав людини, яка стала провідною основою права в його сучасному ліберальному розумінні. Зокрема, О.М. Блавацька-Калінська [3] зазначає, що мусульманські вчені, апологети, патристики, схоласти розглядали суспільство крізь призму теоцентризму середньовічної філософії. Апологетик Тертуліан розумів сутність людини та злочину, що крилася у віковичній проблемі боротьби добра і зла, як свідому дію вчинену проти християнської моралі (Божих заповідей). Для західної і східної патристики було характерним розуміння злочину як дії, що полягала у зловживанні свободної волі, спрямованої на порушення Божих законів (А. Аврелій); гріха, вчиненого проти істинної справедливості (Василій Великий); вчинку, спрямованого проти заповідей Бога, внаслідок одержимості диявола (Григорій Нісський). Як для представників апологетики, так і патристики було характерне співвідношення злочину і гріха.

Проте інших філософсько-правових поглядів внесли представники схоластики, які відмежували гріх і злочин. Гріх розумівся як

порушення вічного Божого закону, а злочин – порушення людських законів. Тому для схоластів було характерне розуміння злочину як прояву свобідної волі (внутрішнього вибору) спрямованого на порушення принципів християнської справедливості та державних приписів (П. Абеляр, Т. Аквінський). Християнсько-релігійні філософи доби Середньовіччя наголошували на тому, що злочин – це протизаконний вчинок, що є актом волевиявлення людини, вчиненим під впливом злих духів, результат одержимості диявола. У Середньовіччі сформувався уявлення про злочин на основі двох аспектів: як гріх, вчинений перед Богом, і як діяння, вчинене проти встановлених норм права у державі [3, 28].

«Принцип сакральності» влади було розвинуто східними традиціями обожнювання влади в середовищі підлеглих ісламу народів, що отримав переважне значення в тих релігійно-політичних течіях, які шукали і знаходили наділених особливою «благодаттю» посередників між Аллахом і людьми – посередників, у силу своїх особливих відносин з божеством покликаних стати на чолі громади. У рамках сакрального ставлення до влади виділилися два рухи. Представники першого з них пов'язували право на владу з приналежністю до сім'ї Пророка, його нащадків. Зокрема, це можна виявити у прихильників Алі і Аббасидів. Всі вони пояснювали своє право на владу родинними зв'язками з Пророком. Згодом сакральне уявлення про владу стало домінуючим у шіїтів. Інша «категорія сакрального» – це так звані махдистські рухи, що набули широкого поширення в VIII-IX ст. Ці рухи засновані на вірі в прихід Махді – «посланих» Аллахом людей, які повинні були підготувати світ до Судного дня, встановити на землі кінечне царство справедливості. Однак махдистські рухи зберігали елементи общинності, адже Махді були звичайними людьми. Більш того, вони, як правило, виникали як рухи протесту проти соціальної несправедливості. Общинне уявлення про владу було домінуючим у сунітів. Халіф, глава держави, громади, був, у принципі, особою виборною. Громада доручала йому замінити попереднього Халіфа. Формально Халіфу ставилося в обов'язок стежити за правильністю дотримання божественного закону – шар'а.

Правила життя людей вже були дані людям, і Халіф, як і будь-який член громади, був відповідальним за їх виконання перед богом. У принципі, він не мав права ні скасовувати, ні змінювати, ні перетлумачувати їх. І навіть Омейяди, які зберігали владу в рамках свого роду, створивши першу халіфську династію і правила, мало чим себе обмежуючи, все ж обґрунтовували свою владу не зв'язком з богом, а зв'язком і договором (нехай і нав'язаним) з громадою [1; 6;

12-16]. Подібне відбилося і на виборах Халіфів, і в ритуалі присяги, і, нарешті, в терміні Валі аль-Ахд, який зазвичай перекладають як «спадкоємець престолу», але який також означає і «наступник угоди» (з громадою). У общинній традиції, так само як і в сакральній, були свої крайні форми, зокрема хариджизм. Хариджитський релігійно-політичний рух намагався привнести в життя право кожної людини стати халіфом, виборність халіфа, його підпорядкованість громаді. Мало пов'язані з реальністю Середньовіччя, ці ідеї багато в чому визначили час, проте залучали великі маси населення і ставали ідейним обґрунтуванням народних виступів. Якщо суніти створили таку теократичну форму держави, як Халіфат, то одним з основоположних догматів шіїтського ісламу стало вчення про імамат. У перші роки ісламу функції імама виконував сам Мухаммад, а після його смерті – чотири праведних Халіфи. До розколу мусульман на шіїтів і сунітів термін «Імамат» для позначення верховної влади не вживався.

Отже, релігійні вчення безпосередньо сприяли включенню обов'язків людини в загальне уявлення про її права і свободи, пояснюючи їх походження актом Божественного творіння на протигагу ліберальній концепції людської природи (що відбилося в понятті природжених невід'ємних прав). Еволюція поняття «права людини» проявилася саме в рівні розбіжностей, що посилювалися в міру утвердження в Європі принципів секуляризації суспільного життя і культури та перетворенням їх в приватну справу індивіда.

В XIX ст. прихильники католицизму відкрито долучилися до дискурсу про права і проголосили про готовність їх обстоювати та обґрунтовувати з теологічних позицій. В 1963 р. Папа Іоанн XXIII проголошує енцикліку *Pasem in Terris* («Мир на землі»), яку прийнято називати Декларацією про встановлення миру в правді, справедливості, милосерді і свободі [16; 18; 23]. У цьому документі підкреслюється: мир на землі може утвердитися лише при дотриманні встановленого по Божій волі порядку, який повинен визначати відносини між людьми; кожна людину як таку Бог наділив свідомістю і свободою волі; людина має права і обтяжена обов'язками, які випливають із її природи; такі права і обов'язки є загальними і не можуть бути об'єктом посягання, і в своїй сукупності невід'ємні від людини; їх початковим джерелом є Божественне одкровення; головним із всіх прав людини є право на життя і на все, що сприяє його реалізації (наприклад, на медичне обслуговування, турботу в старості і т.д.); право на повагу, добре ім'я, отримання інформації та вибір роду занять, а також свободу слова і висловлення думки; право

на освіту і користування досягненнями культури; право людини на вибір укладу особистого життя, зокрема створювати сім'ю або жити одному; економічні права (право на працю і право власності); свободу об'єднань і пересування; політичні права людини. Вперше в історії католицизму енцикліка в прямій формі закріпила принцип свободи совісті.

Документ надає великого значення обов'язкам людини у зв'язку з її правами. Ці ідеї були розвинуті Другим Ватиканським Собором в 1965 р. в документі *Dignitatis Humanae* «Людська гідність») проголошенням того, що людина в силу своєї соціальної природи має право вільно висловлювати навколишнім свої переконання індивідуально або колективно при дотриманні публічного порядку. Цей принцип поширюється на будь-які релігії, послідовники яких мають право будувати своє життя з урахуванням прийнятих ними правил. На Другому Ватиканському Соборі сказано: католицизм визнає все правильне, що міститься в нехристиянських релігіях; захист свободи релігії покладається на державу, яка повинна припиняти дискримінацію громадян за релігійною ознакою. Детальний виклад такого розуміння свободи совісті сучасної католицької думки містився в ряді виступів Іоанна-Павла II [16; 18-23]. Важливим у католицизмі вважається: інститут сім'ї (й відповідно, неприйняття одностатевих шлюбів); право на життя (й негативне ставлення до абортів або евтаназії).

У цьому ж ключі підготовлено Акт Генеральної Асамблеї бразильських єпископів, опублікований 15 березня 1973 року. Тут у пункті 14 пропонується створити «Світовий трибунал про людську гідність», відповідно до рекомендацій «Baden Consultation» рекомендується уникати політичності і забезпечувати будь-якому механізмові захисту прав людини об'єктивність судової природи. Він повинен також бути здатним автоматично спрацьовувати на скаргу будь-якої потерпілої особи чи групи без попередньої санкції або втручання будь-якої політичної інстанції [22, 75]. У документі Комісії Понтифіка «*IUSTITIA ET PAX*», 2011 р. зазначається, що головну відповідальність у цьому відношенні несуть самі християни. Їхній обов'язок захищати права людини у власних інститутах: церквах, школах, лікарнях. Тоді у кожному випадку Євангелія є вірним свідком. Оскільки сучасна людина настільки швидко захищає своє право, що часто забуває або, принаймні, недооцінює логічні та реальні відносини, які існують між її двома аспектами: *facultas* та *obligation*. Тобто права не існує без відповідальності. Людина може вимагати

повної поваги своїх основних прав лише тоді, коли вона сумлінно дотримується обов'язків, які передбачають ці права [22, 10].

Порівняно з протестантською ідеєю для католицизму характерний значно тісніший зв'язок розуміння прав людини з релігійними постулатами, хоча прямої критики ліберального підходу до прав людини сучасний католицизм уникає і наповнює цю концепцію моральними цінностями і принципами колективізму.

Прихильники протестантизму, як і буддизму, не вбачають принципових проблем у включенні в права людини власного віросповідання як свободи совісті (Макс Вебер у свій час зазначав, що протестант має право: сповідувати будь-який напрямок християнства; вибирати працю на свій вибір; діяти у власних економічних інтересах; забезпечувати: недоторканність індивідуальної власності, свободу договору). Саме логіка «протестантського культурного коду» закладена в Першу поправку до Конституції США і в індивідуалізм американської соціальної сфери життя та ліберально-юридичну концепцію прав людини [20-21; 24].

Товариство протестантських церков в Європі концептуалізувало свою рефлексію «Права та Євангелія» у формах: відмови від монополії у формуванні прав людини; поєднанні двох підходів – теологічного та юридичного; обговорення прав людини в універсальних термінах; пошуку шляхів сполучення їх з культурними традиціями людства; позиціонування гідності людини як божого блага (люди не можуть розпоряджатися цим благом на свій розсуд); пріоритету прав людини перед її обов'язками (права, які існували до держави, не перебувають в компетенції законодавця і володіння ними не може бути поставлене в залежність від конкретних вчинків людини); визнання універсального характеру прав людини як єдиної основи взаємовідносин людей, які дотримуються різних культурних і релігійних традицій; у служінні колектив (турбота церкви про бідних як критерій суспільної етики); зобов'язання прийняття один одного, щоб бути взаємно справедливими (в іншому випадку права людини стають знаряддям в руках сильного).

Тобто прихильники протестантизму розглядають діяльність з урахуванням прав людини як таку, що слідує за вірою. Аналогічну логіку було використано в 2000 р. у заяві щодо підтримки Виконкомом Співтовариства протестантських церков в Європі проекту Хартії фундаментальних прав в ЄС з пропозицією доповнення про тлумачення поняття релігійної свободи не тільки в термінах індивідуального, але й колективного права (тим самим пропонується дозволити церквам та релігійним громадам самостійно приймати

власні статuti і вільно управляти своїми справами в рамках законодавства конкретної країни) [20-24].

Порівняно з іншими течіями християнства православ'я займає найбільш критичну позицію стосовно ліберальної концепції в практиці забезпечення прав людини: тільки норми віри можуть бути основою життя суспільства; відкидається принцип поділу на мирське релігійне; практикується пошук сучасної формули взаємин церкви і держави в руслі традиційної православної ідеї симфонії [17].

Сучасне ісламське правознавство звернулося до розробки власної позиції з прав людини відносно недавно у формі ліберальної рефлексії прийняття міжнародно-правових актів у цій сфері з певними застереженнями, що відобразили специфіку ісламської концепції суверенітету та природи держави. В ісламській правовій матерії держава слугує шаріату в забезпеченні реалізації його приписів. Тобто носієм суверенітету є не тільки громада мусульман, але і сам шаріат, який встановлює контекст державної нормотворчості та прав людини. На підтвердження цієї тези можна навести ст. 24 ісламської декларації прав людини 1990 р., ухваленої на сесії міністрів закордонних справ країн-членів Організації ісламської конференції, яка закріплює концепт про те, що шаріат є єдиним джерелом для тлумачення і роз'яснення її положень. Ці релігійно-моральні орієнтири і норми фікху серйозно коректують правовий зміст конституційних положень свободи і рівноправності багатьох арабських країн [1; 13-16].

Вищезгадане дозволяє зробити певні *висновки*. Для буддизму проблема прав людини виглядає другорядною, зовнішньою відносно до її світогляду. Протестантизм також проводить досить чітку грань між своїм віровченням і правами людини з акцентом на диференціації Євангелія і права. Разом з тим у його ліберальному трактуванні прав і свобод людини головним лишається свобода совісті, принцип індивідуалізму, «світська віра» або світський прояв віри в необхідному служінні людини суспільству. Основою прав і гідності слугує природне право як відображення Божественної волі і критерію рівності всіх людей. Прихильники католицизму, сприймаючи більшість прав людини в їх ліберальному розумінні, на перше місце ставлять право на життя і приділяють значно більшу увагу наповненню прав людини моральними і духовними цінностями в ідеї субсидіарності (особливий акцент на соціальних, а не на індивідуальних правах) та спільної справи в колективній взаємодопомозі. На відміну від протестантизму, католицизм обережно оцінює принцип приватизації релігії і послідовного відділення релігії від держави, наполягає на тому, що політична влада повинна орієнтуватися на совість і моральні критерії.

Сучасне ісламське правознавство формально визнає більшість прав і свобод людини в їх ліберальному розумінні, але ставить їх у залежність від дотримання імперативних приписів шариату, що істотно змінює саму природу інституту прав людини. Свобода релігії розуміється не тільки як право на сповідування віри і здійснення релігійних обрядів, а й дотримання традицій у світському житті (наприклад, щодо жіночого одягу). Крім того, з посиланням на імперативні положення шариату ісламська концепція прав людини трактує принцип рівності по-своєму, дотримуючись не строго юридичних, а переважно соціально-моральних критеріїв. Покладена в основу цієї концепції ідея справедливості закріплює, по суті, правову нерівність між мусульманами і представниками інших вір, а також між чоловіком і жінкою за рядом питань. У мусульманських країнах іслам за рідкісними винятками визнано державною релігією.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ан-Наим Абдуллахи А.* Предпосылки религиозных прав человека в исламе. Права человека и религия. Хрестоматия. М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2001. 496 с.
2. *Баренбойм П. Д.* Библейское начало философии права. Законодательство и экономика. 2012. № 2. С. 9-17
3. *Блавацька-Калінська О. М.* Поняття злочину у середньовічній філософсько-правовій парадигмі. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. № 8. С.23-30
4. *Глушкова Ирина.* Минное поле оскорбленного индуизма: подрывы и увечья. Отечественные записки. 2014. № 6 (63). С.32-39
5. *Законы Хаммураби. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства / Пер. и коммент. И.М.Дьяконова.* Вестник древней истории. 1952. №3. С. 309-311.
6. *Марк ван Хук.* Право как коммуникация. СПб., 2012. 320 с.
7. *Исаев И.А.* *Politica hermetica.* Скрытые аспекты власти. М., ЮРИСТЪ, 2002. 411 с.
8. *Исаев И. А.* Топос и номос: пространства правопорядков. М.: Норма, 2007. 416 с.
9. *Исаев И. А.* Теневая сторона закона. Иррациональное в праве. М.: Проспект, 2012. 364 с.
10. *Лалетина Ю. В.* Соотношение понятий «право» и «виная» II: Сравнительное правоведение в странах Азиатско-Тихоокеанского региона материалы международной научно-

- практической конференции молодых ученых, аспирантов, соискателей, магистрантов и студентов (г. Улан-Удэ, 15 апреля 2016 г.) 2016. С.85-87
11. *Погасий А.* Религия и право, 2009. М.: Институт религии и права, 2001. 192 с.
 12. *Пост Р.* Религия и свобода слова: изображения пророка Мухаммеда. Сравнительное конституционное обозрение. 2006. № 3 (56). С.59-71.
 13. *Пинюгина Е. В.* Новые подходы к интеграции мусульман в Великобританию и ФРГ. URL: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/16-02-08.htm>[http:// www.iimes. ru/rus/stat/2008/16-02-08.htm](http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/16-02-08.htm)
 14. *Сюкияйнен Л. Р.* Ислам и права человека в диалоге культур и религий. М.: ООО «Садра», 2014. 212 с.
 15. *Сюкияйнен Л. Р.* Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов. Право. Журнал Высшей школы экономики. 2012. № 3. С. 7-28.
 16. *Уханов А. Д.* Проблематика архетипических основ в типах правопонимания / Правовое регулирование общества: актуальные проблемы и перспективные направления: сборник научных трудов по материалам I Международной научно-практической конференции 30 октября 2017. М.: Научно-издательский центр «Открытое знание», 2017. С. 37-44.
 17. *Ципин Владислав.* Каноническое право. 2-е изд. М.: Изд-тво Сретенского монастыря, 2012. 864 с.
 18. *Glendon Mary Ann.* The Influence of Catholic Social Doctrine on Human Rights. JOURNAL OF CATHOLIC SOCIAL THOUGHT. 2013. N10:1 P.69-84.
 19. *Traer Robert.* Catholics and Human Rights / Robert Traer // Religion and Human Rights. URL: [http:// religionhumanrights. com/ Religion/ Christian/ Catholic/catholics.fhr.htm](http://religionhumanrights.com/Religion/Christian/Catholic/catholics.fhr.htm)
 20. *Moyn Samuel.* From unintended to reinvented: The Reformation and human rights Samuel Moyn / The Protestant Reformation and human rights. – 2017. – May 3. – the Graduate Center, CUNY. URL: [http://www https:// tif.ssrc. org/ 2017/ 11/08/ the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn](http://www.tif.ssrc.org/2017/11/08/the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn)
 21. *Sassi Jonathan D.* The Protestant causes of the American Revolution revisited. The Protestant Reformation and human rights. 2017. May 3. the Graduate Center, CUNY. URL: [http://www https:// tif.ssrc. org/ 2017/ 11/08/ the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn](http://www.tif.ssrc.org/2017/11/08/the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn)
 22. The Church and Human Rights. – Working Paper No. 1. – 1st Edition 1975 2nd Edition 2011. – Vatican City: Pontifical Commission «IUSTITIA ET PAX», 2011.79 p.
-

23. *Turkson Peter K. A.* The Catholic Church and Human Rights. Slovak Bishops Conference, Bratislava, 4 March 2014. URL: <http://www.pcgp.it/dati/2013-01/03-999999/Turkson%20Human-Rights.Cracow.81.12.12.pdf>
24. *Witte Jr. John.* Law, Religion, and Human Rights: A Historical Protestant Perspective. *The Journal of Religious Ethics.* 1998. Vol. 26, No. 2. P. 257-262.
25. *Steinmetz-Jenkins Daniel.* Protestantism, human rights, and contemporary critiques of secularism. *The Journal of Religious Ethics.* 1998. Vol. 26, No. 3. P. 157-163.

R E F E R E N C E S

1. An-Naym Abdullakhy A. Predposylky relyhoznykh prav cheloveka v yslame. Prava cheloveka y relyhiya. Khrestomatya. M.: Bybleisko-bohoslovskiy ynstitut sv. apostola Andreia, 2001. 496 s.
2. Barenboim P.D. Bybleiskoe nachalo fylosofyy prava. Zakonodatelstvo y ekonomyka. 2012. # 2. S. 9-17
3. Blavatska-Kalinska O.M. Poniattia zlochynu u serednovichnii filosofsko-pravovii paradyhmi. Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. 2016. № 8. S.23-30
4. Hlushkova Yryna. Mynnoe pole oskorblennoho ynduyzma: podryvy y uvechia. Otechestvennye zapysky. 2014. # 6 (63). S.32-39
5. Zakony Khammuraby. Zakony Vavylonyy, Assyryy y Khettskoho tsarstva / Per. y komment. Y.M.Diakonova. Vestnyk drevnei ystoriy. 1952. #3. S. 309-311.
6. Mark van Khuk. Pravo kak kommunykatsiya. SPb., 2012. 320 s.
7. Ysaev Y.A. Politica hermetica. Skrytye aspekty vlasty. – M., YuRYSTЪ, 2002. 411 s.
8. Ysaev Y. A. Topos y nomos: prostranstva pravoporiadkov. M.: Norma, 2007. 416 s.
9. Ysaev Y. A. Tenevaia storona zakona. Yrratsyonalnoe v prave. M.: Prospekt, 2012. 364 s.
10. Laletyna Yu. V. Sootnoshenye poniatiy «pravo» y «vynaia» II: Sravnytelnoe pravovedenye v stranakh Azyatsko-Tykhookeanskoho rehyona materyaly mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy molodykh uchenykh, aspirantov, soyskatelei, mahystrantov y studentov (h. Ulan-Ud, 15 aprelya 2016 h.) 2016. C.85-87
11. Pohasyi A. Relyhiya y pravo, 2009. M.: Ynstitut relyhyy y prava, 2001. 192 s.
12. Post R. Relyhiya y svoboda slova: yzobrazheniya proroka Mukhammeda. Sravnytelnoe konstytutsyonnoe obozrenye. 2006. # 3 (56). S.59-71.

13. Pyniuhyna E.V. Novye podkhody k yntehratsyy musulman v Velykobyrtanyy y FRH. URL: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/16-02-08.htm><http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/16-02-08.htm>.
14. Siukyiainen L.R. Yslam y prava cheloveka v dyalohе kultur y relyhyi. M.: OOO «Sadra», 2014. 212 s.
15. Siukyiainen L.R. Sovremennye relyhyoznye kontseptsyy prav cheloveka: sopostavlenye teolohycheskoho y yurydycheskoho podkhodov. Pravo. Zhurnal Vysshei shkoly ekonomyky. 2012. # 3. S. 7-28
16. Ukhanov A. D. Problematyka arkhetypycheskykh osnov v typakh pravoponymaniya / Pravovoe rehulyrovanye obshchestva: aktualnye problemy y perspektivnye napravleniya: sbornyk nauchnykh trudov po materyalam I Mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy 30 oktiabria 2017. M.: Nauchno-yzdatelskiy tsentr «Otkrytoe znanye», 2017. S.37-44
17. Tsyypyn Vladyslav. Kanonycheskoe pravo. 2-e yzd. M.: Yzd-tvo Sretenskoho monastiria, 2012. 864 s.
18. Glendon Mary Ann. The Influence of Catholic Social Doctrine on Human Rights. JOURNAL OF CATHOLIC SOCIAL THOUGHT. 2013. N10:1 P.69-84
19. Traer Robert. Catholics and Human Rights / Robert Traer // Religion and Human Rights. URL: <http://religionhumanrights.com/Religion/Catholic/catholics.fhr.htm>
20. Moyn Samuel. From unintended to reinvented: The Reformation and human rights Samuel Moyn / The Protestant Reformation and human rights. – 2017. – May 3. – the Graduate Center, CUNY. URL: <http://www.tif.ssrc.org/2017/11/08/the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn>
21. Sassi Jonathan D. The Protestant causes of the American Revolution revisited. The Protestant Reformation and human rights. 2017. May 3. the Graduate Center, CUNY. URL: <http://www.tif.ssrc.org/2017/11/08/the-protestant-reformation-and-human-rights/#Moyn>
22. The Church and Human Rights. – Working Paper No. 1. – 1 st Edition 1975 2nd Edition 2011. – Vatican City: Pontifical Commission «IUSTITIA ET PAX», 2011.79 p.
23. Turkson Peter K.A. The Catholic Church and Human Rights. Slovak Bishops Conference, Bratislava, 4 March 2014. URL: <http://www.pcgp.it/dati/2013-01/03-999999/Turkson%20Human-Rights.Cracow.81.12.12.pdf>
24. Witte Jr. John. Law, Religion, and Human Rights: A Historical Protestant Perspective. The Journal of Religious Ethics. 1998. Vol. 26, No. 2. P. 257-262

25. Steinmetz-Jenkins Daniel. Protestantism, human rights, and contemporary critiques of secularism. *The Journal of Religious Ethics*. 1998. Vol. 26, No. 3. P. 157-163.

Костыря И. Международные политико-правовые нарративы прав человека.

В праве всегда имплицитно учитывали предыдущие стадии естественно-правовой мысли, которые воспроизводят и повторяют в своем регулятивном воздействии древние, архаичные установки и верования, легитимизирующие рациональное право как продукт эпохи модерна и регулирует современные общественные отношения. Категорию архетипической метаосновы и соответствующие им явления можно рассматривать в терминах социологического правопонимания. В центре всех споров и конфликтов, связанных с трактовкой прав человека в Европе стоит коллизия правовых сознаний, поскольку для Европы само право представляет собой цель и одновременно средство урегулирования и предупреждения любых противоречий. Религиозные концепция прав человека трактуют принцип равенства по-своему, следуя не строго юридическим, а скорее, социально-нравственным критериям.

Ключевые слова: права человека, религиозная доктрина, христианство, ислам, буддизм.

Kostyrya Inna. International political and legal human rights narratives.

The law has always implicitly taken into account the previous stages of natural-legal thought, which reproduce and repeat in their regulatory influence ancient, archaic attitudes and beliefs that legitimize rational law as a product of the modern age and regulate modern social relations. The category of the archetypal meta basin and the phenomena corresponding to them can be considered in terms of sociological legal understanding. At the heart of all disputes and conflicts related to the interpretation of human rights in Europe is the conflict of legal consciousness, since for Europe the very law is a goal and at the same time a means of settling and preventing any contradictions. The religious concept of human rights treats the principle of equality in its own way, following not strictly legal, but, rather, social and moral criteria. The article analyzes the relationship between legal approaches to human rights and their religious reflection in their fundamental archetypal moments, including positive law and the role that it plays in the legal development of individual countries and regions. Moreover, the social and cultural archetype within the theory of law and legal thinking is positioned as a theoretical and methodological admissibility of inclusion into the right of deep and complex structures, constructive law and influence on the «upper» (other) levels of legal reality in the positivist lawparadigm. Although, according to G. Kelzen, legal science should not engage in the process of law legitimization, they do not have to justify the investigated and described normative order at all. We also refer to the modern naturalist legal understanding of law (the natural law theory of law as the eternal mind), which does not allow to see at least the irrational components of law. In its development the natural-legal thought is known to

have passed several stages: from the naturalistic understanding of natural law, characteristic of mythological consciousness, to the rationalistic inherent to the present time, through the theological stage.

Keywords: human rights, religious doctrine, Christianity, Islam, Buddhism.

Шедяков В.

«ОБЩЕСТВО ЗНАНИЙ»: СОЦИАЛЬНЫЕ РОЛИ, ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ

Изменения в научно-образовательных структурах рассматриваются в контексте глубоких общемировых социальных трансформаций. Характер постглобализма оказывается восприимчив к социальным комбинациям потребительского самоограничения в пользу творческого процесса и индивидуальной самодисциплины ради реализации сущностных сил. Центральной социально-экономической фигурой становится личность вооружённого знанием научного консультанта-эксперта по конкретным вопросам теории и практики (включая и образовательный процесс). Формирование благотворной социально-экономической среды перемен связывается с поддержкой адекватного Сверхпроекта развития, а инновационных точек концентрации изменений – с усилением научно-образовательно-производственных кластеров с ядром из мозговых центров. Как наиболее плодотворная для них анализируется стратегия, обеспечивающая гуманизацию общественной жизни и деятельности (в частности, содержательную, функционально-ролевую и организационно-управленческую).

Ключевые слова: общество знаний, парадигма, научно-образовательно-производственный кластер.

Знания – важнейший ресурс качества жизни и самоосуществления в ней, а использование ценностно-смысловых комплексов – крайне эффективное направление обеспечения нужного вектора изменений во всём диапазоне возможностей социального управления. Вместе с тем очевидно, что нарастание, прежде всего, в процессе добывания и обработки знаний суммарной мощи человечества само по себе создает основания для выдвигания совершенно новых требований к мировоззрению, мотивации, целям и социетальному управлению, осознание и освоение которых становится важнейшей первоочередной задачей.

В этом контексте основной *целью данной статьи* становится выделение новых граней научно-образовательных ролевых изменений,

позволяющих усилить позитивное звучание общественных трансформаций.

Теоретико-методологическими основаниями исследования являются, прежде всего, разработки В. П. Андрущенко, А. Г. Арсеенко, В. П. Беха, Ф. Броделя, А. В. Бузгалина, И. Валлерстайна, А. А. Дагаева, И. А. Егорова, П. С. Ещенко, А. А. Зиновьева, Э. В. Ильенкова, П. В. Копнина, Р. И. Косолапова, Т. Куна, В. И. Кушилаина, В. Н. Сагатовского, А. А. Чухно, некоторые идеи и концепции А. Агга, И. Р. Алексеенко, Е. А. Ануфриева, Г. С. Арефьевой, В. И. Арнольда, В. В. Борисова, Л. П. Буйевой, А. Гора, А. Гринспена, Дж. Курта, Дж. Маккензи, Р. Макнамары, С. Н. Мареева, Э. С. Маркаряна, Н. Н. Моисеева, А. Печечи, Г. Рейнгольда, Т. Сакайи, В. И. Толстых, И. Т. Фролова, Й. Хейзинги, П. Хейне, Э. Швицера, Й. Шумпетера.

Повышение как интенсивности международных коммуникаций, так и степени взаимозависимости происходит при сложном переплетении трансформационных тенденций, в которых побеждают черты постглобализма [1-3]. Существо происходящих трансформаций связано с перерастанием стадийного (формационного, этапного) развития, с преодолением материальной доминанты жизнедеятельности. В частности, основной чертой, определяющей диапазон как наметившихся стратегических трансформаций, так и воздействия на них, становится переход: от экономики простого труда к экономике уникального творчества; от экзогенного количественного роста к эндогенному качественному развитию; от доминанты материального к духовно-нравственному и интеллектуальному; от формационного к неформационному; от обмена на основе сравнения товаров к обмену на базе сопоставления способностей; от дихотомии «демократия – автократия» к меритократии; от концептуальной открытости к признанию права на самоценность и обособленности культурно-цивилизационных миров; от космополитизма/национализма к регионализму и стратегическому партнёрству; от единства шаблонов глобализма к постглобальному разнообразию. Ныне осуществляются изменения не только отдельных социальных институтов, но и самих моделей жизнедеятельности и развития, культурной среды, отношений и структур.

При этом значимыми факторами участия и культурно-цивилизационного мира, и конкретного предприятия в развитии общественного климата становятся трансформация маркетинговой стратегии («реализуй то, что произведено» – «производи то, что нужно рынку» – «производи то, что требует рынок, делая это лучше, чем

конкуренты» – «производи то, что требуют конкретные рыночные сегменты» – «производи то, что нужно конкретному потребителю») и увеличение диапазона средств по воздействию на состояние и тенденции изменения потребителя, прежде всего неценовыми факторами конкуренции (за счет брендинга, формирования моды и т. д.). Таким образом, общественный обмен от формы товарного обмена через обмен труда движется к обмену способностями с превалированием творческих сущностных сил.

В этом процессе конвейеризации общественно значимых инноваций роль знаний имеет тенденцию повышаться настолько значительно, что порой формируемый социум характеризуют как общество знаний. «Нормальная наука» при форсированном переходе уступает место парадигмальным изменениям [4-6]. Действительно, переход к мелкосерийному производству с частой переналадкой циклов требует от персонала постоянной готовности к изменениям, прежде всего, благодаря владению базовыми методологиями и путями их творческой адаптации к конкретным условиям постсовременности и особенностям участка деятельности. Длительное время наука и образование были дополнительны к производительному труду, однако уже его промышленная стадия кардинально изменила отношение и требования к их качеству и роли. Дальнейшие же трансформации вели к превращению и образования (самообразования) в непрерывный процесс, и науки в первую (ведущую) производительную силу общества через положение непосредственной производительной силы. Основанная на знаниях экономика существенно меняет привычные для индустриальных и доиндустриальных циклов производственные иерархии: во-первых, результаты хозяйствования больше зависят от применения инновационных идей, нежели от физической силы, ловкости или выносливости. Во-вторых, использование высоких технологий важнее, чем переработка сырья или дешевизна рабочей силы. И в социальном плане каждый должен быть готов к непрерывному процессу содержательных и функционально-ролевых перемен, предусматривающему сосуществование, перекрещивание и сорезонирование самых разнообразных тенденций развития, среди которых уже ни одна не может претендовать на исключительное значение, которое позволило бы без ущерба абстрагироваться от прочих. Таким образом происходит движение к логике свободы, которое является и отказом от признания единственно оптимальным любого базиса развития, всякой методологии и подхода. Для высвобождения своего созидательного потенциала в этом процессе наука обретает характеристики постнеклассической, интегрируя

методы и возможности разных сфер знания. При этом, с одной стороны, научно-образовательные структуры комплекса обязаны предоставлять качественные услуги своего профиля, воспитывая (именно образовывая, формируя) человека не только как носителя товара рабочая сила, но и как личность, подготавливая к встрече с вызовами постсовременного уровня. С другой, – для этого необходимо опираться на широкое вовлечение заинтересованных в результатах подготовки представителей различных групп.

Характер постглобализма оказывается восприимчив к социальным комбинациям потребительского самоограничения в пользу творческого процесса и индивидуальной самодисциплины ради реализации сущностных сил. Соответственно, научно-образовательно-производственные циклы перенастраивают свои ведущие звенья: фундаментальные исследования – прикладные исследования – технические разработки – изготовление новой техники – её распространение и использование, предполагая формирование как благотворной социально-экономической среды, так и инновационных точек концентрации изменений, находя пути решения противоречия между объективной потребностью в культивировании творческой одарённости (прежде всего, духовной) и «оттоком мозгов» в направлении наиболее благополучных регионов ойкумены. Первое акцентирует роль Сверхпроекта развития, второе – формирование научно-образовательно-производственных кластеров с ядром из мозговых центров. Соответствующим образом, и (пост)современное видение государства всеобщего благосостояния предполагает не ориентацию на скопление разнообразных социальных иждивенцев и их услуги, а активную поддержку творчества (прежде всего, интеллектуального и духовного) с реализацией приоритета человека, его прав и свобод; социальной справедливости, то есть социального равенства людей в правах и возможностях; солидарности, понимаемой как выражение соборной общности человечества и сочувствия к жертвам несправедливости. При этом если страны, находящиеся в ядре своих культурно-цивилизационных миров, достаточно полно выявили направления своих поисков (включительно организационного), определились с предпочтениями и ограничениями, то возможность значимых для человечества находок возрастает на грани контактов, в зоне столкновений культурно-цивилизационных миров.

При этом изменения в содержании процессов требует адекватных функционально-ролевых и организационно-управленческих трансформаций. В частности, в создавшейся ситуации наиболее плодотворная стратегия – культивировать гуманные условия

жизнедеятельности, стимулирующие развитие и раскрытие сущностных сил человека. Со времён порыва Просвещения и Высокого Модерна общество приучено к идее о благотворности знания и его связи с развитием: как единым целым, так и его составными частями (технико-технологическим, социально-экономическим и ценностно-смысловым прогрессом). Однако высвобождение мощных разрушительных (и саморазрушительных) сил делают настоятельно необходимым обеспечение вектора гуманизации общественной жизни (в частности, ролевой и содержательно-деятельностной) и создание прочной нравственной основы для дальнейшего освоения мира. Ойкумена сохраняется и развивается силами нравственной саморегуляции. Именно моральные стержни через традиции, устои, обычаи создают, организуют и оберегают общество и его экономику. Вместе с тем, если для большинства культурно-цивилизационных миров их базовые ценностно-смысловые комплексы уже сложились и испытываются на прочность сложными постсовременными процессами, то для Украины активно идёт их доформирование. Возможности конструктивного воздействия здесь ограничены: наиболее важные даже социально-экономические, а уж тем более нравственно-этические новации не придуманы и реализованы целенаправленно, а спонтанно выросли на основе ценностно-смысловых комплексов культурно-цивилизационных миров [7-10]. Часто рационализм лишь легализует решения, принятые на основе иррациональных мотивов. Каждый же шаг культуртрегерства вызывает в последующем, как правило, попятный ход исторического процесса. При этом недоверие к рационализму, породившему и усилившему средства массового уничтожения и факторы манипуляции автоматически вызывает «бегство» в мифотворчество, изоляционизм, веру в персонажей традиционных верований (и даже сказок).

В свою очередь, тенденции к становлению в глобальном масштабе общества знаний усиливают значение интеллектуальной составляющей производительных сил, повышают функционально-ролевую востребованность творческой активности и организационно-управленческое повышение информационной гибкости. Что, в свою очередь, повышает требования к условиям формирования осмысленной инициативы и разумной активности для создания продуктивного трансформационного вектора и эффективного применения принципов и механизмов осуществления публично-приватного партнёрства при глобальных тенденциях к усилению

структурирующего значения общества знаний и многоярусности хозяйствования [11-13].

Восприятие и интерпретация образов историчны. Как известно, у каждой эпохи свои нормы и формы выхода за них (как в моральное, так и в аморальное, как в героическое, так и в низменное): различные условия востребуют разные черты. Условия постсовременности с характерными социальной эклектикой, плюральностью, разнонаправленностью, движением общности от свойств социально-экономической системы к бессистемным социокультурным целостностям особенно потворствуют формированию социокультурных динамик на основе методологии и техник оперирования образами. Жизнедеятельность культурно-цивилизационных миров интегрирует образное восприятие социокультурной постистории (где можно использовать и реактуализировать образы из самых разнообразных эпох) и предистории (когда ничего не предрешиено, могут победить самые противоречивые формы).

Так, при опоре на базовые ценностно-смысловые комплексы своего культурно-цивилизационного мира реформа становится жизненным принципом, вовсе не отвергающим исторический опыт и жизненный уклад. Преданность будущему не отрицает завоеваний прошлого. Духовное подвижничество при этом отливается в организационно-управленческих формах, соответствующих логике общественных процессов. Ныне создание организационных предпосылок успешного проведения трансформаций усложняется переходным характером многих социально-экономических явлений, кардинальностью происходящих перемен, движением от социальной системы к бессистемной целостности. Направления подобных изменений характеризуются как проникновение в общественные отношения культуры постмодерна со свойственными для неё отличиями, формирующими собственные преимущества, опасности и ограничения, в частности – в организационной сфере, и требующими соответствующих предпосылок развития. Тем паче в момент сдвигов парадигмального уровня, при приближении к состоянию институциональной неопределённости, приходится не столько руководствоваться привычными регуляторными правилами, сколько ориентироваться, с одной стороны, на ценностно-смысловые комплексы своего культурно-цивилизационного мира (которые, реализуясь в формах традиций, обычаев, укладов и обеспечивают воспроизводство и развитие экономики и общества в целом), с другой

же, – на общую логику исторического процесса и конкретные особенности: свои, своего положения и конкретики своих целей.

Вместе с тем, освоение результатов инструментальных трансформаций в постглобальной ойкумене уже привело к изменению социальных функционально-ролевых балансов. Так, вплоть до начала 20 века включительно сам факт получения высшего образования обеспечивал вхождение в высшие слои общества. Вместе с тем, серия студенческих бунтов конца 60-х (наиболее известный в Сорбонне) была связана и с осознанием крайне неприятной реальности: высшее образование перестало гарантировать что-либо. На постсоветском же пространстве колоссальное перепроизводство учёных способствовало быстрому обесценению их труда и затенённости одарённых и креативных пробивными. Причём ныне при выкладывании в свободный доступ ведущими мировыми вузами своих базовых курсов для дистанционного / заочного обучения и нарастании числа разнообразных «открытых университетов» и прочих уподоблений обществу «Знание» ценность, просто транслирующих внешние знания преподавателей (в т. ч. остепенённых и увенчанных) настолько падает, что возникает тенденция к отмиранию этой профессии самой по себе – как когда-то летописцев и монастырских переписчиков. Напротив, характер постглобализма оказывается восприимчив к социальным комбинациям потребительского ограничения в пользу творческого созидания и индивидуальной самодисциплины ради реализации сущностных сил, а центральной фигурой становится личность вооружённого знанием научного консультанта-эксперта по конкретным вопросам теории и практики (включая и образовательный процесс). Впрочем, похожие формы могут скрывать совершенно разное содержание. Так, если в анклавах становления общества знания повышение личного благосостояния сонаправленно с этими объективными динамиками, то без целенаправленных усилий общества для стран полупериферии и периферии формирующиеся глобальные тренды лишь превращают вымывание творческих, одарённых и активных людей, а также депрофессионализацию массы представителей научно-вузовского сектора в важнейшее направление утраты страной субъектных качеств. Для решения задач обеспечения приемлемого уровня материального благосостояния семьи порой вынуждены либо в ущерб качеству увеличивать преподавательскую нагрузку, либо мигрировать, либо менять профессию. В противном случае преподавать могут позволить себе или имеющие другие источники дохода, или живущие за чужой счёт.

Нынешний разрыв в уровнях развития доминирующих и отстающих стран таков, что шансы последних при полной открытости хозяйства сводятся к получению статуса обслуживающей экономики и ресурсной базы (в том числе, трудовых мигрантов). Вместе с тем, для некоторых элементов хозяйственной структуры именно закрытость и является фактором фиксации отсталости. Баланс составляющих открытости и закрытости, возможностей пострыночного механизма и публично-приватного взаимодействия предусматривает формы сочетания энергии частной инициативы и предпринимательства с гибким государственным регулированием. Организационно-управленческие трансформации ещё раз напоминают о наличии трёх главных измерений: обеспечения индивидуальных и прав человека, подъёма социально-экономического благосостояния и политического сознания. Эти направления взаимосвязаны, при этом, например, высокий уровень культуры вложений в образование и профессиональную подготовку, науку, здравоохранение и социальное обеспечение работников – неотъемлемая черта превращения человеческого потенциала в человеческий фактор, а также его расширенного воспроизводства. Вместе с тем, существенным образом на возможности развития и использования потенциала влияет имидж. И дело здесь не в «национальных особенностях» как таковых (они присущи каждому государству), а в масштабе и уровне ранее достигнутого индустриального развития, в богатом, ранее созданном научно-промышленном потенциале, в качестве общеобразовательной и профессиональной подготовки кадров и в месте в общей архитектонике геостратегического баланса.

Таким образом, ныне практическая истинность теории обществоведения предполагает укрепление нравственного фундамента и углубление вектора гуманизации знаний, а не просто продолжение инструментальной эксплуатации информационных потоков. И дело не в оправдании нового антиинтеллектуализма, а в заведомо ограниченном месте знания в обществе – и потенциала культуртрегерства. Между тем, только неизведанное и несбывшееся может быть поистине совершенным, поскольку не обременено червоточиной реальности. Ролевое приближение же к идеалу выводит из реальной жизни. При этом защита своего культурно-цивилизационного мира выдвигает на передний план творческую одарённость, вооружённую знанием (в частности, методологией поиска и воздействия). Тем самым, равноуровневое управление интеллектуальной деятельностью становится при усилении в глобальном масштабе структурирующего, системообразующего

значения общества знаний становится решающим направлением успеха социально-экономического развития общества. Его миссия – развить, высвободить и активизировать созидательный интеллектуальный потенциал, опираясь на кардинально разнокачественные ресурсные базы и интегрируя не только имманентные возможности, но и эффективные и способные к развёртыванию в новых условиях моменты социального наследия предшествующих моделей (прежде всего, наработанных Традицией и Модерном). Управленческого технократизма с его «холодным», «объективированным» управлением и приоритетным требованием исполнительской лояльности совершенно недостаточно: он заведомо не в состоянии высвободить весь творческий потенциал работника в частности и общества как целостности.

Выводы. Таким образом, ныне защита своего культурно-цивилизационного мира выдвигает на передний план творческую одарённость, вооруженную знанием (в частности, методологией поиска и воздействия). Это повышает необходимость последовательной, системной и повсеместной гуманизации ролевых функций в общественных отношениях (прежде всего, в научно-образовательно-производственных кластерах, усиливающих звучание социально значимых точек роста) на основе подъёма материального благосостояния и социального престижа занятых в них.

Конвейеризация общественно важных инноваций вынуждает слой преподавателей и учёных к кардинальному изменению стиля жизни и места в обществе. Достижение соответствия социокультурных полей возможностям и рискам «умного общества» требует коррекции как отношений на осях «общество – государство – бизнес», так и «человек – культурно-цивилизационный мир». При этом ныне преподаватель из «озвучивателя банальных истин» превращается в консультанта и мотиватора. И совсем не только для студентов своего вуза, а в разрезе соответствующего научно-образовательно-производственного комплекса. Истинность же фундаментально-методологических и профессионально-специализированных знаний в совокупности с индивидуальной комбинацией одарённости и креативности подтверждается в решении жизненных (практических и теоретических) задач: у Акоффа Рассела сама наука – это искусство решения головоломок). Впрочем, если в лидирующих странах основная часть дохода преподавателей смещается в направлении оплаты практического консультирования и исследовательских грантов (стимулируя проникновение знаний «вглубь»), то на полупериферии в заурядных вузах зачастую для поддержания благосостояния просто

вынуждены множить педагогическую нагрузку и разнообразие читаемых курсов (подталкивая к освоению «вширь»).

Эффективные организационно-управленческие инновации ориентированы на более полное раскрытие индивидуальной одарённости человека и связаны с гуманизацией механизмов реализации публичных и частных интересов в формах соборности и партнёрства вокруг базовых общественных ценностно-смысловых комплексов. Соответственно, для социально-экономического (в частности – хозяйственного) успеха насущным становится переход от превалирования привычек и стереотипов директивного администрирования к гуманизированным практикам и технологиям стимулирования: на индивидуальном уровне – деятельности, на общественном – желательных трансформаций. А для предохранения от саморазрушительных и губительных для мира сил интеллектоёмкие формы материального и духовного производства должны прочно покоиться на фундаменте нравственности. Собственно, в рамках региональных стратегий и приходится решать вопросы поддержания как стимулирующей среды, так и кластеров роста, находя пути решения противоречия между объективной потребностью в культивировании творческой одаренности (прежде всего, духовной) и «оттоком мозгов» в направлении наиболее благополучных регионов.

Причём впитывая особенности ценностно-смысловых комплексов, оперирование образами осуществляет воздействие на переход между общественным и индивидуальным восприятием: природа самих ценностей предполагает рассмотрение с позиций отпечатка общественного сознания в индивидуальном, отражая совокупность свойств идеального. Соответственно, оперирование образами входит в соприкосновение с составляющими элементами социальной памяти, общественных мифов и традиций. Отношения социальной идеальности ценностно-смысловых комплексов как своего рода объективной субъективности и подтверждают дополнительно роль в качестве ресурса общественной интеграции и формирования полноценных социокультурных полей. Другое дело, что в условиях непривилегированных регионов возможности постглобализма накладываются на контрмодерн «нового средневековья» с откатом в мистику, верования и суеврия. При этом отрыв лидеров от обираемой ими оставшейся части мира нарастает – и это тоже становится условием успеха лидеров.

Дальнейшее развёртывание этого направление предполагает как углублённое рассмотрение новых граней общественно-необходимого баланса интеллектуальности и нравственности как характеристик

социального уровня реализации сугубо индивидуальной комбинации одарённости каждого, так и механизмов социального партнёрства, помогающих оптимизации этого процесса.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Шедяков В. Е.* Постглобализм как социально-экономическое явление // *Рухес.* – 2016. – № 4 (3). – С. 104-114.
2. Круглый стол «Пресса и общество: что же с нами происходит?» // *Регион: проблемы и перспективы.* – 1997. – № 4. – С. 4-14.
3. *Шедяков В. Е.* Экономическое мышление за пределами либерализма // *Содружество.* – 2016. – № 5. – С. 90-94.
4. *Копнин П. В.* Гносеологические и логические основы науки. – М. : Мысль, 1974. – 568 с.
5. *Кун Т.* Структура научных революций. – М. : Прогресс, 1977. – 300 с.
6. *Шедяков В. Є.* Стимулювання розвитку та реалізації науково-інтелектуального потенціалу в умовах проведення постсучасної модернізації // *Економіст.* – 2012. – № 12. – С. 42-45.
7. *Хайек Ф. А.* Пагубная самонадеянность. – М. : Новости, 1992. – 304 с.
8. *Мирандола Дж.* Речь о достоинстве человека // *История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли в 5-ти т. [Фрагменты] / Пер.с лат.: Л. М. Брагина // История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли: В 5-ти томах. Т. 1: Античность, Средние века, Возрождение.* – М., 1962. – С. 506-514.
9. *Шедяков В. Е.* Ценностные основания национальных моделей социально-экономического развития // *National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine / ed. by A. Pawlik, K. Shaposhnykov.* – Kielce, Poland : Baltija Publishing, 2016. – Vol. 2. – P. 164-190.
10. *Кропанева Е. М.* Идея права на достойное человеческое существование: исторические тенденции и альтернативы / *Е.М. Кропанева, М. Р. Москаленко // ВУЗ. XXI век.* – 2014. – № 1 (44). – С. 50-62.
11. *Фадеева Т. М.* Образ и символ : [универсальный язык символики в истории культуры : в 2 ч.]. – М. : Новалис, 2004. – 254 с. .
12. *Шедяков В. Е.* Гармонизация индивидуального и социального в становлении общества знания // *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland / Ed. Board: M. Kiedrowska, A. Erchemla, T. Brancki.* – Sandomierz, Poland : Baltija Publishing, 2018. – Vol. 3. – P. 446-470.

13. Лич Э. Культура и коммуникация: Логика взаимосвязи символов. К использованию структурного анализа в социальной антропологии. – М. : «Восточная литература» РАН, 2001. – 142 с.
14. Платон Политика или государство. Книга седьмая. royallib.com/book/platon/gosudarstvo.htm
15. Мусеев Н. Н. Расставаясь с простотой. – М. : Аграф, 1998. – 480 с.
16. Сагатовский В. Н. Есть ли выход у человечества? (критика образа жизни). – СПб. : Петрополь, 2000. – 148 с.
17. Шедяков В. Е. Осуществление парадигмальных трансформаций: сорезонирование стратегии, тактики и оперативного искусства в управленческих композициях // Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine / Maria Curie-Skłodowska University. – Lublin, Poland : Baltija Publishing, 2017. – P. 282-307.

R E F E R E N C E S

1. Shedyakov V. E. Postglobalizm kak sotsialno-ekonomicheskoe yavlenie // Pyxes. – 2016. – # 4 (3). – S. 104-114.
2. Kruglyiy stol «Pressa i obschestvo: chto zhe s nami proishodit?» // Region: problemy i perspektivy. – 1997. – # 4. – S. 4-14.
3. Shedyakov V. E. Ekonomicheskoe myshlenie za predelami liberalizma // Sodrzhestvo. – 2016. – # 5. – S. 90-94.
4. Копнин Р. В. Gnoseologicheskie i logicheskie osnovy nauki. – М. : Myisl, 1974. – 568 с.
5. Kun T. Struktura nauchnykh revolyutsiy. – М. : Progress, 1977. – 300 с.
6. Shedyakov V. Ye. Sty`mulyuvannya rozvy`tku ta realizaciyi naukovo-intelektual`nogo potencialu v umovax provedennya postsuchasnoyi modernizaciyi // Ekonomist. – 2012. – # 12. – S. 42-45.
7. Hayek F. A. Pagubnaya samonadeyannost. – М. : Novosti, 1992. – 304 с.
8. Mirandola Dzh. Rech o dostoinstve cheloveka // Istoriya estetiki. Pamyatniki mirovoy esteticheskoy myisli v 5-ti t. [Fragmentyi] / Per.s lat.: L. M. Bragina // Istoriya estetiki: Pamyatniki mirovoy esteticheskoy myisli: V 5-ti tomah. T. 1: Antichnost, Srednie veka, Vozrozhdenie. – М., 1962. – S. 506-514.
9. Shedyakov V. E. Tsennostnyie osnovaniya natsionalnykh modeley sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya // National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine / ed. by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. – Kielce, Poland : Baltija Publishing, 2016. – Vol. 2. – R. 164-190.

10. Kropaneva E. M. Ideya prava na dostoynoe chelovecheskoe suschestvovanie: istoricheskie tendentsii i alternativyi / E. M. Kropaneva, M. R. Moskalenko // VUZ. XXI vek. – 2014. – № 1 (44). – S. 50-62.
11. Fadeeva T. M. Obraz i simvol : [universalnyiy yazyk simboliki v istorii kultury : v 2 ch.]. – M. : Novalis, 2004. – 254 s.
12. Shedyakov V. E. Garmonizatsiya individualnogo i sotsialnogo v stanovlenii obschestva znaniya // European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland / Ed. Board: M. Kiedrowska, A. Erechemla, T. Branecki. – Sandomierz, Poland : Baltija Publishing, 2018. – Vol. 3. – R. 446-470.
13. Lich E. Kultura i kommunikatsiya: Logika vzaimosvyazi simbolov. K ispolzovaniyu strukturnogo analiza v sotsialnoy antropologii. – M. : «Vostochnaya literatura» RAN, 2001. – 142 s.
14. Platon Politika ili gosudarstvo. Kniga sedmaya. royallib.com/book/platon/gosudarstvo.htm
15. Moiseev N. N. Rasstavayas s prostotoy. – M. : Agraf, 1998. – 480 s.
16. Sagatovskiy V. N. Est li vyihod u chelovechestva? (kritika obraza zhizni). – SPb. : Petropol, 2000. – 148 s.
17. Shedyakov V. E. Osuschestvlenie paradigmalnyih transformatsiy: sorezonirovanie strategii, taktiki i operativnogo iskusstva v upravlencheskih kompozitsiyah // Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine / Maria Curie-Sklodowska University. – Lublin, Poland : Baltija Publishing, 2017. – R. 282-307.

Шедяков В. «Суспільство знань»: соціальні ролі, організаційно-управлінські інновації.

Зміни в науково-освітніх структурах розглядаються в контексті глибоких загальносвітових соціальних трансформацій. Характер постглобалізму виявляється сприйнятливим до соціальних комбінацій споживчого самообмеження на користь творчого процесу та індивідуальної самодисциплни заради реалізації сутнісних сил. Центральною соціально-економічною фігурою стає зброя знанням особистість наукового консультанта-експерта з конкретних питань теорії і практики (у тому числі й освітній процес). Формування позитивного соціально-економічного середовища трансформацій пов'язується з підтримкою адекватного Надпроекту, а інноваційних точок концентрації змін – зі зміцненням науково-освітньо-виробничих кластерів з ядром з мозкових центрів. Як найбільш плідна для них вивчається стратегія, що забезпечує гуманізацію суспільного життя та діяльності (зокрема, змістовну, функціонально-рольову та організаційно-управлінську).

Ключові слова: суспільство знань, парадигма, науково-освітньо-виробничий кластер.

Shedyakov V. «Society of knowledge»: social roles, organizational and managerial innovations.

Changes in scientific and educational structures are considered in the context of deep global social transformations. The nature of post-globalism is susceptible to social combinations of consumer self-constraints in favour of creative process and individual self-discipline for the sake of realizing essential forces. A person of a scientific adviser-expert on specific issues of theory and practice (including the educational process), armed with knowledge, becomes the central socio-economical figure. The formation of a beneficial social and economic environment for transformations is associated with the support of an adequate Superproject of development, and innovative points of concentration of changes-with the increasing of research-educational-production clusters with a core of think tanks. The strategy that ensures the humanization of social life and activity (in particular, content, functional-role and organizational-managerial) is analysed as the most fruitful for them.

Keywords: society of knowledge, paradigm, scientific-educational-production cluster.

Хромець В.

ПОШУКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИРІШЕННЯ ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОСВІТНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДУХОВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дискримінаційні процеси, яких зазнавали духовні заклади вищої освіти, тривали в радянський час, і це потребувало свого виправлення в незалежній Україні. Активізація нормотворчих та суспільно-наукових процесів у 2012-2013 роках призвела до значних зрушень у даній сфері. Робота Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, та ініціативної групи з вирішення цього питання мали ряд успішних дій, і в майбутньому призвело до прийняття ряду нормативно-правових актів, що ліквідували дискримінацію духовних закладів вищої освіти. Ці аспекти і розглянуті у запропонованій статті.

Ключові слова: духовний заклад вищої освіти, богословська освіта, ліцензування, акредитація.

Розвиток суспільно-політичних та гуманітарних процесів в Україні став індикатором та активізував ряд процесів. Незалежність України, її європейський вибір сприяють вирішенню ряду питань, які

перебували осторонь та потребували свого невідкладного вирішення. Утиски та дискримінації, яких зазнавали релігійні структури різних напрямів були наявними в радянський час, в Незалежній Україні такого не повинно було бути, і це потребувало свого вирішення в оперативному та близькому майбутньому. Кооперація та зусилля ряду науковців, суспільних та, звичайно, релігійних діячів і прийняття політичних рішень у цій царині створили нові умови та сферу функціонування для духовних закладів вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Функціонування духовних закладів вищої освіти в радянський час було дуже обмеженим, релігійні організації зазнавали утиску та дискримінації. Така тематика в контексті сучасного стану та розвитку богословської освіти на сучасному етапі державотворчих та трансформаційних процесів потребує свого вивчення, дослідження, представлення громадськості та осмислення. Україна знаходиться на зламі та в перехідному періоді суспільного розвитку. Релігійні організації та їх духовні заклади вищої освіти готують фахівців, дипломи яких тривалий час не визнавались державою. У контексті розвитку громадянського суспільства та конституційних норм ця дискримінація подолана, в статті представлений аналіз та детальні факти цього процесу, які пов'язані з теоретичними розробками та практичними впровадженнями в законодавчому полі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання обраної проблеми і на які спирається автор. Обраній тематиці присвячені роботи ряду українських та зарубіжних учених, таких як М. Васіна, який аналізує питання нормативно-правового забезпечення діяльності духовних закладів вищої освіти, та є не лише теоретиком у цій сфері, а в першу чергу, практичним учасником модернізації процесів у сфері діяльності релігійних організацій, богословської освіти та функціонування духовних закладів вищої освіти; О.С. Філоненко, який акцентує свої дослідження на теоретичних засадах функціонування богословської освіти та філософських основах її буття; Ю.А. Вестель, який концептуалізує та ієрархізує поняття богословської освіти в сучасній Україні.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. На основі проаналізованих даних виділено невирішену раніше частину загальної проблеми богословської освіти в Україні, яка стосується аналізу періоду розвитку богословської освіти та духовних закладів вищої освіти у період з 2012 по 2014 рік і до сьогодні. Цим історичним рамкам і присвячена стаття.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є комплексний аналіз періоду з 2012 по 2014 років і до сьогоднішнього дня, виділення проблем та досягнення щодо нормативно-правової бази забезпечення богословської освіти та діяльності духовних закладів вищої освіти у вказаний період. Завдання статті пов'язані з ретрансляцією досвіду пройденого шляху сучасним українським богослов'ям у різних конфесіях та їх об'єднання навколо спільної мети щодо усунення дискримінаційних проявів в їх правах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ряд обговорень та процесів, які тривали у сфері богословської освіти та її нормативно-правовому забезпеченні, характеризувались то більшою активністю цих процесів, то певною стагнаційністю. Пропоновані були різні рішення та варіанти усунення дискримінації щодо документів, які видавали духовні заклади вищої освіти своїм випускникам та всіма іншими процесами, які були пов'язані з їх освітньою, науковою діяльністю. Зокрема, важливим було визнати документи духовних закладів вищої освіти та визнати дипломи, наукові ступені та вчені звання видані в духовних навчальних закладах.

Паралельно лунали думки, що Постановою Кабінету Міністрів України чи Указом Президента України визнати дипломи, наукові ступені та вчені звання, видані у духовних навчальних закладах, коли їх пропонувалося визнати шляхом політичного рішення еквівалентними документам державного зразка, без будь-якої процедури визнання з боку держави. Обґрунтування було досить простим, якщо держава створила ситуацію, яка дискримінувала осіб з документами духовних ЗВО, не створивши можливості духовним ЗВО проходити державні процедури з визнання результатів освітньої та наукової діяльності, що призвело до того, що документи цих закладів держава не визнає, то, власне, сама держава, прийнявши політичне рішення, має без будь-яких процедур визнати ці дипломи еквівалентними документам державного зразка.

Звісно, держава визнає документи, видані в духовних ЗВО лише до певного часу, але це б розблокувало можливість ліцензування, акредитації, відкриття аспірантури, докторантури, відкриття спеціалізованих вчених рад, і внаслідок цього духовні ЗВО зможуть видавати документи державного зразка. Цей простий і дуже привабливий варіант було відкинуто, оскільки в процесуальній площині було не до кінця зрозуміло, як той чи інший документ визнавати, оскільки назви документів, періоди навчання, процедури присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань

відрізнялися не тільки від державних, але також відрізнялися документи, видані різними духовними ЗВО.

Наприклад, при проходженні процедур державного ліцензування та акредитації або при працевлаштуванні в світській ЗВО чи державну, чи комерційну структуру не було б зрозуміло, до якого рівня вищої освіти прирівнювати той чи інший документ та науковий ступінь, вчене звання. Наприклад, в православних церквах було прийнято видавати дипломи семінарії та академії без зазначення рівня освіти. Крім того, по закінченню академії успішний студент відразу захищав дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата богослов'я без отримання диплома про закінчення академії.

Отже, особа могла мати диплом семінарії з чотирирічним циклом навчання та диплом кандидата богослов'я з чотирирічним циклом навчання; диплом семінарії визнавати як бакалаврський чи як диплом спеціаліста, диплом кандидата, якщо визнати диплом семінарії як диплом бакалавра, можна визнавати лише як диплом магістра. Або в практиці протестантських духовних ЗВО присуджували науковий ступінь доктора служіння, чи визнавати його як науковий ступінь кандидата наук чи ні? Або також у протестантських ЗВО цикл бакалаврського навчання міг тривати три роки, чи визнавати цей диплом таким, що відповідає першому (бакалаврському) рівню вищої освіти, чи лише рівню молодшого спеціаліста. Тобто подібне визнання без запропонованих процедур могло би бути заблоковане на рівні його практичного втілення.

Пропонувався більш простий варіант: за указом президента духовним ЗВО, які засновані у порядку, визначеному в Законі України «Про свободу совісті і релігійні організації», надати право на проходження процедури ліцензування та акредитації навчального закладу та освітніх послуг відповідно до порядку, визначеному у постановках Кабінету Міністрів України та наказах Міністерства освіти і науки України, а також для проходження процедури ліцензування та акредитації духовного ЗВО в установленому державою порядку визнати дипломи про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання викладачів цих закладів еквівалентними дипломам державного зразка. Тобто визнання документів пропонувалися лише в контексті проходження ліцензування та акредитації духовними ЗВО, тоді документи державного зразка мали б лише випускники акредитованих програм, але залишалось також питання визнання дипломів, які були видані раніше, та відновлення конституційних прав цих громадян.

Ці спроби надання права на державне визнання освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО вводив систему духовної освіти в

світське поле без врахування специфіки цієї системи. Наприклад, духовні ЗВО мають обмеження з приводу осіб, які можуть навчатися в цих закладах, з приводу призначення керівників духовних ЗВО, змісту навчання тощо. Для того, щоб, з одного боку, дати можливість державного визнання результатів освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО, а з другого боку, врахувати специфіку цих навчальних закладів, розглядалася можливість надання цим закладам подібного статусу до того, який мають військові ЗВО. Тобто щоб діяльність духовних ЗВО регулювалася окремим положенням затвердженого державним органом з питань релігії, крім того, передбачалося, що саме цей орган мав здійснювати загальну координацію, і фактично, він має перебрати частину освітніх функцій і стати квазіміністерством освіти для духовних ЗВО, але специфіка діяльності не настільки відмінна від світських ЗВО, яку мають військові ЗВО. Тобто виникало питання в доцільності саме такої моделі виходу з ситуації. До того ж це мало призвести до додатково фінансування цієї діяльності, що ускладнило б проходження положення через фінансове міністерство.

Після пошуку різноманітних варіантів виходу з ситуації стало зрозуміло, що без змін в освітньому законодавстві системно вирішити проблеми з визнанням результатів освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО є досить проблематично. Тому лідери церков та релігійних організацій почали звертатися до владних інституцій для того, щоб розпочати процес змін в українському законодавстві. Так, зокрема, в грудні 2012 року до міністра освіти і науки, молоді та спорту України звернувся з офіційним листом предстоятель Української православної церкви Блаженніший митрополит Володимир (Сабодан), на його звернення було отримано листа за підписом міністра, в якому повторювалися аналізовані вище пропозиції робочої групи МОН України.

Тому був надісланий повторний лист міністру освіти і науки, молоді та спорту України Д.В. Табачнику, а також прем'єр-міністру України М.Я. Азарову та Голові Верховної Ради України В.В. Рибаку. Оскільки йшлося про законодавче вирішення цього питання, то листи були перенаправлені до комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти. Голова комітету Л.М. Гриневич 14 лютого 2013 року провела зустріч з представниками церков та релігійних організацій для обміну думками з приводу вирішення питань державного визнання результатів освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО [1] та для обговорення проблем розвитку богословської освіти і науки та пошуків механізми державного визнання освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО. На цьому зібранні були внесені і перші

пропозиції по новій редакції 57 статті проекту Закону України «Про вищу освіту». Крім того, що пропонувалося дозволити духовним ЗВО проходження процедур ліцензування та акредитації, але також пропонувалося визнати вже видані духовними ЗВО документи про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання з дотриманням державних вимог щодо термінів навчання, підсумкової атестації випускників відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, вимог про присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань, прирівнюються до документів державного зразка. Фактично, пропонувалося політичне рішення, подібно до якого йшла мова вище, де держава визнає документи духовних ЗВО без державних механізмів такого визнання (про складності такого підходу вже були наведені аргументи вище).

Далі обговорення в більш розширеному складі продовжилося під час роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Богослов'я в Україні: організаційний та освітньо-науковий контекст», яка відбулася 2-3 квітня 2013 року. У роботі взяли участь представники Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, представники світських та духовних центрів богословської освіти і науки України за участі представників з Білорусі та Росії [2]. Результатом роботи стала резолюція, яка була направлена до Міністерства освіти і науки України та Верховної Ради України. У резолюції були викладені пропозиції та основоположні принципи, які пропонувалося покласти в основу змін українського законодавства, яке б могло вирішити питання визнання результатів освітньої діяльності духовних ЗВО.

Резолюція також була перенаправлена до Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти. Комітет на той час очолювала Л.М. Гриневич (з 14 квітня 2016 року – міністр освіти і науки України), яка для напрацювань освітнього законодавства створила при комітеті робочу групу з опрацювання механізму державного визнання результатів освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО. Перше засідання відбулося 26 квітня 2013 року о 12.00 год. в приміщенні комітетів Верховної ради України (вул. Садова, 3-А). До складу групи увійшли представники Верховної Ради України, Громадської ради з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України, представники українських церков та світських ЗВО. На першому засіданні були запропоновані перші варіанти проектів змін до статті 11 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», а також проект статті, яку пропонувалося внести у проект нового Закону України «Про вищу освіту».

Ці проекти розглядалися як альтернативні, і якщо один з варіантів проходить друге читання, тоді інший знімається. Далі комісія зосередилася на внесенні змін та доповнень до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та до деяких підзаконних актів. Зокрема, духовним ЗВО надавалося право на проходження ліцензування та акредитації, а для вирішення питання з кадровим забезпеченням пропонувалося відобразити в перехідних положеннях, що при проходженні духовними навчальними закладами процедури ліцензування і акредитації за відповідними напрямками і спеціальностями дипломи, наукові ступені та вчені звання, що видані в системі духовної освіти до 01 січня 2014 року, визнавати еквівалентними дипломам та атестатам державного зразка.

Запропоновані варіанти вирішували питання визнання результатів освітньої та наукової діяльності духовних ЗВО в майбутньому, але не вирішували питання визнання вже виданих документів про освіту, наукові ступені та вчені звання раніше виданих духовними ЗВО. Тому робоча група зосередилася на пошуку механізмів визнання раніше отриманих документів. У цьому варіанті пропонувалося надати право проходити процедуру акредитації без попереднього ліцензування (сам факт державної реєстрації як духовного навчального закладу мало прийматися як факт отримання ліцензії підготовки фахівців в галузі знання «богослов'я»). Після проходження акредитації пропонувалося, що раніше отримані документи про вищу освіту в цьому закладі визнавалися прирівняними до дипломів державного зразка. Наукові ступені прирівнювалися до документів державного зразка, коли особа була членом спеціалізованої вченої ради духовного навчального закладу.

Але цей проект не відповідав на запитання, як духовний ЗВО може отримати акредитацію, якщо дипломи про вищу освіту викладачів цього закладу будуть прирівняні до дипломів державного зразка лише після отримання акредитації, а для проходження акредитації слід вже мати дипломи державного зразка, для акредитації також потрібно мати наукові ступені, а наукові ступені визнаються, коли особа стане членом спеціалізованої вченої ради, яка за чинними на той час вимогами може бути створена, в закладі відкрита аспірантура (для відкриття спеціалізованої ради для захисту кандидатів наук) та докторантура (для відкриття спеціалізованої ради для захисту докторів наук), але перед відкриттям аспірантури потрібно, щоб діяла акредитована магістратура за спеціальністю, за якою відкривається аспірантура, а відкриттю магістратури має передувати акредитація бакалаврату. Хоч іноді правило не виконувалося і відкривали

аспірантуру без магістратури, але так чи інакше виникало питання, де взяти науково-педагогічні кадри з визнаними державою документами про вищу освіту і наукові ступені до проходження акредитації та відкриття спеціалізованої ради, якщо статус осіб, які подали дипломи, актуалізується, і вони визнаються державою лише після проходження акредитації і відкриття спецради. Не говорячи про те, що в конкретному духовному ЗВО науково-педагогічні працівники можуть не мати диплому цього ЗВО, а іншого ЗВО, який не планує акредитацію. Планувалося, що ці питання будуть вирішуватися на рівні підзаконних актів. Але все ж проект не вирішував питання з визнанням вчених звань, які також вимагалися для проходження акредитації.

Наступний проект вже врахував необхідність розробки механізму раніше виданих документів про освіту, наукові ступені та вчені звання. Серед членів робочої групи тривало обговорення чи потрібно, щоб процедурі акредитації передувало ліцензування чи ні. Оскільки чинні на той час визначені процедури акредитації опиралися на попередньо проведену процедуру ліцензування, тоді могло скластися так, що довелося б розробляти окрему процедуру акредитації без ліцензування для духовних ЗВО, що на думку кількох членів комісії могло б відтермінувати початок акредитації духовних ЗВО. Також висловлювалися побоювання, що відсутність ліцензування для духовних ЗВО надає їм окремі преференції, що порушує права світських ЗВО. Тому пропонувалося розробити процедуру визнання документів, виданих духовними ЗВО, надати право духовним ЗВО на ліцензування та акредитацію, внести зміни до вже існуючих підзаконних актів. Врешті члени робочої групи випрацювали компромісний варіант законопроекту, який 20 червня 2013 року в Верховній Раді України було зареєстровано (реєстр №2380а) під назвою «Проект Закону про внесення змін до деяких законів України» (щодо визнання документів про освіту та наукові ступені, що видаються духовними навчальними закладами) [3].

Законопроект було включено до порядку денного від 2 вересня 2013 року. Проект закону одноголосно було підтримано комітетом Верховної Ради України з питань освіти і науки [4]. На підтримку законопроекту були надіслані листи від глав українських церков, зокрема від предстоятелів Української православної церкви [5], Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви. Також висловила свою підтримку законопроекту В.В. Лутковська, на той час уповноважений Верховної Ради України з прав людини (з 2012-2014 рр). У вересні 2013 року

законопроект отримав несхвальні відгуки від профільного міністерства, зокрема при обговоренні законопроекту Є.М. Суліма, на той час перший заступник міністра освіти і науки, молоді та спорту України (2010-2-14 рр.), категорично висловився проти законопроекту. Наприкінці листопаду 2013 року на черговому засіданні комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти член цього комітету І.Д. Фаріон (ВО «Свобода») категорично висловила проти законопроекту. Але її однопартієць О.М. Сич, на той час перший заступник голови комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, відповідаючи на звернення народного депутата В.С. Марущенко, запевнив, що ВО «Свобода» випрацює спільну позицію підтримки чи не підтримки законопроекту, тобто стало зрозуміло, що висловлена позиція І.Д. Фаріон є її приватною думкою, а не позицією ВО «Свобода».

Висновки із запропонованого дослідження. Суспільні та громадські процеси у 2012, а особливо у 2013-2014 роках, були досить стрімкими та активними. Ці процеси торкнулись і питання богословської освіти та нормативно-правового забезпечення діяльності духовних закладів вищої освіти. Вони характеризувались активною діяльністю релігійних організацій, які відстоювали свої права та намагались ліквідувати ту дискримінацію, яка була до них застосована світськими інституціями в контексті освітньої та наукової діяльності. Розпочаті у цей період процеси знайшли своє подальше втілення у прийнятих нормативно-правових актах.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Подальші дослідження стосуються аналізу та висвітлення втілених законодавчих ініціатив у Законі України «Про вищу освіту», який був прийнятий у 2014 році, та процесів, що цьому передували.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голова Комітету з питань науки і освіти обговорила з представниками Церков питання державного визнання богословських навчальних закладів : Новини. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/20694-golova-komitetu-z-pitan-nauki-i-osviti-obgovorila-z-predstavnikami-cerkov-pitannya-derzhavnogo-viznannya-bogoslovskix-navchalnix-zakladiv.html (дата звернення 15.02.2017).
2. Організатори конференції «Богослов'я в Україні: організаційний та освітньо-науковий контекст» підвели підсумки Новини. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/21529-organizatori-konferenciyi-bogoslovyu-v-ukrayini-organizacijnij-ta-osvitno-naukovij-kontekst-pidveli-pidsumki.html (дата звернення 17.03.2015).

3. Про внесення змін до деяких законів України (щодо визнання документів про освіту та наукові ступені, що видаються духовними навчальними закладами) : Проект Закону України від 20.06.2013 р. № 2380а. Дата оновлення: 2.09.2014. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=47520
4. Лист з переписки щодо богословської освіти : переписка. URL: https://mail.google.com/mail/u/0/#advanced-search/subset=all&has=yresh07%40gmail.com&within=1y&sizeoperator=s_sl&sizeunit=s_smb&date=2013%2F04%2F23&query=yresh07%40gmail.com+after%3A2012%2F4%2F23+before%3A2014%2F4%2F24/13fa6bae01f1d475 (дата звернення 7.03.2015).
5. УПЦ просить парламент розглянути цілу низку законопроектів : Новини. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/23208-upc-prosit-parlament-rozglyanuti-cilu-nizku-zakonoproektiv.html> (дата звернення 3.06.2017).

REFERENCES

1. Golova Komitetu z pytan nauky i osvity obgovoryla z predstavnykamy Cerkov pytannya derzhavnogo vyznannya bogoslovskyykh navchalnykh zakladiv : Novyny. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/20694-golova-komitetu-z-pitan-nauki-i-osviti-obgovorila-z-predstavnikami-cerkov-pitannya-derzhavnogo-vyznannya-bogoslovskix-navchalnix-zakladiv.html (data zvernennya 15.02.2017).
2. Organizatory konferencyi «Bogoslov'ya v Ukrayini: organizacijnyj ta osvitho-naukovy'j kontekst» pidvely pidsumky Novyny. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/21529-organizatori-konferencyi-bogoslovyia-v-ukrayini-organizacijnij-ta-osvitho-naukovij-kontekst-pidveli-pidsumki.html (data zvernennya 17.03.2015).
3. Pro vnesennya zmin do deyakyykh zakoniv Ukrayiny (shhodo vyznannya dokumentiv pro osvitu ta naukovy stupeni, shho vydayutsya duxovnymy navchalnymy zakladamy) : Proekt Zakonu Ukrayiny vid 20.06.2013 r. № 2380a. Data onovlennya: 2.09.2014. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=47520
4. Lyst z perepysky shhodo bogoslovskoyi osvity : perepyska. URL: https://mail.google.com/mail/u/0/#advanced-search/subset=all&has=yresh07%40gmail.com&within=1y&sizeoperator=s_sl&sizeunit=s_smb&date=2013%2F04%2F23&query=yresh07%40gmail.com+after%3A2012%2F4%2F23+before%3A2014%2F4%2F24/13fa6bae01f1d475 (data zvernennya 7.03.2015).
5. UPCz prosyt` parlament rozglyanuty` cilu ny`zku zakonoproektiv : Novy`ny`. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/23208-upc-prosit-parlament-rozglyanuti-cilu-nizku-zakonoproektiv.html> (data zvernennya 3.06.2017).

Хромец В. Поиски законодательного решения признание результатов образовательной и научной деятельности украинских духовных заведений высшего образования.

Дискриминационные процессы, которым поддавались духовные высшие учебные заведения, продолжались в советское время, и это требовало изменения в независимой Украине. Активизация нормативных и общественно-научных процессов в 2012-2013 годах привела к значительным сдвигам в данной сфере. Работа Комитета Верховной Рады Украины по вопросам науки и образования, инициативной группы по решению этого вопроса имели ряд успешных действий, и в будущем это привело к принятию ряда нормативно-правовых актов по ликвидации дискриминации духовных высших учебных заведений. Эти аспекты и рассмотрены в представленной статье.

Ключевые слова: духовное заведение высшего образования, богословское образование, лицензирование, аккредитация.

Khromets V. The search for a legislative decision to recognize the results of educational and scientific activities of Ukrainian spiritual institutions of higher education.

The discriminatory processes experienced by the religious higher education institutions continued during the Soviet period, and this required its correction in Independent Ukraine. The intensification of regulatory and socio-scientific processes in 2012-2013 led to significant shifts in this area. The work of the Committee of the Supreme Council of Ukraine on Science and Education, and the initiative group on the resolution of this issue had a number of successful actions, and in the future led to the adoption of a number of normative legal acts that eliminated discrimination of religious higher educational institutions. These aspects are considered in the article presented.

Keywords: spiritual institution of higher education, theological education, licensing, accreditation.

Романкова Л.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті актуалізовано інтенсивну розбудову європейського освітнього простору. Проаналізовано вплив європейського врядування на сферу освіти. Розглянуто економічну програму розвитку «Європа-2020» – стратегію, яка містить сім основних перспективних напрямів відновлення Євросоюзу. Вказано на підвищення якості професійної освіти й навчання, на узгодження

політики професійної освіти з національними, регіональними та місцевими стратегіями економічного розвитку країн-членів ЄС.

Ключові слова: становлення, Європейський освітній простір, стратегія, модернізація європейської освіти, система вищої освіти.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Європейський простір освіти і науки на сьогодні інтенсивно розбудовується. Про це свідчить матеріал, поданий у офіційних документах ЄС і низці публікацій, присвячених переважно проблемам поширення Болонського процесу на інші країни європейського співтовариства. Це підтверджує, наприклад, І.Грицак у колективній монографії «Модус державно-громадського управління освітою» [1].

Далі звернемось до першоджерела, в якому йдеться про те, що європейське врядування має безпосередній вплив на сферу освіти. Це підтверджується взаєминами базової інституційної «четвірки» ЄС: Європейської Комісії, Ради, Європейського Парламенту, Суду ЄС як ключових суб'єктів європейського врядування. В основі їхньої повсякденної діяльності лежить політична воля, базована на експертній думці про надзвичайно важливий чинник майбутнього розвитку світу, яким стають освіта, наука, розвиток нових технологій та сільського господарства. Освіта, на глибоке переконання європейських науковців, політиків, управлінців, громадських та інших діячів, має стати основою національної безпеки, і ті країни, які вважають освіту та науку стратегічним резервом свого розвитку, матимуть образ успішної країни третього тисячоліття.

Саме з таких міркувань Європейська Комісія на початку березня 2010 року оприлюднила грандіозну економічну програму розвитку на десять років під назвою «Європа-2020» [2], яка містить цілий комплекс стратегічних цілей. Основною метою програми є «освітній, тривалий та інтегровальний розвиток» з кращим координуванням національних та європейської економіки.

Метою статті є вивчення особливостей становлення сучасного європейського простору.

Отже, І. Грицак зазначає, що Європейський Союз надає важливого значення реалізації освітнього і навчального напрямку Стратегії ЄС «Європа-2020», який полягає в оновленні та вдосконаленні системи вищої освіти в країнах-членах ЄС, підтверджує його конкретними діями. Зокрема, підготовлене й опубліковане ще у вересні 2011 року Повідомлення Єврокомісії щодо стану системи освіти в Євросоюзі передбачає якісну модернізацію цієї сфери шляхом упровадження

інноваційних підходів, збільшення інвестицій у галузь освіти, у т.ч. професійно-технічної освіти, з метою формування кваліфікованого ринку праці, створення робочих місць, підвищення рівня зайнятості серед молоді за рахунок нової програми ЄС «Еразмус+». Це відбувається в контексті досягнення ще однієї з головних цілей Стратегії ЄС «Європа-2020», суть якої полягає у зменшенні безробіття та бідності й водночас зростанні екологічно чистої і високотехнологічної економіки.

На думку багатьох експертів, нова стратегія «Європа-2020» покликана витягнути країни-члени Європейського Союзу із кризової круговерті, видається більш виваженою та наближеною до дійсності, що зробить її в процесі реалізації більш ефективною, ніж попередня Лісабонська стратегія. Її вироблення в процесі клопіткої роботи тривало багато місяців, що передбачало проведення ретельних аналізів та залучення досвідчених європейських фахівців.

Європейська стратегія розвитку «Європа-2020» містить сім основних перспективних напрямів відновлення Євросоюзу, а саме:

- 1) створення так званого «інноваційного союзу», що відчинить двері науці та новим технологіям;
- 2) покращення системи освіти;
- 3) розвиток цифрового ринку та інтернету;
- 4) перехід на ресурси відновлюваної енергії;
- 5) покращення підприємницького середовища Євросоюзу;
- 6) модернізація ринку праці;
- 7) модернізація європейської платформи для боротьби з бідністю [2].

Як видно з цих основних напрямів розвитку, центри ваги пропозиції Єврокомісії базуються на таких вимогах: «від досліджень до розвитку», «від вищої освіти і тривалого навчання до підвищення економічного зростання», покращення суспільно-політичної інтеграції, а також – на вимозі застосування екологічно чистих технологій.

Реформа системи освіти в ЄС залишається головною темою порядку денного засідань Ради міністрів ЄС з питань освіти та навчання. Так, у лютому 2014 року Рада міністрів дійшла спільної згоди щодо необхідності спрямування інвестицій в освіту та професійну підготовку, а також доручила Європейській Комісії опрацювати відповідні фінансові механізми. Висновки Ради під умовною назвою «Переосмислення в освіті» визначають пріоритетні напрями реформи освітньої галузі з особливим акцентом на покращенні загальних навичок та підвищенні професійної підготовки та компетенції слухачів і викладачів.

Крім того, висновки підкреслюють важливість підвищення якості професійної освіти й навчання, а також необхідність узгодження політики професійної освіти з національними, регіональними та місцевими стратегіями економічного розвитку країн-членів ЄС. Зокрема, державам-членам рекомендується зосередити професійну освіту і навчання на сферах, які враховують потенційні потреби регіонів ЄС та в яких відчувається брак кваліфікованих кадрів; запровадити курс освітніх програм для низько кваліфікованих кадрів за допомогою навчання без відриву від виробництва; оптимізувати навчальний процес із професійної перепідготовки шляхом впровадження дистанційного навчання, передбачивши необхідне програмне та методичне забезпечення.

Досягненню цілей у реформуванні європейської освіти повинна сприяти, як свідчить І. Грицак, «нова комплексна освітня Програма ЄС «Еразмус+» на період до 2020 року, яка об'єднує такі колишні програми, як: «Безперервне навчання», «Еразмус Мундус», «Темпус», «Жан Моне», «Леонардо да Вінчі», «Молодь у дії» та ін. Закладена в основу програми ідея полягає у формуванні концептуально нових підходів держав-членів ЄС з метою якісного оновлення системи освіти, підвищення продуктивності вищих і професійно-технічних навчальних закладів, забезпечення якісної вищої освіти та професійної підготовки фахівців, що відповідали б потребам європейського ринку праці» [1].

Специфіка реакції ЄС на потребу становлення економіки знань як складової Світового суспільства знань полягає в комплексному підході до розбудови одночасно Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area, EHEA) і Європейського простору наукових досліджень (European Research Area, ERA) у єдину наднаціональну конструкцію – «Європу знань» – «... як незмінний чинник соціального та гуманітарного розвитку, необхідний компонент об'єднання європейської людності»[3]. Йдеться про базову трансформацію освіти і науки як суспільних інституцій, що мають змінюватися відповідно до викликів інформаційної цивілізації, яка розвивається.

Досягнення суттєвого поступу на шляху створення Європейського простору вищої освіти для країн-учасників виявляється завданням різної складності внаслідок значних розбіжностей у рівнях соціально-економічного розвитку. Але процес усе ж набирає сили в міру реалізації учасниками основних завдань, визначених Болонською декларацією [4]:

- запровадження системи легкозрозумілих і порівнюваних ступенів, зокрема шляхом введення додатку до диплома;
- введення двоциклової системи вищої освіти – двоступеневого (бакалаврату) і післяступеневого (магістратури) циклів;
- встановлення кредитної системи за типом ECTS як адекватного засобу сприяння найширшій географічній мобільності студентів;
- сприяння мобільності шляхом подолання перешкод для фактичного переміщення студентів;
- підтримка загальноєвропейської співпраці в гарантуванні якості через розробку системи порівнюваних критеріїв і методологій;
- сприяння обов'язковим загальноєвропейським вимірам у вищій освіті, зокрема в питаннях розробки навчальних програм, між інституційної співпраці, схем мобільності та інтегрованих програм навчання, професійного вишколу та досліджень.

З другого боку, розгортання Європейського простору наукових досліджень також вимагає від країн-учасниць здійснення певних обов'язкових кроків [5]:

- розробки механізмів формування інституційних мереж: поліпшення середовища для приватного інвестування в науку, для дослідницьких та інноваційних партнерств і високотехнологічних стартових проєктів;
- заохочення розвитку «відкритого методу координації» як еталона для національної науково-інноваційної політики та високошвидкісної транс'європейської комунікаційної мережі;
- вживання заходів з метою підвищення мобільності дослідників;
- запровадження загальноспільнотної системи патентування.

Таким чином, мегапроект «Європа знань» – це загальноєвропейська відповідь глобальним викликам інформаційної цивілізації, який передбачає досягнення «...трьохстрижневих цілей: розвиток особистості, розвиток суспільства, розвиток економіки» [6]. Досягнення зазначених цілей вбачається у визнанні фундаментальної ролі системи освіти і професійної підготовки у формуванні умінь та навичок для успішної реалізації особистості в інформаційному суспільстві.

Нагадаємо, що участь у розбудові континентального простору освіти бере близько 50 країн світу, які відповідним чином мають модернізувати параметри власних, тобто національних, підпросторів освіти.

Основна проблема реалізації Європейського знанневого проєкту полягає, як зазначає Р. Вернидуб, «в інституційній площині: впровадженні ідей спільного європейського простору освіти і науки в

конкретних вищих навчальних закладах, ставленні до проекту їх керівництва і викладачів. Саме на рівні університету має відбуватися безпосереднє поєднання двох паралельних процесів – створення європейського простору вищої освіти і європейського простору наукових досліджень. Тому успішність реалізації обох проєктів лягає на плечі кожного конкретного викладача університету» [3].

За твердженням Марека Квіска, «без чіткої підтримки з боку викладацького складу університетів загальної програми реформування та її реалізації, що досягне рівня кожного факультету в кожному університеті, Болонський процес може провалитись, особливо в країнах, що не належать до «старого ЄС» (ЄС-15). Якщо академічну спільноту не вдасться переконати в нових перевагах і можливостях, які відкриває цей процес, він зупиняється» [3].

Традиційні моделі університету (французька і німецька) в сучасних умовах доповнилися моделями дослідницького університету, які стали провісниками розвитку постіндустріального суспільства – суспільства знань, яке опирається на пошук і поширення знань – симбіоз дослідницької й навчальної діяльності.

В епоху інформатизації високу ефективність професійної підготовки демонструють університети дистанційної форми навчання – «мегауніверситети», «мережіві університети», які використовують переваги електронного навчання. «Інформаційні технології – це проривний напрям і для традиційного університету за умови вивірності стратегічних рішень та відповідної концентрації ресурсів», – цілком слушно констатує Р. Вернидуб [7].

Висновки. Отже, сучасний європейський освітній простір розбудовується, набирає сили і є завданням різної складності внаслідок розбіжностей у рівнях соціально-економічного розвитку країн, які повинні модернізувати параметри власних, національних підпросторів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Модус державно-громадського управління освітою: монографія / Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; за науковою ред. В.П. Беха; редкол.: В.П. Бех (голова), Н.В. Крохмаль (заст. голови) [та ін.]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С. 122.
2. Європейська стратегія розвитку «Європа – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/newapproach_en.pdf

3. Брызгалова С.И. Формирование в вузе готовности учителя к педагогическому исследованию: теория и практика: монография / С.И. Брызгалова. – Калининград: КГУ, 2004. – 360 с.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: Підручник / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – С. 137.
5. Винославська О.В. Інтеграція педагогічних та інформаційних технологій у просторі вищої освіти / О.В. Винославська, Г.О. Козлакова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2009. – № 1. – С. 123-130.
6. Ветров Ю. Подготовка преподавателей к использованию ИКТ: актуальные проблемы / Ю. Ветров, Д. Сомов, С. Печерская // Высшее образование в России. – 2007. – № 8. – С. 40-44.
7. Вернидуб Р.М. Наука і освіта у просторі педагогічного університету: монографія / Р.М. Вернидуб. – Київ-Херсон : Видавець Гринь Д.С., 2014. – С. 60.

REFERENCES

1. Modus derzhavno-hromadskoho upravlinnia osvitoiu: monohrafiia / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M.P. Drahomanova; za naukovoju red. V.P. Bekha; redkol.: V.P. Bekh (holova), N.V. Krokmal (zast. holovy) [ta in.]. – K.: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2015. – S. 122.
2. Yevropeiska stratehiia rozvytku «levropa – 2020» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/newapproach_en.pdf
3. Bryzghalova S.Y. Formyrovanye v vuze hotovnosti uchytelia k pedahohycheskomu yssledovaniyu: teoryia y praktyka: monohrafyia / S.Y. Bryzghalova. – Kalynynhrad: KHU, 2004. – 360 s.
4. Aleksiuk A.M. Pedahohika vyshchoi shkoly Ukrainy. Istoriia. Teoriia: Pidruchnyk / A.M. Aleksiuk. – K.: Lybid, 1998. – S. 137.
5. Vynoslavska O.V. Intehratsiia pedahohichnykh ta informatsiinykh tekhnolohii u prostori vyshchoi osvity / O.V. Vynoslavska, H.O. Kozlakova // Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii. – 2009. – № 1. – S. 123-130.
6. Vetrov Yu. Podhotovka prepodavatelei k yspolzovaniyu YKT: aktualnye problemy / Yu. Vetrov, D. Somov, S. Pecherskaia // Vysshee obrazovanye v Rossyy. – 2007. – № 8. – S. 40-44.
7. Vernydub R.M. Nauka i osvita u prostori pedahohichnoho universytetu: monohrafiia / R.M. Vernydub. – Kyiv-Kherson: Vydavets Hryn D.S., 2014. – S. 60.

Романкова Л. Особенности становления современного европейского образовательного пространства.

В статье указано об интенсивном развитии европейского образовательного пространства. Проанализировано влияние европейского управления на сферу образования. Рассмотрена экономическая программа развития «Европа-2020» – стратегия, которая содержит семь основных перспективных направлений восстановления Евросоюза. Акцентируется внимание на повышении качества профессионального образования и обучения, согласовании политики профессионального образования с национальными, региональными и местными стратегиями экономического развития стран-членов ЕС.

Ключевые слова: становление, Европейское образовательное пространство, стратегия, модернизация европейского образования, система высшего образования.

Romankova L. The specifics of building a modern European education area.

The article discusses the rapid development of the European Education Area. The author analyzes the impact of European governance on the education sphere and explores «Europe 2020», a strategy which proposes seven flagship initiatives to ensure the recovery of the European Union. The author emphasizes the importance of improving professional education standards and aligning professional education policies with national, regional and local economic development strategies of EU member states.

Keywords: development, European Education Area, strategy, modernization of European education, higher education system.

Чаплинский В.

ФОРМИРОВАНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОГО БОГОСЛОВИЯ В ВСО ЕХБ В 1997-2005 ГОДЫ

В работе дана характеристика процессов, происходящих в образовательной среде вузов ВСО ЕХБ, представлено содержание теологического образования. Формирование системы этого образования является внешней предпосылкой и условием развития теологии в Украине. Работа представляет первое в отечественном религиоведении систематизированное исследование современного образования в украинском ЕХБ. Для исследования привлечен широкий круг разнообразных источников, позволяющих рассмотреть происходящие процессы в духовном образовании ВСО ЕХБ, как на организационном уровне, так и на уровне религиозной мысли. Проводя, религиоведческое исследование, мы открываем условия адаптации религиозных сообществ к изменениям социальных и политических условий их существования. Раскрыто взаимодействие традиций и инноваций в

современном религиозном сознании. Материалы работы могут быть использованы в учебно-образовательных целях преподавания религиозоведческих дисциплин.

Ключевые слова: теология, образование, духовность, общество, церковь, ценности.

Постановка проблемы в общем виде. Академическая теология в ВСО ЕХБ находится в стадии формирования, поэтому теологических трудов украинских баптистов немного, еще не сложилась четкая структура теологических исследований, теологические труды не систематичны и разбросаны по различным изданиям и представляют собой небольшие работы. Такой характер теологии предопределил сложности в его изучении и изложении. Довольно многочисленны труды по истории церкви. В связи с развитием богословской мысли возникли противоречия между традиционным толкованием вопросов веры и новыми теологическими идеями.

Развитие образования в ВСО ЕХБ сопровождается изменениями в отношении церкви и учебных заведений. Это обусловлено изменениями в функционировании учебных заведений. Также определены новые стратегические и тактические задачи, пересмотрены в приоритеты на пути их реализации. Это связано с развитием церковной среды.

Отношения между церковью и учебными заведениями ВСО ЕХБ приобрели принципиально новое качество, в сравнении с предыдущими годами. В ходе исследования церковной жизни ЕХБ были обнаружены сложности в отношениях общин и профессиональных учебных заведений. С другой стороны эти отношения характеризуются партнерством и взаимодействием. Всё это обеспечивает дальнейшее развитие учебных заведений. Надо отметить, что изменения, которые произошли, начиная с 90-х годов в истории ВСО ЕХБ, такие как организация церквей, миссия, создание учебных заведений не имеют аналогов в мировой практике. Поэтому можно сказать, что отношение церкви и учебных заведений является отражением преобразований, которые произошли в ВСО ЕХБ. Понятно, что новая за своими масштабами и качественными характеристиками образовательная среда производит и новые проблемы (рост, развитие, стабилизация). Это связано с будущим в образовании в ВСО ЕХБ учебных заведений, развитием образовательной среды и сближением ее со светским образованием.

Цель статьи – проанализировать возникновение и развитие духовных заведений в составе ВСО ЕХБ Украины в 1997-2005-е годы

(динамика количества и образовательные характеристики верующих). Раскрыта связь теологической мысли в ВСО ЕХБ учебных заведений и церкви. Рассмотрено развитие, устройство и содержание системы профессионального духовного образования (духовных образовательных учреждений) ВСО ЕХБ в современной Украине.

Народ Украины возвращается к источникам духовности. Необходимо анализ современного духовного состояния общества, надо определить пути формирования духовности личности. Человек поднимается над природной необходимостью [10]. Мир вечных ценностей является мерой его духовного состояния. Определение духовных ценностей совершается на основе абсолютных критериев: истина, добро, красота, достоинство, свобода, честь, справедливость. Ценности в процессе жизнедеятельности человека становятся его собственным приобретением.

Ценности трансформируются в процессе исторического развития общества. Проблема духовности основывается на достижениях философской антропологии, в которой прослеживается комплексный подход к анализу сущности человека. Можно проанализировать понятия духовность в контексте разных наук. Так, в социологии духовная целостность человека понимается как аккумуляция личностью социального и общественного бытия.

В культурологии духовное – это первоисточник высших общественных общечеловеческих значений. Духовность формируется в контексте языковедения, путём понимания языка, как механизма трансляции смысла. Язык выступает механизмом реализации духовного [3].

Поиск истины связан с духовными ценностными изменениями, которые должен совершить человек в своем внутреннем мире. В этико-педагогическом и психологическом аспектах духовности мы видим процесс приобщения к духовной культуре общества. Главным, для любой личности, выступает воспитание и самовоспитание. Под воспитанием духовности человека понимается наследование этических законов, использование творческой деятельности, изучение национальной и мировой культуры.

Самовоспитание начинается стремление человека к самосовершенствованию. Личность должна стремиться к самоутверждению во всех видах деятельности. Духовность рассматривается, как способность человека творить свой внутренний мир на основе общечеловеческих и национальных ценностей. Психологический контекст понятия духовность показывает взаимодействие личности и среды. Рассматривая философский,

теологический, социологический, культурологический контексты понятия духовность, надо отметить, что они имеют разные исторические типы понятия духовного в структуре человека.

В ходе истории человечество накопило несколько исторических типов понимания духовного: религиозный, метафизический, рациональный, иррациональный, материалистический. Религиозный тип понимает духовное, как над природное начало. Метафизический тип выводится из понятия человеческой души, как бессмертной субстанции. Для рационализма и иррационализма духовность понимается как уровень развития родового качества человека: сознания, интеллекта, мышления. Духовность в материализме понимается как индивидуальное и общественное сознание.

Отображение духовности в личности в современном украинском обществе несет в себе отпечаток мировых глобализационных и трансформационных процессов и основывается на самобытном национальном менталитете. В совокупности – это объективные причины современного состояния духовного развития украинского общества.

Трансформация общества означает трансформацию понимания духовности и то, что новые экономические, политические и социальные реалии требуют переосмысления современного социального бытия. В целом этот процесс предусматривает кардинальные изменения, в том числе в системе духовного. Глобализационные процессы и трансформация общества, усложняют образование духовной личности, с другой стороны имеют потенциальные возможности укрепления ее позиции во всей системе духовного. Особенности образования духовности личности обусловлены украинской ментальностью. В связи с этим актуализируется вопрос механизмов образования духовной культуры личности в условиях современного украинского общества [2].

Структура современной духовности состоит из комплекса мировоззрений, которые приобретает человечество. Общество, трансформируясь, изменяет понятие духовности. На трансформацию духовности влияет неравномерность возможностей для саморазвития; неопределенность формирования национальной самоидентификации; увеличение потока информации, которые влияют на выбор путей саморазвития.

В совокупности это объективные причины современного состояния духовного развития украинского общества.

Человек создаёт духовность на основе библейских, общечеловеческих и национальных ценностей. Изучение механизма

образования духовной культуры личности важно для современного украинского общества. В связи с этим необходимо рассмотреть развитие духовных учебных заведений в составе ВСО ЕХБ Украины в 90-е-2005-е годы, раскрыть связь между развитием теологической мысли учебных заведений и церковью, проанализировать устройство и содержание духовного образования в учебных заведениях ВСО ЕХБ в современной Украине.

Надо отметить, что учебные заведения ВСО ЕХБ представляют самостоятельный религиозный феномен. С начала 90-х годов стали складываться предпосылки для развития духовных учебных заведений в ВСО ЕХБ. Произошёл приток абитуриентов в ВУЗы, сформировалась прослойка интеллектуалов способных развивать теологическую мысль [8].

Необходимо обратить внимание, каким проблемам в теологии придаётся особое значение в учебных заведениях – это библейская герменевтика и экзегетика. В области герменевтики происходит совмещение традиционных воззрений ЕХБ с научными методами исследования, что даёт возможность появления новых теологических толкований. Значительное место в теологических исследованиях занимает христианская этика, душепопечительство, пасторология. В области христианской этики уделяется внимание изучению проблем брака и семьи. Новой областью академической теологии стала современной библеистика – это сфера требует больших интеллектуальных усилий [4].

В области библейской экзегетики обнаруживается тенденция к совмещению традиционных воззрений ЕХБ с научными методами исследования (лингвистическим анализом, структурным подходом и т. д.) и с новыми теологическими трактовками. Образование в ВСО ЕХБ стремится к практической направленности.

ВСО ЕХБ с количеством церквей в 2550 на 01. 01. 09 г. имеет 131 000 верующих. В составе ВСО ЕХБ на 2004 год действовало 15 высших учебных заведений, 1 духовная академия, 2 университета, 5 семинарий, 39 средних библейских колледжей и институтов [11].

Рост духовного образования зависит от роста образовательной среды. За 15 лет (1990-2005 г.г.) было открыто 516 церквей. В создавшейся ситуации возникают проблемы содержания, форм и структуры образования в учебных заведениях ВСО ЕХБ. Источниками исследования являются церковные документы по вопросам образования, программы учебных заведений, богословская, религиоведческая литература. Методическим основанием исследования является принципы объективности, культурологический,

антропологический, а основными методами – сравнительный, структурно-функциональный, анализа и синтеза, системного подхода.

Рассмотрим прежде всего проблему содержания духовного образования. Поскольку духовное образование является передачей информации с целью повышения уровня образованности членов церкви и окружающего региона, то необходимо выделить его особенности. Передача информации происходит через евангелизацию населения. Это духовное образование, которое совершается в течение всей жизни. Так же это происходит через систему воскресных школ, СМИ, библейских курсов, светских организаций.

В высших учебных заведениях сформировалось профессиональное образование, содержанием которого является доктринальная подготовка служителей церкви, овладение системой знаний необходимых для этого. Кроме того, для формирования интеллектуальной личности гражданина Украины студенты овладевает системой знаний светского характера (истории, литературы, права, языков) и так далее [1].

Итак, духовное образование предполагает приобретение как богословских, так и светских знаний [5]. Духовное образование имеет цель сформировать соответствующее поведение, членов церкви, которое направлено на возвеличивание Бога, и повышение уровня духовности. Главное место в учебном процессе занимает приобретение знаний о вероучении в ВСО ЕХБ, утверждение в вере в Бога. Позиция украинских евангельских христиан-баптистов относительно духовного образования следующая: 1) обновление богословия, 2) развитие социального учения, 3) конструктивное влияние на общество. Духовное образование включает обучение студентов выполнять служение в церкви. Подготовка служителей для церкви включает изучение таких спецдисциплин, как пасторское богословие, гомилетика, педагогика, психология. Студенты также знакомятся с духовной жизнью церкви [7].

В процессе духовного образования происходит совершенствование навыков проповедования. Проповедь должна актуально передавать текст Библии и правильно ее толковать. Также происходит обучение христианских лидеров миссионерскому, капеланскому, молодежному, женскому служению, библиотечному делу. Итак, процесс духовного образования включает методическую подготовку служителей, практическую подготовку.

Перед преподавательским составом поставлена цель – определить приоритеты воспитания исходя из фундаментальных ценностей баптистского вероучения, подготовить абитуриентов к новым

условиям общественной среды, сформировать опыт лидерства, построить ценностно-ориентированную воспитательную среду. Подготовить студентов для преподавания в духовных учебных заведениях, развить навыки аналитического подхода к разным общественным процессам.

Баптистское вероучение предполагает понимание греховности человеческой природы и необходимость спасения. Баптистские антропологи считают, что человек состоит из трёх начал: материального тела, души и духа. Тело было создано Богом совершенным, однако вследствие грехопадения стало «тленным». Душа же бессмертна и служит источником духовной жизни человека. Мистическое учение о Духе – третьем элементе человеческого существа – характерная особенность баптистской догматики.

Баптизм рассматривает сущность человека непостижимой для разума. Баптисты считают, что ценность человека целиком обусловлена его божественным происхождением. Достоинство личности человека рассматривается в двух аспектах. С одной стороны, человек сотворен по образу и подобию Божию. С другой стороны, человек – греховное существо, нуждающееся в спасении. Баптизм подчеркивает идею бесконечной греховности и бессилия человека спастись самостоятельно. Баптисты считают что, что подлинная жизнь начинается с того, что человек признаёт себя грешником. Баптисты верят в то, что каждый человек может спасти, поверив, что Христос умер за него.

Духовное образование в ВСО ЕХБ содержит: информационный, операционный, ценностно-смысловой компонент. Они являются содержанием духовного образования в ВСО ЕХБ. Духовное образование в ВСО ЕХБ имеет следующие формы: монологические лекции и проповеди; теологические семинары, беседы; самостоятельная работа с источниками; медитативные – молитва. В основном в обучении используются лекции, семинары, которые изменяют свою концепцию и совершенствуются. Кроме того, в богословском образовании уделяется внимание системе контроля знаний – это экзамены в письменной форме, собеседования и тому подобное [6].

Образовательная деятельность совершается через служителей Церкви ВСО ЕХБ. Они проповедают в церкви, ведут беседы в СМИ, готовят уроки для воскресной школы. Также они публикуют статьи в периодических журналах и газетах. Таким образом, в духовном образовании мы обнаруживаем наличие в нём монологические (лекции, проповеди), теологические и медитативные формы. Эти

формы активизируют творческую деятельность студентов, их самостоятельную работу. Студенты пишут также письменные работы курсовые, дипломные, проходят практические занятия. В общеобразовательном направлении можно выделить такие типы учебных заведений: воскресные школы, миссии, организации по работе с детьми [9].

Последнее время при светских учебных заведениях начали организовываться теологические факультеты при Черновицком университете им. Федьковича, университете «Острожская академия», открыт христианский гуманитарно-экономический университет в г. Одесса, которые готовят специалистов с высшим, в том числе христианским образованием. Начали организовываться духовно светские заведения, такие как евро-азиатская аккредитационная ассоциация учебных заведений (ЕААА).

Выводы. Данная работа представляет собой первое в отечественном религиоведении систематизированное исследование современного образования в учебных заведениях ВСО ЕХБ. Рассмотрены процессы в духовном образовании ВСО ЕХБ на организационном и содержательном уровне. Исследование показывает, каким образом происходит адаптация учебных заведений ВСО ЕХБ к изменениям в социальных и политических условиях в Украине. Важное значение имеет появление интеллектуальной элиты способной развивать теологию братства. При этом создаются условия интеграции теологического образования в международную систему образования. Это является предпосылкой развития теологии в Украине.

В современной евангельской теологии появляются новые синтезы рационального и мистического, толкования и переживания, познания и общения. Образовательная среда позволила в ВСО ЕХБ организовать специализацию своих учебных заведений. Так, университет в Донецке готовил специалистов по международной миссионерской работе. Одесская семинария – христианских учителей, Киевский христианский университет – молодых церковных лидеров, Киевская Богословская семинария разработала программу заочного образования пасторов, социальных работников и журналистов.

В профессиональном образовании в ВСО ЕХБ наблюдается развитие духовных учебных заведений, таких как богословские академии, богословские факультеты в светских университетах, духовные семинарии, институты, которые готовят профессиональные богословские кадры, организуют повышение квалификации, формируют авторские коллективы, которые работают над выпуском

богословських учебників, печатають наукові роботи в популярних виданнях. Духовні семінарії готують служителів церкви належної ступені духовності. В зв'язі з недостатком служителів в церквах ЕХБ організовано заочне навчання при навчальних закладах.

Існує багато факторів, які грають роль в розвитку теологічної позиції різних церков, навчальних закладів. Якщо теологічне навчання в церкві слабе, то це впливає на ефективне керівництво церквою. Теологію баптистських церков відзначає налаштованість на реформи і нові традиції. Євангельська теологія будується на новому відкритті Біблії.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. Академічні стандарти для програм будь-якої форми навчання. Редакція: червень 2009. URL:<http://Standarts.e-aaa.info/userfiles/DOC-07r.pdf>
2. Баранівський В.Ф. Проблеми духовної безпеки українського суспільства / Баранівський В.Ф. – К.: Вид. ПП Ульянович В., 2009. – С. 7.
3. Беловецька Л.Е. Проблема збереження національної ідентичності як складової духовної безпеки українського суспільства. Духовність особистості. Методологія, теорія і практика. Збірник наукових праць – Вип. 2(77). Северодонецьк, 2017. – С. 9.
4. Богословське навчання досвід і перспективи // Богомыслие. – № 3. – С. 200.
5. Крижаноский Р. Духовно-светське навчання // Бизнес-інформ. – 1998. – № 1 – С. 3.
6. Програма «бакалавр богослов'я» // <http://www.spbcu.ru/>
7. Тарасенко А.А. Герменевтика і методологія // Хронограф. – 1999. – № 14. – С. 38-62.
8. Традиція підготовки служителів в братстві євангельських християн-баптистів. Історія перспективи. Збірник статей. – М.: РС ЕХБ, 2013 – 261 с.
9. Обраец В. Сучасне християнське навчання, яким воно повинно бути? // Християнське слово. – 2006. – № 1(122). – С. 39-43.
10. Целякова О.М. Духовність як цілісний феномен: проблеми концептуалізації в контексті соціально-філософського пізнання // Гуманітарний вісник ЗДА. – Вип. 33. – С. 65-73.
11. Євангельські християни-баптисти України: історія і сучасність. – К.: ВСО ЕХБ, 2012. – С. 63.

REFERENCES

1. Akademicheskiye standarty dlia programm liuboi formy obucheniya. Redaktsiya: yiun 2009. URL:<http://Standarts.e-aaa.info/userfiles/DOC-07r.pdf>
2. Baranivskiy V.F. Problemy dukhovnoi bezpeky ukrainskoho suspilstva/Baranivskiy V.F. – K.: Vyd. PP Ulianovych V./, 2009 – s. 7.
3. Belovetska L.E. Problema zberezheniia natsionalnoi identychnosti yak skladovoi dukhovnoi bezpeky ukrainskoho suspilstva. Dukhovnist osobystosti. Metodolohiia, teoriia i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats – Vyp. 2(77). Sieverodonetsk. 2017 – s. 9.
4. Bohoslovskoe obrazovanye opyt u perspektivy//Bohomyslye. – № 3 – s. 200.
5. Kryzhanoskiy R. Dukhovno-svetskoe obrazovanye // Byznes-yinform. – 1998 – № 1 – s. 3.
6. Programma «bakalavr bohoslovyia» // URL:<http://www.spbcu.ru/>
7. Tarasenko A.A. Hermenevtyka y metodolohiya // Khronohraf. – 1999. – № 14. – s. 38-62.
8. Tradytsiya podhotovky sluzhytelei v bratstve evanhelskykh khrystyianbaptystov. Ystoryia perspektivy. Sbornyk statei. – M. : RS EKHB, 2013. – 261 s.
9. Obravets V. Sovremennoe khrystyanskoe obrazovanye, kakym ono dolzhno byt? // Khrystyanskoe slovo. – 2006. – № 1(122). – s. 39-43.
10. Tseliakova O. M. Dukhovnist yak tsilisnyi fenomen: problemy kontseptualizatsii v konteksti sotsialno-filosofskoho piznannia // Humanitarnyi visnyk ZDIA – Vyp. 33 – s. 65-73.
11. Yevanhelski khrystyiany-baptysty Ukrainy: istoriia i suchasnist. – K.: VSO EKHB, 2012. – s. 63.

Чаплинський В. Формування академічного богослов'я в ВСО ЄХБ в 1997-2005 роках.

У роботі подана характеристика процесів, що відбуваються в освітньому середовищі ВНЗ ВСО ЄХБ, представлено зміст теологічної освіти. Формування системи цієї освіти є зовнішньою передумовою і умовою розвитку теології в Україні. Стаття є першим у вітчизняному релігієзнавстві систематизованим дослідженням сучасної освіти в українському ЄХБ. Для дослідження залучено широке коло різноманітних джерел, що дозволяють розглянути перебіг передвиборних процесів в духовній освіті ВСО ЄХБ як на організаційному рівні, так і на рівні релігійної думки. Проводячи релігієзнавче дослідження, ми відкриваємо умови адаптації релігійних спільнот до змін соціальних і політичних умов їх існування. Розкрито взаємодію традицій та інновацій в сучасному релігійному свідомості.

Ключові слова: теологія, освіта, духовність, суспільство, церква, цінності.

Chaplinsky V. Formation of academic theology in UUA ECB in 1997-2005 years.

The paperwork describes characteristics which are happening in the Educational environment of the UUA ECB Universities, has been presented the content of the theological education. The system formation of the education is an external premise and a term for the development of theology in Ukraine. The paperwork represents in domestic religion the first systematic study of modern education in the Ukrainian ECB. For the research has been drawn a wide range of different sources, which allowing us to explore the ongoing processes in the spiritual education of the UUA ECB, both at the organizational level and at the level of religious thought. To conduct the religious studies, we open the conditions of the religious communities adaptation to changes in the social and political conditions of their existence. Has been disclose the interaction of traditions and innovations in contemporary religious consciousness. The materials of the paperwork can be used for training and educational purposes for teaching the religious disciplines.

Key words. Theology, education, spirituality, society, church, values.

**Сорокіна К.,
Масюк О.**

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД ЯК ОСНОВА ФЕНТЕЗІЙНОГО СВІТОБУДІВНИЦТВА

Стаття присвячена висвітленню особливостей прояву міфологічного світогляду у процесі фентезійного світобудівництва. Наявність зв'язку між явищем фентезі та стародавньою міфологією обґрунтовується через призму образів невідомого в метафорі ельфів та драконів, які розглядаються на базі світів Середзем'я та Кріну. Найістотніше взаємозв'язок міфу і вигаданого світу простежується у творчості Дж. Толкіна, який створює нову міфологію, використовуючи елементи стародавньої, найяскравіше відображення якої – германські міфи про ельфів, що містять риси норвезьких та ісландських міфів. Образи драконів, які у світогляді людини є універсальним віддзеркаленням сили, влади та небезпеки, незалежно від національної специфіки засвоєної міфології розглядаються на основі світу Крін, створеного М. Вейс і Т. Хікмен.

Ключові слова: світогляд, міфологічний світогляд, фентезі, світобудівництво, ельф, дракон.

Ідеї епохи романтизму з її неприйняттям того шляху розвитку, яким пішла європейська цивілізація в кінці XVIII – початку XIX ст., не могли не вплинути на наступні покоління. Тип світогляду,

представлений у фентезійних світах, може виявитися актуальним і сьогодні, адже ідеї романтизму продовжують впливати на сучасну людину, з одного боку, трансформуючи ідейно-філософські засади сучасної культури, а з другого боку, прямо або опосередковано впливаючи на безліч сучасних течій у мистецтві, зокрема в літературі. Одним з прикладів цього впливу (як з точки зору світоглядного впливу, так і з точки зору використання деяких ключових ознак романтизму для формування особливої специфіки твору) є фентезі.

Особливу роль у цьому випадку відіграє зв'язок міфічного та фентезійного світу як складових світогляду людини. Більшість існуючих досліджень присвячено міфології та літературі романтизму як окремим феноменам або вивченню їх окремих проявів у жанрі фентезі. Тим не менш, дослідження, які б відкривали таїнства міфологічного світогляду як основи фентезійного світобудівництва, є невеликими за кількістю у своїй унікальності, тож ця тема становить значний науковий інтерес, адже при розгляді міфу як способу мислення саме у фентезі читач може зіткнутися з міфічним поглядом на світ. Здатність міфу бути з точки зору міфологічного світогляду «справжньою» дійсністю є не менш важливим компонентом літератури фентезі, ніж міфологічні сюжети і образи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Галузь фентезійної літератури як такої є не стільки мало, скільки фрагментарно дослідженою. Засновники фентезі Дж. Макдональд, Дж. Р.Р. Толкін, К.С. Льюїс наполягали на життєвій важливості чарівного світу і онтологічному значенні оповідань цього плану. Аналізом видозмінення світогляду під час комунікації в соціальному світі займалися: Х. Ортега-і-Гассет, Ж. Бодріяр, В. Воловик, М. Лепський, Л. Кривега, В. Табачковський, С. Кримський. І. Григорків, Е. Карім. При цьому основна увага приділялась емоційному, осмисленому, суб'єктному та ідентифікуючому погляду на світ. Проблемою співвідношення міфу і казки займалися такі вітчизняні дослідники, як В. Пропп, Я. Головсовкер, Є. Мелетинський. Останньому також належить спеціальна робота, присвячена ролі міфології в літературі ХХ ст. Серед зарубіжних дослідників слід згадати Е. Ленга, С. Лангер, Дж. Кемпбелла, О. Ранка та ін. Зокрема А. Ройфе розглядає надприродні сюжети і образи сучасної міфології як і форми їх прояву у літературі фентезі.

Метою статті є виявлення базових засад фентезійного світобудівництва крізь призму міфологічного світогляду.

Завданням дослідження: розкрити сутність ключових понять: «світогляд», «міфологічний світогляд», «фентезі»; обґрунтувати

наявність зв'язку між явищем фентезі та стародавньою міфологією; висвітлити особливості прояву міфологічного світогляду в процесі фентезійного світобудівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всі люди у світі мають різні стилі життя, звичаї, думки, філософію, культуру та вірування. Ці концепції та ідеології складають те, що ми називаємо світоглядом. Світогляд – це поняття, основоположне для німецької філософії та гносеології, воно належить до світосприйняття у широкому сенсі цього слова. Крім того, воно стосується структури ідей та переконань, які формують глобальне зображення, за допомогою якого людина, група чи ціла культура сприймає та інтерпретує світ.

Поняття світогляду залишається плутаною концепцією, яку соціологи використовують по-різному. Німецькі історики визнають ідею того, що саме І. Кант створив термін *Weltanschauung*, тобто «світогляд», у своїй роботі «Критика здатності судження», опублікованій в 1790 році [6]. Контекст використання автором цього терміну говорить про те, що для І. Канта *Weltanschauung* означає щось досить просте, як-от сприйняття світу, отримане емпірично. П.Хіберт зазначає, що основні припущення про реальність, які засновані на віруваннях, іноді називають світоглядом [4]. Ці припущення розглядаються як щось саме собою зрозуміле, зазвичай вони не досліджуються, і тому є неявними, але вони насичуються найглибшими почуттями. Більшість людей вважає, що світ справді такий, яким вони його бачать. Аналогічно М. Керні стверджує, що світогляд – це спосіб людини сприймати реальність [7].

З вищенаведених визначень випливає, що світогляд – це те, яким чином суб'єкт сприймає, осмислює і перетворює світ та реальність своїх припущень щодо нього. Але в більшості випадків люди не визнають того, що їхнє життя формується їх світоглядом, ресурси формування якого можуть варіюватися від науки, мистецтва, релігії до звичаїв, міфів та навіть магії [12]. Саме так світ фентезі через міф входить у практичне життя людини та віддзеркалюється у її житті.

Пояснюючи світ, люди споконвіку вірили в існування духів, і саме з цього виникла ідея поклоніння надприродним силам, як і первинна іпостась релігії – міфологія. Щоб зрозуміти народ, необхідно вивчити його міфологію, яка говорить нам не лише про минуле, а й про світогляд та підвалини суспільного розвитку, адже вона була першою історично сформованою цілісною системою світогляду.

З огляду на те, як ми визначили термін «світогляд», можна узагальнити, що це спосіб бачення світу і реальності. Міфологічний

світогляд у певний спосіб спрямовує думки, стиль життя та всю соціальну систему, адже людям характерний підсвідомий потяг до пошуку надприродних істот та надприродних сил, а також, що не менш важливо, до створювання цього самого надприродного, даючи йому життя у різноманітних формах мистецтва, найродючішою з яких є світ фентезі.

Загальновідомо, що фентезі часто характеризується відходом від прийнятих правил, за допомогою яких люди сприймають навколишній світ; це становить щось неможливе (незрозуміле), те, що знаходиться поза межами відомої нам реальності. Вигадка – це суть цього жанру. Разом з тим вигадка – це трансформація конотату значення предмету навколишнього світу відносно суб'єктивних вподобань автора. Подібна логіка викладення властива і міфу за рахунок винайдення конотату незрозумілих та непередбачуваних подій навколо. У широкому сенсі фентезійний твір – це будь-який твір, що містить нереалістичні час та простір або магію; часто дія розгортається у середньовічному світі; також можливе включення міфічних істот чи надприродних форм як основного елементу сюжету й теми. К. Поппер визначає три світи: природа, людина та значення. Продовжуючи цю конструкцію можна виділити четвертий світ – світ фентезі (ірреальних суб'єктивних значень).

Точкою зіткнення міфу та фентезі у світогляді людини є магія як засіб пояснення непояснюваного. Щось магічне майже завжди є частиною фентезі і може практикуватися персонажами. На нашу думку, фентезі – це вигадка, яка пропонує реципієнту світ, відірваний від реального відокремленими точками відмінності, які є надприродними або якимось чином пов'язаними з дивовижним, і домінуючим настроєм якого є відчутна присутність дива [8]. У наративу фентезі пропонується суб'єктивна версія ототожнення іманентного та трансцендентного у сприйнятті навколишнього світу, що позбавляє пізнавальний акт горизонту неможливого. Денотати в описі предметів навколишнього світу наповнюються конотацією обраного інобуття, яке вирізняє нові барви сучасного та майбутнього.

Неможливим видається не наголосити на тому, що хоча жанрові фентезі у його сучасному розумінні менше двох століть, його прецеденти мають давню і видатну історію, повну натхнення для критиків і для розкриття сутності сучасного жанру та для опредмечування особливого світу, заснованого на міфологічних образах та персонажах. Міфологічний світогляд пронизаний героїкою образів, подій та сюжетів, які проектуються на реальність, визнану справжньою. Крім того, специфікою фентезійного світу є можливість

еклектики особистісних ознак героя, які отримують різну аксіологічну оцінку з боку «читача» його історії. Ефект прозорини має ознаки вже християнського світогляду, але притаманний і фентезійному світові.

Будь-який фентезійний твір так чи інакше описує світ, відмінний від звичної реальності, неможливої з точки зору матеріалістичних законів; а одне із завдань автора при створенні такого світу – зробити його максимально правдоподібним, з вигадки перетворити в яскраву і справжню дійсність. Практично будь-який такий світ будується на основі міфу, оскільки саме міф допомагає сконструювати внутрішню переконливий, логічний і достовірний Всесвіт. З цього можна зробити висновок, що створення фентезійного світу подібне до формування міфологічного світогляду, адже обидва ці творчі процеси не відбивають об'єктивну реальність, а створюють власну.

Кожен автор обирає свій спосіб побудови фентезійного світу та напрямки його опредмечення: переосмислюючи традиційні міфи або використовуючи їх окремі елементи, вигадуючи власну міфологію, переносячи міфічних героїв у сучасний світ. Зазначимо також, що особливо важливою для високого фентезі функцією міфу є те, що при знайомстві із новим світом, читачеві можуть допомогти вже відомі міфологічні та фольклорні елементи. Ці елементи можуть бути настільки ж простими, як знайома структура сюжетів, або застосування ідіом або висловів нашого світу героями вигаданого, або вся фентезі може бути переписом існуючого міфу. Іншими словами, міфи використовуються для введення «невідомого» у структуру культури або логіку, яка допомагає реципієнту зрозуміти вигаданий світ.

У рамках дослідження цієї теми неможливо оминати постаті, які уособлюють в собі не тільки основи конструювання фентезійного світу, але і сам фентезійний світ. Найістотніше взаємозв'язок міфу і вигаданого світу простежується у творчості Дж. Толкіна. Світ Середзем'я, створений ним, по-перше, не обмежується яким-небудь одним твором, охоплюючи всю творчість письменника, починаючи від перших чорнових начерків. По-друге, Світ Дж. Толкіна – це тонка і складна переробка міфів, казок, народного епосу і легенд в нову, самостійну, своєрідну авторську міфологію, побудовану за законами традиційних міфологій, але одночасно відмінну від будь-якої з них. Епонім автора у назві світу наближує його до Творця і робить його світ унікальним, незважаючи на низьку ступінь його опредмечення. Водночас осягнення світу Дж. Толкіна є складовою у формуванні світогляду людини, що вносить специфіку світорозуміння реальних соціальних процесів.

Місією Дж. Толкіна як письменника цього жанру було створення чогось нового, нової міфології; він та його твори стали базовим джерелом для появи ще й нового міфологічного світогляду на фентезійній основі. Він хотів, щоб читачі та критики визнали, що міфи – це не просто символічні оповіді для інтерпретації, а справжні творіння фентезі, які мають свою цінність і є способом пізнання магічного [1]. Об'єктивація фентезійних образів мала унікальні ознаки ресоціалізації, що дозволило перетворити його твори на зібрання правил для організації ціннісного простору сучасного світу. За Дж. Толкіном, його творіння – це зцілення, втеча та розрада. Під зціленням автор має на увазі, що те, що стало звичним і нудним для нас, оновлюється чи сприймається ніби вперше. Це є повторне відкриття світу і, відповідно, захоплення ним. Під втечею Дж. Толкін розуміє втечу від знайомого повсякденного світу, що знову ж таки призводить до зцілення. Така втеча повинна змінити погляд на те, що реально, від догматів суспільства та культури до більш вічних реалій природи та Всесвіту. Третя функція – розрада – може бути знайдена у щасливому кінці, який, за твердженням автора, є необхідною частиною фентезі або казки у її найкращій та найбільш досконалій формі. Гра в переміщення суб'єктності з героя на читача та навпаки стала формою моделювання нових сценаріїв поведінки, що було зумовлено опорою на адаптовані та перевірені роками підходи до організації життєдіяльності, зафіксовані в народних міфах.

Протягом більшої частини свого життя Дж. Толкін працював над створенням і розвитком власного світу – Середзем'я, в якому розгортаються дії «Хоббіта» та «Володаря перснів». При цьому максимальну важливість має один з основних героїв цього світу – ельф. Хоча Дж. Толкін і створює нову міфологію, він використовує елементи стародавньої, найяскравіше відображення якої – германські міфи про ельфів, що містять риси норвезьких та ісландських міфів. Використання подібного роду творчості дозволяє полегшити сприйняття героя фентезійного світу у свідомості людини та включити його в перелік реальних регуляторів суспільних відносин на рівні поважних членів близького кола соціальної комунікації.

Звернемо увагу на те, що слово «ельф» має норвезьке або старогерманське походження, було запозичене англійською мовою і стосується ряду різних істот, від французьких фей, кельтських «маленьких людей» та високих і струнких жителів лісу у «Володарі перснів» до диких і твариноподібних істот німецької поезії доби романтизму. Дж. Толкін зміг відтворити універсальний образ героя

міфу, який став надбудовою буденного сприйняття невідомого, незрозумілого і магічного в житті людини.

Згідно із датським вченим XIX століття Н. Грюндтвігом, термін «ельф» однаково використовувався для позначення всіх істот, які не були людьми, богами або тваринами в норвезькій міфології [3]. Науковець зазначає можливість існування більш конкретного використання слова «ельф», але сенс старовинних джерел, які вказують на це, є не достатньо прозорим. З часів панування норвезької культури в Скандинавії більш специфічні способи використання цього терміну стали загальноприйнятими. Незважаючи на тенденцію до конкретнішого використання, існує багато різних точок зору щодо природи та зовнішності ельфів. Іноді вони добрі, іноді злі, а іноді і те й інше. Частіше за все вони описуються як маленькі і химерні паскудники або високі, стрункі та величні істоти, посланці небес.

Відомо, що ельфи у певний час були свого роду земними духами, тісно пов'язаними з конкретними географічними районами, і що норвежці та перші поселенці Ісландії вклонялися цим духам і приносили їм дари. Можна також пов'язати їх із божествами Ванір, яким поклонялися перші поселенці Ісландії. І справді, в поемі «Мова Грімніра» Фрейр сказав, що керує Альфхаймом, землею ельфів [2]. Походження міфів про ельфів було викликане вірою і поклонінням духам природи. Ці ранні анімістичні або пантеїстичні вірування поступово зникли, зважаючи на те, що різні культури розвивалися і приймали нові релігійні вірування, такі як християнство. Незважаючи на те, що Дж. Толкін наділив своїх ельфів дуже особливою і специфічною зовнішністю, вони теж є духами природи, створеними у винахідницькому поєднанні норвезького міфу та християнської віри.

Розберемо вкрай важливу частину сюжетної лінії. У завершенні історії «Володаря перснів» час ельфів Середзем'я закінчився, і більшість з них, разом із Більбо, Фродо та Гендальфом, починають подорож на захід через море до «безсмертних земель» – і це видається символічною подорожжю на небо. Автор фентезійного світу вдало маніпулює потребами людини у захисті від наставника, близьких та довірливих відносин, пізнання невідомого, спасіння в майбутньому, синтезуючи цю конструкцію на існуючому міфологічному фундаменті. Здатність ельфів здійснити цю мандрівку, не вмираючи, доводить їх духовну сутність. Таке духовне царство – це їхнє природне середовище існування. Гендальф також є вищим духом, хоча іншого роду, а Більбо і Фродо «отримали» свої квитки на корабель, беручи на себе тягар персня. Важливо зазначити, що історія ельфів Дж. Толкіна має чітку схожість з християнською втратою і поверненням раю.

Редукція релігійного сюжету до рівня міфу робить його більш зрозумілим та легким для сприйняття світу навколо, додаючи популярності фентезійному світу письменника.

Концепція ельфів як природних духів цікава тим, як автор відтворює образ духу природи як сили добра. Він використовує міф, щоб відновити та переоцінити значення природи. Чітко прослідковується антагонізм Дж. Толкіна щодо індустріалізації та навіть, певною мірою, сучасності, адже уявлення про те, що автомобілі більш «живі» ніж, скажімо, кентаври чи дракони, є цікавим; що вони більш «справжні» ніж, скажімо, коні є жалюгідно абсурдним [10]. Нелюбов Дж. Толкіна до промисловості та машин може бути зрозумілою для того, хто бився в окопах Першої світової війни і хто бачив, як промислова революція змінила свою країну. Ці почуття автора зберігаються на задньому плані «Володаря перснів». Відтак унікальний світ народжується з небуття, заперечення якого надає сенсу життю людини після великої трагедії та є віднайденою частиною картини загубленого світу гармонійного існування.

Праці Дж. Толкіна мали величезний вплив на зображення ельфів у сучасній літературі фентезі, саме змальовані ним образи виникають у уяві кожного разу, коли хтось чує слово «елф».

Безперечним є факт того, що герої фентезі орієнтовані на різні потреби людини та викликають закладену в них емоційну змістовність. Чи не найпривабливішими героями світів фентезі окрім ельфів є дракони – фентезійні істоти, «звірячий» вигляд яких обумовлений міфологічним походженням. У міфах їм вклонялися, їх боялися, знищували, але не вважали окремою «расою». Цікаво, що історична «універсальність» драконів до сих пір не має чіткого пояснення, це персонажі, які поєднують міф, фентезі та соціальний світ. Дракон у світогляді людини є універсальним віддзеркаленням сили, влади та небезпеки, незалежно від національної специфіки засвоєної міфології.

Розглянемо образи драконів, змальовані Т. Хікман та М. Вейс на прикладі створеного ними всесвіту Dragonlance, релігійна частина якого складається з копіювань та адаптацій. Для створення божественного пантеону з двадцяти одного бога автори використали різні моделі грецької та римської міфології. Крім того, вони асимілювали гностичну і християнську концепції, як і вічну дуальність, що зустрічається майже в усіх сферах життя на Кринні. Використання одного з найвидатніших образів – драконів – не є рідкістю у фентезійній літературі, цей образ сягає своїм корінням міфів та релігій різних культур. Ми зустрічаємо їх в азійських країнах, особливо в китайських та японських культурах. Крім того, їх можна

знайти в міфології Індії та у фольклорі західних країн. Вони були відомі стародавнім римлянам, германським племенам та мусульманам.

Слово «дракон» походить від грецького *drakōn* і латинського *draco*, *-onis*, перекладаючись як «змій». Це знайшло своє відображення у вигляді драконів, адже вони мають змієподібну зовнішність. Дракон, або символ дракона, має різне значення залежно від культури, в якій зустрічається, та залежно від контексту цієї культури. Крім того, він часто є символом «елементів, сил, присутніх у космічному світі» [5]. Загалом символічне значення цієї істоти можна розділити на два діаметральних класи: добро і зло. Традиція, яка, ймовірно, походить з давніх міфологій Близького Сходу та з індійських, іранських та європейських легенд, зображує драконів як істот, породжених хаосом, які викликають занепад і смерть, і яких, як правило, перемагають боги чи герої. Цей мотив знаходить своє продовження у християнській культурі європейського Середньовіччя, в міфології Єгипту та Ефіопії. Інша традиція знаходить свій початок найперше у Китаї, Японії та Індонезії, вбачаючи у драконах енергійних та корисних істот.

Дракони всесвіту *Dragonlance* створені за таким же принципом. Є два основних види: кольорові дракони, поділені на Блакитних, Червоних, Зелених, Білих та Чорних, і металеві дракони, серед яких: Золоті, Срібні, Бронзові, Латунні та Мідні. Спочатку всі дракони були створені Паладайном та Реорксом, і всі були металевими. Проте частина з них була викрадена і спотворена Такхізіс, яка перетворила їх на кольорових драконів – всі вони чоловічої статі і відомі як сини Такхізіс. Друга частина, жіночої статі, існує для збереження рівноваги – дочки Паладайни. Кольорові дракони – завойовники і руйнівники, і вони дотримуються волі своєї Королеви. Металеві дракони є дружніми та вірними Паладайну. У світі драконів підтримується традиційний баланс гендерних ролей, що поєднує фентезі зі світом соціальним.

Серед негативних конотацій добре відома концепція драконів як викрадачів жінок або худоби, котрих потім відвойовують герої. Також часто зустрічається мотив дракона як власника. У Книзі Буття змій, який спокушає Єву з'їсти яблуко з Дерева пізнання, є причиною того, що Адама і Єву було вигнано з Едему і позбавлено безсмертя. Те ж саме стосується Месопотамського «Епосу про Гільгамеша», в якому ця тварина описується як «чудовисько з глибин пустелі». В азіатській міфології змія мешкає біля підніжжя Дерева життя, або Космічного дерева, і таким чином, дракон розглядається як його хранитель, як і хранитель інших джерел безсмертя. Прикладом цього є золоті яблука Гесперид, що охороняються змієм, який був переможений згодом Гераклом в одному з його дванадцяти подвигів.

Природно, що одна й та сама ідея існує і в інверсійній формі. Так, наприклад, в германській Едді змія Нідгьогг їсть коріння космічного дерева Іггдрасиль. Пов'язаним з ідеєю дракона як хранителя життя є уявлення про нього як про хранителя скарбів, як це було з Ясоном і Золотим руном або німецьким драконом Фафніром, який «охороняє золото та дорогоцінні камені, подібних до яких у світі ніколи не було» [9]. У межах всесвіту Dragonlance така поведінка зберігання скарбів спостерігається за кольоровими драконами, особливо Червоними та Зеленими. Очевидно, що жадібність позначається як дуже негативна риса характеру, тому і використовується лише в контексті злих драконів.

Нерідко дракони розглядаються як породження зла. Часом вони також є метафорою справжніх ворогів, як, наприклад, в Єврейській Біблії або в найдавніших християнських текстах, де вони підтримують сусідні нації, зокрема Єгипту, Ассирії або Вавилону. Інтерпретація драконів чи зміїв як помічників Сатани є поширеною в християнському Одкровенні, в якому згадується «великий дракон червоний, який мав сім голів і десять рогів, і на головах його – сім вінців» [11], також «великий дракон був вигнаний, древній змій, що зветься дияволом і сатаною, зваблює весь світ» [11]. Цікаво, що М. Вейс і Т. Хікмен обрали одним з зображень Такхізіс п'ятиглавого дракона, кожна голова якого має колір одного з кольорових кланів: червона, зелена, блакитна, біла та чорна. Такхізіс єдина має вигляд дракона, і хоча Паладайн був творцем всіх драконів, він не став одним з них. Його зоряне сузір'я, що нагадує платинового дракона, є єдиною відміною його статусу батька і покровителя всіх драконів. Таке навмисне відокремлення Такхізіс, окрім іншого, підкреслює її як лідера злих богів, а також робить найхитрішою від усіх. Зазначимо також, що назва, яку М. Вейс і Т. Хікмен обрали для своїх історій, дуже красномовна. Dragonlance – драконів спис – це назва зброї, яку можуть використовувати смертні для перемоги драконів, оскільки будь-яка інша зброя або навіть магія була б занадто нікчемною у бою із цими могутніми істотами.

Останнє, що слід згадати, – це здатність драконів змінювати форму. У Індії, у легендах Індонезії та Індокитаю існує історія про те, що багато королівських династій походять від жінок-драконів. Деякі дракони в Dragonlance можуть приймати таку людську форму. Відносини, що виникають між людиною або ельфом та драконом у такій формі, є рідкісними, але вони мають місце бути. Відтак у цьому фантастичному світі формулюється синтез добра і зла, могутності та

буденності, земного і неземного, що також має своє походження з міфологічного світосприйняття автора та читача.

Висновки. Міфологічний світогляд незмінно присутній у культурі, на якому б етапі розвитку вона не знаходилась. Міфологізм стає інструментом конструювання оповіді. Це свідчить про функціональне призначення міфу і вплетення його в канву твору на зовнішньому, оповідальному рівні. Особливий тип свідомості, який визначається міфом, існує як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні окремого індивіда, функціонуючи з більшою або меншою ефективністю. Міфологічний світогляд так чи інакше присутній у всіх явищах культури, однак виділити його непросто, оскільки міф як специфічна форма оповіді протягом історії культури зазнав значної трансформації, яка відбувалася на підставі виділення та складної взаємодії міфологічного світогляду і неміфологічного.

Література стала одним із результатів цієї трансформації, крім того, на цей момент вона є одним із способів успішного існування міфу в сучасній культурі: змінюючи традиційну форму оповіді, міф використовує її як транслятор ідей і цінностей, трансформованих, але відомих. Саме фентезі володіє одними з найяскравіших рис міфологічного світогляду. Література фентезі є «спадкоємицею» міфології. Пряме запозичення міфологічних сюжетів і образів, а також їх обґрунтування і опис, нехарактерне для сучасної культури, можна пояснити специфічним характером літератури фентезі, що створює особливий простір, в рамках якого основні положення міфологічної традиції можуть бути описані й реалізовані.

Отже, можна констатувати, що виокремлення емоційного і раціонального в процесі аналізу таких феноменів, як міф, фентезі та світогляд, дають підстави розглядати їх як безпосередньо (або опосередковано) пов'язані і феномени, що впливають один на одного. Міфологічний світогляд пов'язаний з художнім мисленням, емоційним сприйняттям світу, формується на емоційних і раціональних підставах, а література (зокрема жанр фентезі) є медіатором між цими явищами, залежно від точки зору виступаючи як продукт світогляду, мислення або як результат рефлексії, продукт самоосмислення культури.

Сорокина Е., Масюк О. Мифологическое мировоззрение как основа фэнтезийного миростроения.

Статья посвящена рассмотрению особенностей проявления мифологического мировоззрения в процессе фэнтезийного миростроительства. Наличие связи между явлением фэнтези и древней мифологией обосновывается через призму образов неизвестного в метафоре эльфов и драконов, которые трактуются на базе миров

Средиземья и Кринна. Наиболее существенно взаимосвязь мифа и вымышленного мира прослеживается в творчестве Дж. Толкина, который создает новую мифологию, используя элементы древней, наиболее яркое отображения которой – германские мифы об эльфах, содержащие черты норвежских и исландских мифов. Образы драконов, которые являются универсальным отражением силы, власти и опасности в мировоззрении человека, независимо от национальной специфики усвоенной мифологии рассматриваются на основе мира Кринн, созданного М. Вейс и Т. Хикмэн.

Ключевые слова: мировоззрение, мифологическое мировоззрение, фэнтези, миростроительство, эльф, дракон.

Sorokina K., Masjuk O. Mythological worldview as the basis of fantasy worldbuilding.

The article is devoted to the consideration of the features of mythological worldview manifestation in the process of fantasy worldbuilding. Connection between the phenomenon of fantasy and ancient mythology is justified through the prism of the images of unknown in the metaphor of elves and dragons, which are interpreted on the basis of the Middle-earth and Kryn worlds. The most significant relationship between myth and fantasy world can be traced in J. Tolkien's works, as he creates a new mythology using elements of the ancient one, the most striking reflection of which is German myths about elves containing features of Norwegian and Icelandic myths. The images of dragons, which in the human worldview are a universal reflection of power, strength and danger, regardless of the mythology's national specificity, are analyzed on the basis of the world of Kryn created by M. Weis and T. Hickman.

Keywords: worldview, mythological worldview, fantasy, worldbuilding, elf, dragon.

ЛІТЕРАТУРА

1. Curry P. *Defending Middle-earth : Tolkien : Myth and modernity*. NY : First Houghton Mifflin Books edition, 2004. 195 p.
2. Davidson H. R. Ellis. *Myths and symbols in pagan Europe : early Scandinavian and Celtic religions*. Syracuse : Syracuse University Press, 1988. 105 p.
3. Grundtvig N. F. S. Introduction to *Nordic Mythology*. Selected writings. trans. J. Knudsen. Philadelphia : Fortress Press, 1976. P. 20-36.
4. Hiebert P. G. *Anthropological insights for missionaries*. Grand Rapids : Baker Academic, 1986. 316 p.
5. Jones L. *Encyclopedia of religion. Dragons*. Detroit : Macmillan Reference, 1987. Vol. 4. P. 2430-2434.
6. Kant I. *The critique of judgment*. Indianapolis : Hackett publishing company, 1987. 686 p.
7. Kearney M. *Worldview*. Novato : Chandler & Sharp Publishers, 1984. 244 p.

8. *Suvin D.* Metamorphoses of science fiction: on the poetics and history of a literary genre. Bern : International Academic Publishers, 2016. 336 p.
9. The children of Odin. Part IV. URL : <http://www.sacred-texts.com/neu/ice/coo/coo26.htm>
10. *Tolkien J.R.R.* The Monsters and the critics and others says. ed. By Ch. Tolkien. HarperCollins Publishers, 2007. 256 p.
11. Біблія. Одкровення 12: 3. URL : <http://hram.in.ua/biblioteka/bibliia/190-book190/2196-title2656>
12. *Кривега Л. Д.* Мировоззренческие ориентации личности в эпоху трансформации общества. Нова парадигма: Гуманітарний журнал молодих вчених Запорізького регіону. Запоріжжя : Тандем-У, 1997. Випуск 2.

R E F E R E N C E S

1. *Curry P.* Defending Middle-earth : Tolkien : Myth and modernity. NY : First Houghton Mifflin Books edition, 2004. 195 p.
2. *Davidson H. R.* Ellis. Myths and symbols in pagan Europe : early Scandinavian and Celtic religions. Syracuse : Syracuse University Press, 1988. 105 p.
3. *Grundtvig N. F. S.* Introduction to Nordic Mythology. Selected writings. trans. J. Knudsen. Philadelphia : Fortress Press, 1976. P. 20-36.
4. *Hiebert P. G.* Anthropological insights for missionaries. Grand Rapids : Baker Academic, 1986. 316 p.
5. *Jones L.* Encyclopedia of religion. Dragons. Detroit : Macmillan Reference, 1987. Vol. 4. P. 2430-2434.
6. *Kant I.* The critique of judgment. Indianapolis : Hackett publishing company, 1987. 686 p.
7. *Kearney M.* Worldview. Novato : Chandler & Sharp Publishers, 1984. 244 p.
8. *Suvin D.* Metamorphoses of science fiction: on the poetics and history of a literary genre. Bern : International Academic Publishers, 2016. 336 p.
9. The children of Odin. Part IV. URL : <http://www.sacred-texts.com/neu/ice/coo/coo26.htm>
10. *Tolkien J.R.R.* The Monsters and the critics and others says. ed. By Ch. Tolkien. HarperCollins Publishers, 2007. 256 p.
11. Біблія. Одкровення 12: 3. URL : <http://hram.in.ua/biblioteka/bibliia/190-book190/2196-title2656>
12. *Кривега Л. Д.* Мировоззренческие ориентации личности в эпоху трансформации общества. Нова парадигма: Humanitarnyi zhurnal molodykh vchenykh Zaporizkoho rehionu. Zaporizhzhia : Tandem-U, 1997. Vypusk 2.

СОЦІОЛОГІЯ

*Kudinov Igor,
Sičáková-Beblavá Emilia,
Yatsyna Yuliia*

ACTORS OF POLITICAL LIFE IN UKRAINE: SOCIAL PORTRAIT OF CONTEMPORARY POWER ELITE

The article is devoted to typical characteristics research of the ruling political elite in contemporary Ukraine on the basis of statistical analysis of the career paths of the people's deputies of Verkhovna Rada of Ukraine (VIII convocation). The article's methodology is based on theoretical propositions of M. Weber and the results of sociological studies of the political elite in Slovakia and Ukraine (from 2010 to 2014). The main attention is paid to the analysis of the level of renewal of the ruling political elite of Ukraine in the variables «age», «party affiliation», «regional representation», «political stream» and «social institute». Main results of the research have fixed the highest level of the ruling political elite in Ukraine since 1994. The deputies staff became 10 years younger the previous convocation. The regional imbalance of the ruling political elite in Ukraine was revealed, namely the shift of the center of gravity from the East (Donetsk) to the West (Lviv) and the priority of the center's interests (Kyiv). It is stated that the contemporary Ukrainian parliament structure is not significantly different from previous convocations or the similar situation, for example, in Slovakia. Finally, the most effective political career strategies are defined business career (44%), public servant's career (22%) and a strategy for several areas of self-actualization combination (19%), which confirmed our basic hypothesis of specificity renewal and formation of the ruling political elite in Ukraine.

Key words: life subject, subject / actor of political life, political elite, social portrait, career path, people's deputy, Verkhovna Rada of Ukraine of VIII convocation.

Introduction

Domination of business and business interests is the peculiarity of modern Ukraine political life being the primary basis for entering the ruling elite's ranks – the state policy subjects. Alternative algorithms for entering

the authorities, such as active political / public activity or professional fulfillment of official duties, are used only as additional strategies or providing their integration (for example, the combination of work in educational institutions and political parties, state / communal institutions and public organizations, etc.). As a result, part of the ruling political elite is filled with ordinary rustlers, not with specialists in governance. Sometimes, instead of filling the authority's space with qualified specialists (lawyers, economists, politologists, sociologists), there appear those in the parliament who have no understanding, and even no relation, both in terms of education and experience, to public administration. That is why constant monitoring and evaluation of the professionalism level of the ruling elite at each stage of its renewal becomes relevant.

The problem of the ruling elite has a direct relation to the phenomenon of the life subject, which was studied by such scholars as A. Adler, S. Buhler, D. Bujenthal, S. Maddi, A. Maslow, R. May, G. Allport, V. Frankl, K. Jung, I. Yal; K. Abulkhanova, B. Ananiev, L. Antsiferova, L. Bozhovich, B. Bratus, F. Vasilyuk, L. Vygotsky, K. Karpinsky, N. Karpova, A. Leontiev, D. Leontiev, N. Loginova, M. Marinov, Y. Nekrasova, K. Obukhovsky, K. Popelsky, S. Rubinstein, M. Stras-Romanovskaya, V. Chudnovsky; V. Bekh, V. Volovyk, R. Dodonov, L. Kryvega, I. Kudinov, M. Lepsky, V. Taran and others.

The separate research field is, in particular, the sphere of politics, political subjects or subjects of the society's political life, namely, the works of J. Aberbach, M. Weber, W. Wilson, P. Bourdieu, P. Blau, J. Habermas, J. Coleman, N. Luman, R. Putnam, J. Homans, and others. Among modern scholars one can single out the works of M. Bandurova, M. Beblavá, S. Belova, S. Busse, E. Gugin, B. Davydenko, O. Demkiv, Y. Zolotareva, Y. Kachanova, O. Mayboroda, V. Malyavin, E. Motovskaya, O. Naumenko, V. Nikolaevsky, D. Ostapchuk, B. Peters, V. Pylypenko, Y. Privalova, V. Radaev, A. Sinyavskaya, E. Sičáková-Beblavá, L. Strelnikova, A. Filippova, N. Shmatko, M. Shulga, D. Tsygankova, Y. Tsokur and others.

The starting point of our study is the concept of political-administrative relations, which was developed by W. Wilson [17] and M. Weber [16], and received its continuation in the works of G. Hacklo [12], J. Aberbach [10], B. Peters [14] etc. The essence of the concept is to analyze the level of administrative and political spheres of society interpenetration (diffusion) in the activities of particular individuals and to determine the best model of public administration in the specific case. The main indicator of a political and administrative model for a particular country is the index of administrative class penetration into the politics and vice versa. The only

possible research method in this case is the analysis of politicians' career (life) paths [13; 15].

The chosen approach allows to analyze the life paths of the country's ruling political elite, to define the typology of the ruling political elite and to study peculiarities of the previous career achievements influence on the possibility of obtaining the people's deputy status. In this case, we are interested only in the methodological approach, since the concept of political and administrative relations concentrates attention, first of all, on the interconnection of the two society's strata – politicians and civil servants. Our research is focused on the channels / origins of entry into the ruling political elite.

According to J. Aberbach and others [10], similar studies concerning politicians' life paths make it possible to determine the peculiarities of the formation mechanism, as well as rotation and renewal of the ruling elite of any country. Besides, the analysis results provide an opportunity to identify channels and sources of political leadership renewal including the percentage of the political class that is formed by representatives of business, civil society, civil servants or the combination. In addition, it becomes possible to determine the professional specialization needed to obtain the ruling political elite status. As a result, the obtained data helps to define the peculiarities of the political elite's structural representation and / or to determine the level of the elite self-reproduction in the particular society.

The authors rely on the research materials of O. Naumenko, M. Beblava, S. Belova and Y. Olsavskaya, each of which are devoted to the analysis of the parliamentary composition of Slovakia and Ukraine during the period of 2010-2014.

At the same time, despite a large number of studies in this area, the lack of a scientific analysis of changes in the Ukrainian ruling political elite can be stated. That is why the purpose of this article is to analyze the parliamentary composition of the Verkhovna Rada's 8th convocation in order to determine the peculiarities of the ruling political elite renewal in modern Ukraine.

To achieve the goal, the following tasks were defined: 1) to determine the content of the basic research concepts; 2) to substantiate the research methodology; 3) to compile a sociological portrait of the summation under the study and to determine the peculiarities of parliamentary composition renewal of the Verkhovna Rada of Ukraine's VIII convocation.

So, let's move on to the main research material.

Definition of the Main Concepts

The list of the main concepts of our study includes the following: sociological portrait, subject of political life, political elite, politician, career path.

The concept of sociological portrait in this work refers to the description of the most typical characteristics of the research object along with the average generalizations. Research object is the subjects of Ukrainian political life.

The notion of the «subject» means the bearer of visual-practical activity and knowledge, the source of activity directed at the object [9]. The life subject, including the political life, is a kind of ideal or an optimal way of life realization [8], which «manifests itself in the way the actions are built, as well as the behaviour lines based on desires and real possibilities» [5].

«The subject always has a specific character manifested, firstly, in the fact that he is either a concrete person acting knowingly, being responsible for his own actions, or a concrete individual-social entity, provided that people who create him have common interests, values, goals, actions, and represent a kind of integrity. Subject concreteness is manifested, secondly, in the fact that his visual-practical activity or knowledge is aimed at a particular object» [3]. A person, social group, society as a whole can be the life subject. The work is focused on the individual (personal) level of life subjectivity, the result of which is that the person gets the opportunity to get into a special group of society – the elite, in this case, the ruling political elite.

The political elite can be defined as a «social group, which, due to its specific way of life, provides the spiritual and intellectual basis for society's self-organization and development» [1]. According to V. Derkach and M. Dubrovsky, the elite can be classified as dominant and political. The latter is wider in composition and includes an economic, ideological, informational, military, cultural, scientific and trade union elites [4].

People's deputies, being representatives of the nation, are first of all political leaders. Therefore, it is advisable to determine the typology of modern politicians. Thus, M. Weber [16] distinguishes three categories of politicians:

- occasional politicians – those who became politicians after the electoral voting;
- incomplete politicians – deal with politics only when it is necessary or required (for example, a requirement of a political party);
- full-time political figures – politicians who live «from» politics or «for» politics. In this category, M. Weber highlights two types of politicians that, in his opinion, can coincide. Politicians who live «outside» politics

have it as the main source of their income. Politicians who live «for» politics regard it as vocation, sense of life.

The researchers of the ruling political elite of Slovakia [11] adapted the Weberian typology and identified 5 categories of politicians, having as a criterion a career path, namely, the way of getting into politics:

- private sector (business);
- civil service;
- political career (the political career for a particular politician is determined in case he / she previously had a certain political position);
- other areas: previous experience in educational, medical institutions, centers of social services and cultural institutions;
- heterogeneous way: some politicians can have experience in various fields of activity.

Ukrainian researchers [7; 9; 12] also identified 5 categories of ruling elite, having as a criterion ideological and political orientations: «individualists» (owners of a large business); «technocrats» (representatives of new spheres of business activity); «traditionalists» (those who came to power through active political activity); «statesmen» (those who came from state authorities field) and «populists» (a kind of «statesmen»).

O. Naumenko changed the latter typology and identified 6 types of politicians [6, p. 382]: pragmatist-individualist, pragmatist-post-individualist, pragmatist-traditionalist, party-komsomol careerist, statistician-statesman, populist-politician, new rustler-politician

During the course of our study we combined all the previous types into our own classification, which will be presented below.

Research Methodology of Ukrainian Political Life Subjects

The study of the renewal features of the country's ruling political elite is most appropriate in the context of analyzing the political leaders' career paths. Politicians' career paths make it possible to study their professional life, in particular, positions before their gaining the status of people's deputies and official transition into the political elite ranks [14]. The analysis of politicians' previous professional experience makes it possible to identify the channels or sources for the ruling elite renewal.

The research is focused on those political elite representatives who occupy the highest state positions in the sphere of legislative and / or executive power, namely: they are included in the composition of the elected people's deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIII convocation – 461 people including the current and retired ones (November 31, 2017).

The primary attention of the research on the ruling political elite of modern Ukraine was focused on the politicians' life strategies, represented

as a set of realized life decisions – that is, the specifics of building one's own life path, which is reflected in the biographical data of the individual.

The source for data collection was the personal pages of people's deputies of the VIIIth convocation on the official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine [2], which allowed to form a set of variables such as: surname, name; sex; constituency; the region representing the deputy (for single-mandate constituencies); the nominee (a party in the list of which the deputy was (for a nationwide multi-mandate constituency) or a party / person who initiated the procedure of deputy's nomination); number in the list; date of obtaining deputy powers; date of formation / termination of deputy powers; reason for the formation of parliamentary powers; membership in parliamentary factions; date of birth; age; age of obtaining parliamentary powers; experience of the people's deputy in the current convocation; education; place of work at the time of election; position at the time of election; membership in a political party; place of residence at the time of election (regional representation); conviction.

Furthermore, the additional variables were formed in accordance with data presented by deputies.

Firstly, the variable «political direction» which refers to the direction of the particular person transition into the ruling political elite in accordance with the last official place of work, which was emphasized by the deputy himself: sphere of business, civil service or the public.

Secondly, the variable «political path» represents the classification of politicians according to the type of career, that is:

- business career (business representatives);
- political career (deputies who at the time of the election held respective political positions – people's deputies, deputies of the regional, local authorities, ministers, heads of regional administrations, cities, etc.);
- state career (senior civil servants, including deputies' assistants, deputy ministers, heads of district administrations);
- career in the other state institutions (army, education, medicine, etc.);
- diverse career (representatives of political parties, public associations and officially unemployed).

Thirdly, the variable «social institution» reflects the type of social institution from which deputy got into the politics: army, state power, local government, business, education, public organizations, political parties, etc., including deputies who are pensioners and officially unemployed at the time of election.

Fourthly, the variable «deputy's previous experience» determines the ones among the composition of the Verkhovna Rada of the VIIIth

convocation who were already deputies of the Verkhovna Rada of the previous convocations.

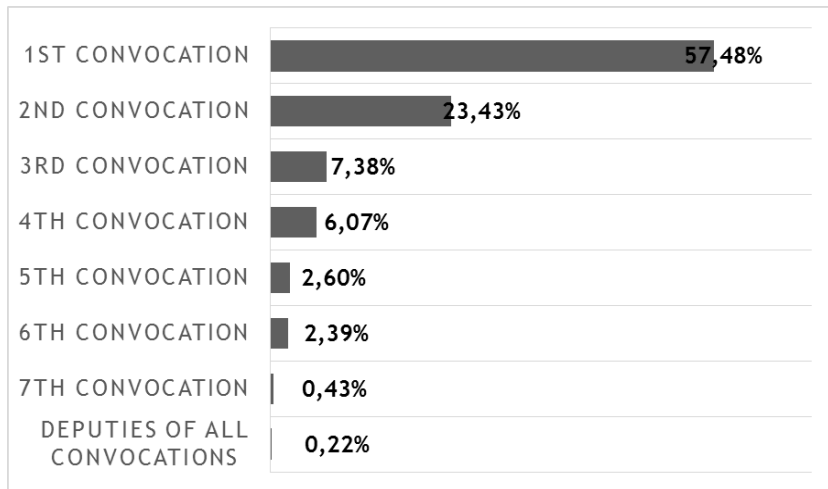
Finally, the fifth variable reflects the working experience as the people's deputy of the previous convocations – «the number of previous convocations» (interval scale), which allowed to distinguish the two groups of deputies: 1) those who don't have experience as a people's deputy («newcomers»); 2) those who came to the Verkhovna Rada not for the first time («experienced»).

Sociological Portrait of People's Deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine (VIIIth Convocation)

To begin the analysis, we start with the index of the research summation renewal. According to O. Naumenko, the index of renewal or the number of deputies elected for the first time is an indicator of the ruling political elite effectiveness. Therefore, in comparison with the previous convocations, the current composition of the parliament in terms of its membership renewal takes the third place after the Ist and II^d convocation [6, p. 379-380], i.e. 92.2% (I), 84.9% (II) and 57.48% (VIII) (see Chart 1).

Chart 1

Previous working experience in people's deputies parliament of the VIIIth convocation (%)

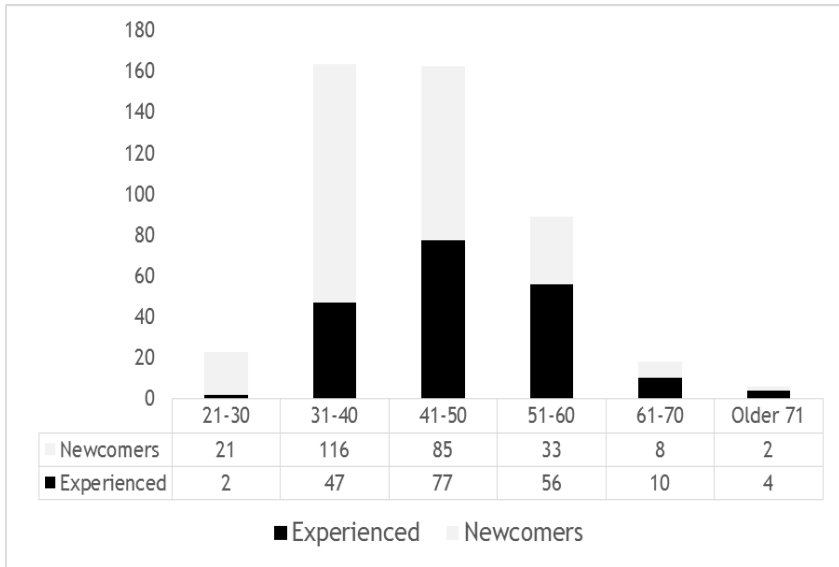

N=461

According to the quantitative indicators the newcomers deputies are 6 years younger than their experienced colleagues (age of newcomers – 45 years, median – 43; age of experienced ones – 51 years, median – 50). It should be noted that the standard deviation for the both samples is 10 years. Therefore, under the normal distribution of the people’s deputies’ age, it can be argued that at least 68% of people’s deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIIIth convocation are those aged from 34 to 54 years (currently 329 people – 71%).

Chart 2

The age structure of the parliamentary deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine VIIIth convocation

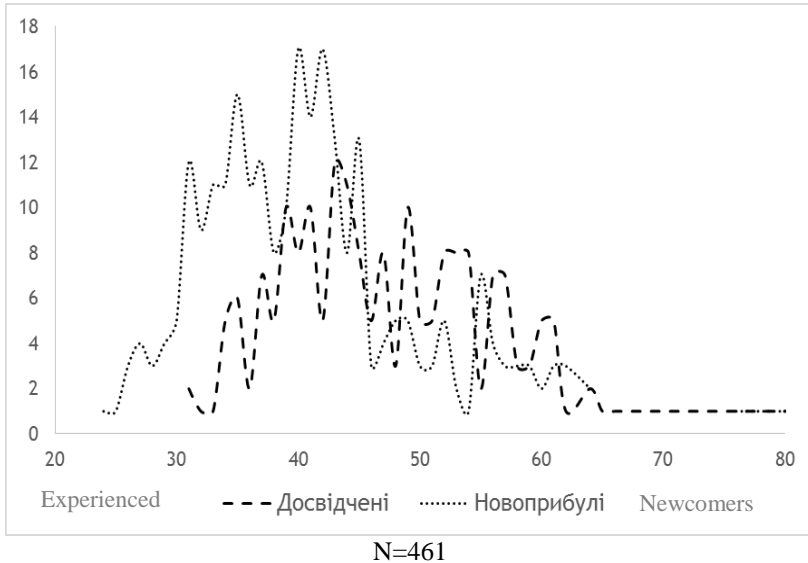

N=461

The youngest member of the Verkhovna Rada of the current convocation is a female at the age of 24 (at the time of election) from the Radical Party of Oleh Lyashko. The eldest deputies are two men of the age of 81 from the Opposition Bloc and, again, the Radical Party of Oleh Lyashko. As a whole, the parliamentary structure of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIIIth convocation looks even younger than the parliamentary structure of the previous convocation.

Chart 3

Age distribution histogram of the Verkhovna Rada of Ukraine deputies VIIIth convocation

As for the party representation, we have the following distribution (see Table 1 and Chart 4): the largest part of newcomers consists of the following parties' representatives «Petro Poroshenko Bloc» (21%), «Narodnyi Front» (13%) and Union «Samopomich» (7%).

Table 1

Party representation of the Verkhovna Rada of the VIIIth convocation as to the variable «deputy's previous experience»

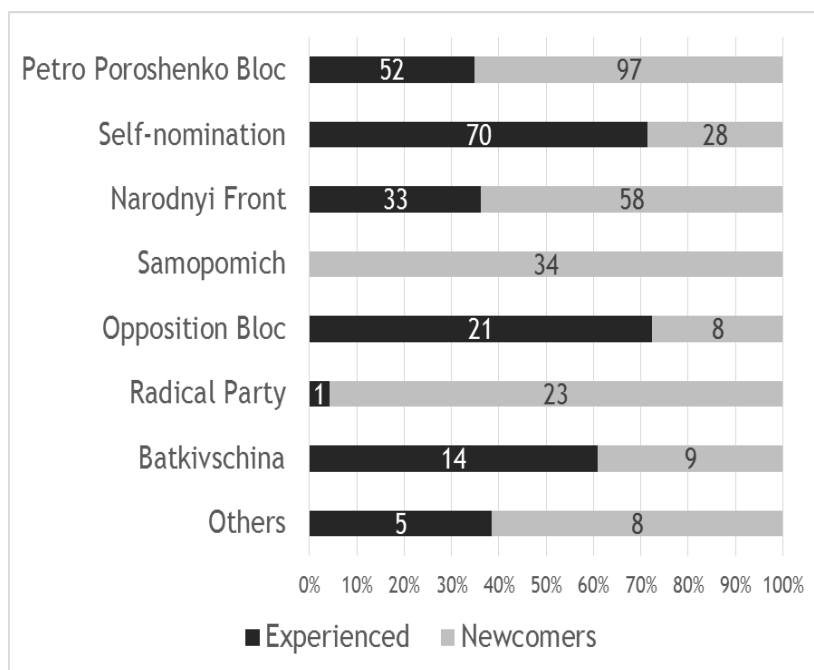
Party membership	Experienced	Newcomers	Totally
Others	1,08%	1,74%	2,82%
Batkivschina	3,04%	1,95%	4,99%
Radical Party	0,22%	4,99%	5,21%
Opposition Bloc	4,56%	1,74%	6,29%
Samopomich	0,00%	7,38%	7,38%

Narodnyi Front	7,16%	12,58%	19,74%
Self-nomination	15,18%	6,07%	21,26%
Petro Poroshenko Bloc	11,28%	21,04%	32,32%
Totally	42,52%	57,48%	100,00%

At the same time the last party representatives did not have mandates in previous convocations, that is, 100% renewal. The smallest percentage of the «newcomers» is among self-nominated ones (70/28), «Opposition Bloc» (21/8) and «Batkivschina» (14/9).

Chart 4

Party representation of the Verkhovna Rada of the VIIIth convocation as to the variable «deputy's previous experience» (number of people)

N=461

The territorial representation of people's deputies turned out to be quite newsworthy (see Table 2). The first five of the most represented regions (territories) as to the quantity of the newcomers among people's deputies includes Lviv, Dnipropetrovsk, Kyiv, Vinnytsia and Kharkiv oblasts. The ranking of the regions represented by experienced deputies consists of Kharkiv, Dnipropetrovsk, Odesa, Kyiv and Donetsk oblasts. A separate point is the City of Kyiv, which can be considered as a discharge, a special case, which confirms the general tendency of the regional people's deputies to substitute capital for their permanent residence.

Table 2

Territorial representation rating of people's deputies of the Verkhovna Rada of the VIIIth convocation

Territory (oblast)	Newcomers
City of Kyiv	98
Lviv	26
Dnipropetrovsk	16
Kyiv	12
Vinnytsia	12
Kharkiv	10
Donetsk	9
Odesa	7
Zaporizhzhia	7
Ternopil	7
Chernihiv	7
Mykolaiv	7
Chernivtsi	6
Zhytomyr	6
Zakarpattia	4
Ivano-Frankivsk	4
Rovno	4
Kherson	4

Territory (oblast)	Experienced
City of Kyiv	90
Kharkiv	13
Dnipropetrovsk	10
Odesa	9
Kyiv	8
Donetsk	7
Lviv	6
Zakarpattia	6
Khmelnyskyi	5
Zaporizhzhia	4
Ivano-Frankivsk	4
Poltava	4
Vinnytsia	3
Ternopil	3
Chernivtsi	3
Luhansk	3
Volyn	3
Cherkasy	3

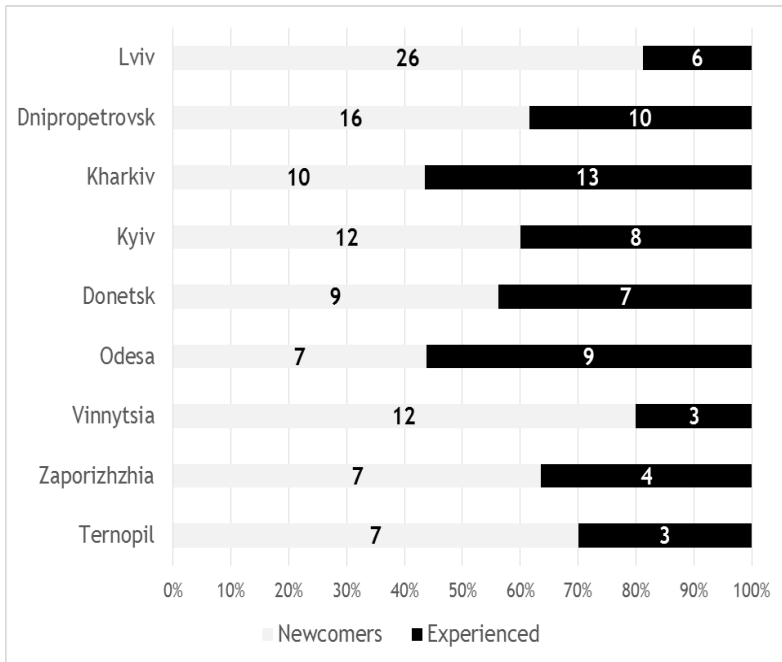
Kirovohrad	4
Luhansk	3
Volyn	3
Khmelnyskyi	2
Poltava	2
Cherkasy	2
Sumy	2
Sevastopol	1

Chernihiv	2
Mykolaiv	2
Rovno	2
Kherson	2
Sumy	2
Kirovohrad	1
Crimea	1

Chart 5

Distribution between «newcomers» and «experienced» deputies of the Verkhovna Rada of the VIIIth convocation as to the criterion of regional affiliation

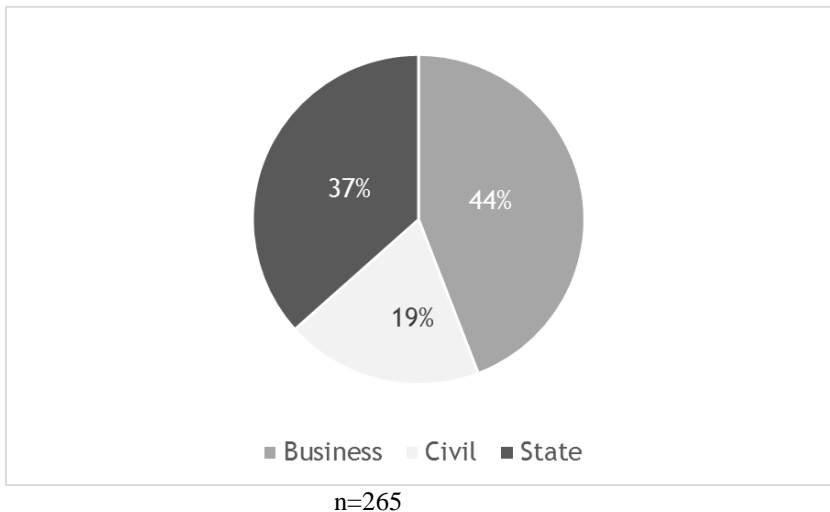
(only areas presented by at least 10 deputies, except the City of Kyiv)

According to the Chart 5, the most represented regions in the parliament is the Lviv Oblast – at the expense of the newcomers. The largest number of «experienced» deputies are from Kharkiv (13), Dnipropetrovsk (10) and Odesa (9) oblasts. The rating also includes the «presidential» region, in which the «newcomers» substantially exceed the number of «experienced» deputies and have almost equal proportions with the Lviv Oblast – 4 to 1 (75% of the newcomers and 25% of the experienced deputies).

Chart 6

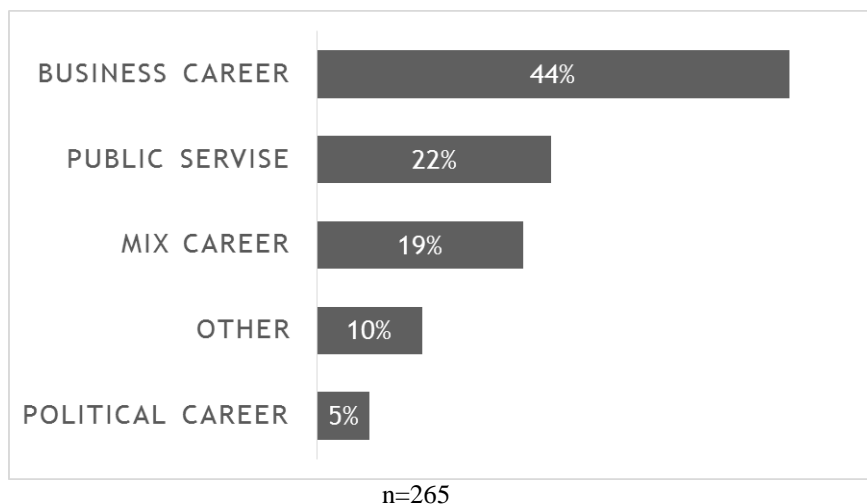
Distribution between the sources of Ukrainian ruling political elite renewal (%)

The analysis of the «political direction» variable defined the distribution between sources of the deputy corps renewal, which has no significant changes neither in the previous convocations of the Verkhovna Rada of Ukraine, nor in Slovakia during 2010-2012 (42% from the business field, 30% – government institutions and 28% – public sector) [11]: 44% – businessmen, 37% – civil servants or local self-government officials, and 19% – representatives of non-state organizations (see Chart 6).

Chart 7

Career paths of «newcoming» people’s deputies (%)

The more detailed analysis of the «new» politicians’ career channels determined that 22% of people’s deputies built a civil servant career (17% of which were representatives of the state authorities and 5% – local self-government officials), 5% of people’s deputies were political activists (2% are representatives of the Cabinet of Ministers and 3% are people’s deputies, heads of regional, district, or village councils) and 10% are representatives of the state institutions in the field of education, medicine, armed forces, etc. In the category of «civil society» 9% were both the representatives of public organizations and the ones having the status of «unemployed» or «pensioner». 1% are the representatives of political parties.

Conclusions

Thus, according to the results of official data analysis of the personal composition of the Verkhovna Rada of Ukraine of the VIIIth convocation, the following can be stated.

Firstly, the level of Ukrainian ruling political elite renewal in 2014 has record levels over the past 20 years with a renewal of about 57%.

Secondly, the renewal of the deputy’s composition took place at the expense of representatives of the younger generation from the age of 30 to 50 years, while experienced deputies of the previous convocation are people with an average age of 51 years ± 10 years. Appropriate rejuvenation can be

a factor in reducing the level of ruling political elite renewal due to the low level of natural mortality, provided that no socio-economic or natural disasters take place in Ukraine.

Thirdly, the analysis of party affiliation made it possible to identify parties with the most dispersed representation of «newcomers» and «experienced» deputies, namely, among the self-nominated ones, the Opposition Bloc and the «Fatherland» (1/2).

Fourthly, the regional imbalance of Ukrainian ruling political elite was discovered, namely, the shift of the gravity center from the East (Donetsk) to the West (Lviv) and the priority of the center's interests (Kyiv), which could be the reason for claims from less represented regions of Ukraine.

Fifth, the composition of the Verkhovna Rada of the VIIIth convocation according to its renewal sources is not significantly different from previous convocations or from a similar situation, for example, in Slovakia, namely: at least 40% of the ruling elite are representatives of business, about 40% are from the state structures or local self-government officials, the rest (up to 20%) – representatives of the public.

Finally, the most effective career strategies for as for the access to the Verkhovna Rada include business career (44%), civil servant career (22%), and a strategy of combining several areas of self-realization (19%), which confirmed our basic hypothesis of renewal and formation specificity of Ukrainian ruling political elite.

The further research perspectives in this direction provide for a more in-depth analysis of the people's deputies biographies for the purpose of education analysis, as well as previous working activity and social capital features of people's deputies. In addition, an in-depth study of various deputies of the Verkhovna Rada of Ukraine as to the identified variables and conduction of the comparative studies at the interstate level is possible.

REFERENCES

1. Barantseva K.K. Elita yak dukhovno-intelektualnyi fenomen (sotsialno-filosofskyi analiz): Avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.03 / Instytut filosofii im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. K., 2001. S. 7.
2. Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni web-portal [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.
3. Volovyk V.Y. Fylosofyia ystoryi. Kurs lektsyi / V.Y. Volovyk. Zaporozhe, 1995. S. 79-80.
4. Derkach V. Elyta v kontekste kadrovikh problem Ukraini / V. Derkach, M. Dubrovskiy // Personal. 1999. №1. S. 26-28.
5. Lepskiy M.A. «Svet» y «ten» sotsyalnoi perspektyvy / M.A. Lepskiy. K.: Molod, 2000. S. 112.

6. Naumenko O.M. Ukrainskyi parlament u dzerkali statystyky / O.M. Naumenko // Naukovi zapysky [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa]. 2013. Vyp. 1. S. 376-386. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzzipiend_2013_1_28.
7. Pylypenko V.Ie. Vladna elita u konteksti suspilnoho rozvytku / V.I. Pylypenko, Y.O. Pryvalov, V.M. Nikolaievskiy. K.: PTs «Filiant», 2008. S. 9-12.
8. Rubynshtein S.L. Osnovi obshchei psykholohyy / S.L. Rubynshtein. SPb.: Pyter, 1999. S. 10.
9. Subekt // Fylosofskiy entsyklopedycheskyy slovar. Redkol.: S.S. Averyntsev, E.A. Arab-Ohli, L.F. Ylychëv y dr. 2-e yzd. M.: Sovetskaia entsyklopedyia, 1989. S. 633.
10. Aberbach J., Putnam R., Rockman B. (1981): Bureaucrats and Politicians in Western Democracies. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
11. Bandúrová M., Beblavý M., Sičáková-Beblavá E. (2011): Prienik úradnikov do politiky a profesijny pôvod poslancov NR SR. in: Beblavý M., Sičáková-Beblavá E. a kol.: Koaličná zmluva či zákon? Právan úprava politicko-administratívnych vzťahov na Slovensku. Bratislava: Ústav verejnej politiky FSEV UK.
12. Hecló H.A. (1977): Government of Strangers. Washington, D.C.: Brookings Institutions.
13. Page E.C., Wright V. (2003): Bureaucratic Elites in Western European States. A comparative analysis of Top Officials. Oxford: Oxford University Press.
14. Peters B.G. (2010): The Politics of Bureaucracy. London: Routlage.
15. Peters B.J., Pierre J. (2007): Handbook of public administration. London: SAGE.
16. Weber M. (1958): Politics as a Vocation. In: Gerth H.H., Wright M. From Max Weber: Essays in Sociology. New York: Oxford University Press.
17. Wilson W. (1887): The Study of Administration. Political Science Quarterly. No.2, 1887.

Кудінов І., Сичакова-Бєблава Е., Яцина Ю. Суб'єкти політичного життя України: соціальний портрет сучасної правлячої еліти.

Стаття присвячена дослідженню типових рис правлячої політичної еліти в сучасній Україні на основі статистичного аналізу кар'єрних шляхів народних депутатів Верховної Ради України VIII скликання. В якості методологічної основи використано теоретичні положення М. Вебера та результати соціологічних досліджень політичної еліти Словаччини та України в період з 2010 по 2014 роки. Головна увага в роботі приділяється аналізу рівня оновлюваності правлячої політичної еліти України за змінними «вік», «партійна приналежність», «регіональна репрезентація», «політичний шлях», «політичний напрям» та «соціальний інститут».

Ключові слова: суб'єкт життя, суб'єкт політичного життя, політична еліта, соціальний портрет, кар'єрний шлях, народний депутат, Верховна Рада України VIII скликання.

Кудинов И., Сичакова-Бєблава Э., Яцына Ю. Субъекты политической жизни Украины: социальный портрет современной правящей элиты.

Статья посвящена исследованию типичных характеристик правящей политической элиты в современной Украине на основе статистического анализа карьерных путей народных депутатов Верховной Рады Украины VIII созыва. В качестве методологической основы использованы теоретические положения М. Вебера и результаты социологических исследований политической элиты Словакии и Украины в период с 2010 по 2014 годы. Главное внимание в работе уделяется анализу уровня обновляемости правящей политической элиты Украины по переменным «возраст», «партийная принадлежность», «региональная репрезентация», «политический путь», «политическое направление» и «социальный институт».

Ключевые слова: субъект жизни, субъект политической жизни, политическая элита, социальный портрет, карьерный путь, народный депутат, Верховная Рада Украины VIII созыва.

Єсіна В.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Стаття присвячена аналізу інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в єдиному загальноосвітньому просторі, що є механізмом ефективної соціалізації у суспільстві. Реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є однією з основних і невід'ємних умов їх ефективної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності.

Ключові слова: державна соціальна політика, спеціальна освіта, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, соціалізація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для розбудови України в напрямку відкритого демократичного суспільства і як соціально орієнтованої

держави необхідне забезпечення основних прав людини, гідного життя і вільного розвитку особистості. Трансформаційні процеси в українському суспільстві супроводжуються змінами життєвих шансів для різних соціальних груп, в т. ч. для дітей з особливими потребами. Демократизація сучасного українського суспільства, таким чином передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх його членів, незалежно від віку, станової чи релігійної приналежності, національності, стану здоров'я тощо. Освіта виступає одним із найважливіших компонентів розвитку суспільства, тому вона не може стояти осторонь соціальних перетворень, які мають місце в сьогоденному житті.

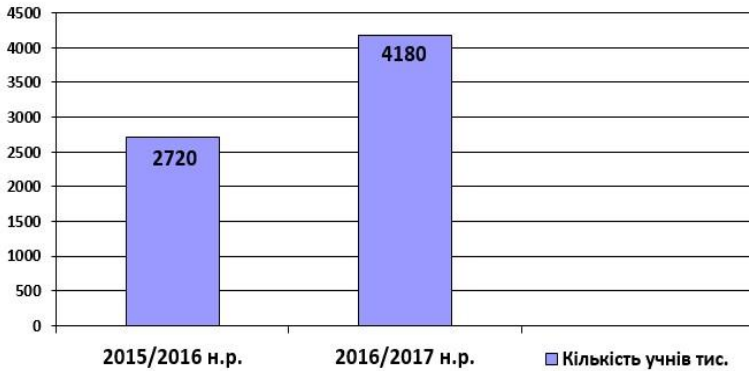
Найактуальнішим питанням сьогоденної системи освіти є інклюзивна освіта для дітей з обмеженими функціональними можливостями та особливими потребами у єдиному освітньому просторі. Кожна країна має свій досвід спеціального навчання таких дітей, пройшовши різний шлях від інтеграції до інклюзії.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики нашої держави проголошено створення інклюзивного освітнього середовища. Як і в більшості країн світу, в Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, як правило, до людей, які мають особливі потреби, інвалідів та біженців. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тенденцією до зростання кількості дітей, які потребують спеціальної освіти, яка б сприяла їхній соціальній адаптації та інтеграції в активне суспільне життя. Проблема інклюзивної освіти пов'язана насамперед, з тим що кількість дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. На сьогодні дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної чисельності дітей у країні.

Більшість дітей з особливими потребами в Україні, перебуваючи вдома або в інтернаті, не отримують належної освіти, необхідних знань, умінь, навичок, які забезпечують їм можливість нормальної адаптації до життя в суспільстві, здобуття певної професії, сприяли б саморозвитку, самореалізації, самовдосконаленню особистості в подальшому житті. Отже, такі діти виявляються невідповідними до життя у звичайному для пересічної людини сенсі.

Всього в Україні, таким чином, близько 1 млн. дітей з особливими освітніми потребами. І тільки 10% з них навчаються в інклюзивних школах, а решта – фактично не мають можливості пристосовуватися до життя (див. нижче рисунки та таблиці).

**Кількість дітей, які навчаються в інклюзивних класах
загальноосвітніх навчальних закладів**

Інформація про кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням

№	Назва областей	2014/2015 н.р.	2015/16 н.р.	2016/2017 н.р.
1	Вінницька	31	42	113
2	Волинська	145	156	268
3	Дніпропетровська	152	168	237
4	Донецька	0	81	108
5	Житомирська	83	158	260
6	Закарпатська	74	108	151
7	Запорізька	57	66	147
8	Івано-Франківська	5	13	54
9	Київська	232	287	443
10	Кіровоградська	58	99	188

Нова парадигма, випуск 133

11	Луганська	9	12	35
12	Львівська	97	62	149
13	Миколаївська	33	39	32
14	Одеська	92	99	118
15	Полтавська	176	200	266
16	Рівненська	86	109	197
17	Сумська	37	42	72
18	Тернопільська	44	31	68
19	Харківська	24	24	33
20	Херсонська	116	110	154
21	Хмельницька	212	209	227
22	Черкаська	56	54	135
23	Чернівецька	8	130	169
24	Чернігівська	56	76	112
25	м. Київ	282	345	444
	Усього	2165	2720	4180

Таким чином, за наявності досить розгалуженої та розвиненої системи спеціальної освіти в Україні, значна частина дітей з особливими освітніми потребами не одержує спеціальної допомоги і не має змоги задовольнити свої особливі потреби.

Кількість спеціальних навчальних закладів та учнів у них**Окремі інтернатні заклади та заклади соціального захисту для дітей (на кінець вказаного року)¹**

	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
кількість закладів, од	44	54	77	47	33	23	11
в них дітей, осіб	12254	11954	10135	4722	3555	2078	894
Дитячі будинки							
кількість закладів, од з них системи	83	109	113	64	43	42	37
МОН	82	105	110	62	41	40	35
в них дітей, осіб з них системи	5552	6434	4771	2109	1494	1490	1468
МОН	5535	6341	4686	2060	1454	1444	1403
Будинки дитини системи МОЗ							
кількість закладів, од	47	50	48	46	40	40	41
в них дітей, осіб	4992	5267	3666	2793	2272	2415	2621
Будинки-інтернати системи Мінсоцполітики							
кількість закладів, од в них вихованців (дітей та молоді), осіб	58	56	55	53	49	49	49
7977	7475	6879	6453	5998	5861	5805	
Притулки для дітей							
кількість закладів, од	86	96	88	42	14	10	8
в них вихованців, осіб	27773	23674	11978	3472	1408	1123	1056

Спеціальні школи (школи-інтернати) на початок 2016/17 н. р.¹

	Кількість закладів, од	У них		Із загальної кількості і закладів школи-інтернати, од	У них учнів - всього, осіб	З них дітей-сиріт та дітей, позбавлених Батьківського піклування 1585	
		учнів, осіб	вчителів (включаючи сумісників), осіб				
Усього у тому числі для дітей	333	39596	9758	294	35412	2695	
розумово відсталих	155	17316	4126	142	15934	1501	624
сліпих	5	610	161	5	610	19	-
зі зниженим зором	20	3348	654	15	2657	112	150
глухих	20	1900	601	19	1858	65	75
зі зниженим слухом з порушенням опорно-рухового апарату з тяжкими порушеннями	15	1837	566	14	1809	36	154
мовлення з затримкою психічного	13	1732	458	9	1515	79	152
розвитку навчально-реабілітаційні центри	11	1790	357	10	1738	93	119
	23	3163	730	17	2242	228	7
	71	7900	2105	63	7049	562	304

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в

¹ За даними Міністерства освіти і науки України.

загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Так, в українській науці окремі аспекти соціалізації та соціальної адаптації учнівської та студентської молоді висвітлювали О. Дікова-Фаворська (соціологічна концептуалізація освіти), Н. Гордієнко (соціалізація підлітків та молоді з особливими потребами), Г. Бурова (соціологічні аспекти життєвих стратегій), Н. Теплова (державне управління процесом соціалізації), В. Кузьмін (соціальні технології в соціалізації сиріт) тощо.

Мета статті – розкрити шляхи ефективної соціалізації дітей з обмеженими функціональними можливостями та особливими освітніми потребами за допомогою інклюзивної освіти.

Сьогодні, в сучасній Україні проходить трансформація системи освіти, модель інклюзивної освіти набуває широкого значення. Спроби формування системи інклюзивної освіти поки не приносять вагомих результатів, що проявляється у постійному поділі дітей на «нормальну більшість» та «відсталу меншість». Тому проблема соціалізації дітей з особливими потребами виходить на новий рівень актуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює всіх дітей (вихованців, учнів), чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Загальноприйняте тлумачення терміну «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку [7]. Воно стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків) та інших [5, 43]. Якщо говорити про те, яку категорію дітей слід вважати «з особливими освітніми потребами», можна визначити такі категорії: «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з інвалідністю».

На сьогоднішній день все гостріше постає проблема навчання дітей з обмеженими можливостями в умовах масових загальноосвітніх закладів. Одним з оптимальних напрямів у вирішенні цієї проблеми виступає інклюзивне навчання, тобто спільне навчання та виховання дітей з обмеженнями здоров'я і тих, що не мають таких обмежень, за допомогою створення додаткових умов. За кордоном ці питання вирішуються активніше, що зумовлено більшою кількістю, порівняно з Україною, досвіду та напрацювань. В Україні, не зважаючи на прийняті закони про громадянські права, діти з функціональними обмеженнями нерідко зустрічаються з низкою суспільних стереотипів,

їх часто вважають такими, які дуже відрізняються від решти категорій осіб, аж до маргіналізації.

Сьогодні в Україні розроблено Концепцію розвитку інклюзивної освіти, яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів та на розробку механізмів впровадження інклюзивної освіти.

Метою концепції є діяльність, спрямована на:

- формування нової філософії суспільства – позитивного ставлення до дітей та особистостям з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю;

- створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими освітніми потребами;

- удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку через впровадження інноваційних технологій, а саме інклюзивного навчання з використанням адаптованого міжнародного досвіду [1].

Мета інклюзивної школи – дати всім дітям можливість повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію та турботу один про одного як членів співтовариства [2].

Також в Україні впроваджується загальнонаціональний проект «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації». У 2016 році він стартував у Запорізькій області, а зараз впроваджується вже й у Київській, Дніпропетровській, Житомирській, Харківській, Хмельницькій та Чернігівській областях.

Сутністю інклюзивної освіти є право дитини на навчання в загальноосвітній школі, в якій йому повинна забезпечитися необхідна підтримка правильного розвитку і відповідне толерантне ставлення. А оскільки масові школи до цього не пристосовані, потрібно провести реструктуризацію всієї системи шкільної освіти, розширення практики і політики рівних можливостей.

Під інклюзивним підходом розуміють створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, однакові можливості отримати досвід, знання та подолати упереджене ставлення до тих, хто має «особливі потреби». Розвиток і функціонування системи спеціальної освіти в державі завжди вважалися проявом турботи про дітей з особливими освітніми потребами. Однак у більшості розвинених країн світу таке бачення системи освіти дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, почало поступово змінюватися. Знання про потреби таких дітей, педагогічний

досвід роботи з ними, відповідно обладнані приміщення – все це й досі має велике значення, проте сегрегація (політика примусового відокремлення будь-якої групи населення) учнів наразі розглядається як неприйнятна та така, що порушує право дитини на освіту [5, 46].

Інклюзивна освіта – це гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальними навчальними планами та забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, тобто передбачається здійснення змін освітньої системи, а не дитини. Інклюзивна освіта визнає, що всі діти різні, а навчальні заклади і освітня система повинні підлаштовуватись під індивідуальні потреби всіх дітей – з порушеннями розвитку і без них. Ключовий компонент інклюзивності – гнучкість, врахування особистісних характеристик, які визначають темп навчання кожної дитини.

Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Діти з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються у загальноосвітні школи у спільноті. До них ставляться як до рівних, до таких, які заслуговують на повагу і сприйняття такими, як вони є. Це те право, яким всі ми користуємось як члени суспільства.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому. Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах (групах) увагу зосереджують, в першу чергу, на розвитку сильних якостей та талантів дітей, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань та вмій. У більшості випадків дітям просто необхідне доступне викладання, що потребує використання різних методів, які відповідають

індивідуальним вимогам, здібностям та особливостям розвитку [6, 14-18].

Реальністю є те, що діти, які закінчують інтернати чи навчаються вдома, мають дуже серйозні проблеми із соціалізацією. Нерідко вони не впевнені в собі, несамостійні, у них відсутні соціальні компетенції, їм складно реалізувати себе, отримати вищу чи спеціальну освіту, працевлаштуватися тощо. Натомість інклюзія передбачає, що дитина з раннього віку знаходиться в соціумі, вчиться вживати. У дітей є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й для участі у громадському житті. З іншого боку, здорові діти, які навчаються з першого класу з дітьми з особливими потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими фізичними можливостями: вже не з жалістю чи презирством, а нарівні, вчать природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Висновки. Таким чином, реалізація прав на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я розглядається як одне з найважливіших завдань державної політики в галузі корекційної освіти. Отримання такими дітьми якісної загальної та професійної освіти є однією з основних і невід'ємних умов їх ефективної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соціальний педагог. – 2010. – №4. – С. 3-6.
2. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями // Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. проф. Капської А. 3-є вид. перероб. і доп. – Київ, 2006. – С. 329 – 368.
3. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.
4. Скідін О. Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій / О. Л. Скідін. – Запоріжжя : ЗДУ, 2000. – 292 с.
5. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання // Соціальний педагог. – 2008. – №3. – С.42 – 46.

6. *Лляшенко Т.* Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Психолог, 2009. – № 10. – с.14-18.
7. Ребенок с особыми образовательными потребностями: методичні рекомендації под ред. В.А. Дзоз. – Сімферополь: Вид-во МОН АРК. – 2012. – 17с.
8. Соціальний захист населення України: статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2017. – 123 с.
9. *Лукіна Т.О., Шошова А.Г.* Реалізація державної освітньої політики щодо дітей з особливими освітніми потребами: зарубіжні підходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Unzap_2014_2_40.pdf.

REFERENCES

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Соціальний педагог. – 2010. – №4. – С. 3-6.
2. Соціальno-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями // Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. проф. Кас'яної А. 3-є вид. перероб. і доп. – Київ, 2006. – С. 329-368.
3. Кузьмін В. В. Соціалізація сиріт у вишшх навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.
4. Скідин О. Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій / О. Л. Скідин. – Запоріжжя : ZDU, 2000. – 292 с.
5. Сабат Н. Соціальno-педагогічний аспект інклюзивного навчання // Соціальний педагог. – 2008. – №3. – С.42 -46.
6. Пляшенко Т. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Психолог, 2009. – №10. – с.14-18.
7. Ребенок с особыми образовательными потребностями: методичні рекомендації под ред. В.А. Дзоз. – Сімферополь: Вид-во МОН АРК. – 2012. – 17с.
8. Соціальний захист населення України: статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2017. – 123 с.
9. Лукіна Т.О., Шошова А.Г. Реалізація державної освітньої політики щодо дітей з особливими освітніми потребами: зарубіжні підходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Unzap_2014_2_40.pdf.

Есина В. Инклюзивное образование как механизм социализации детей с особыми потребностями.

Статья посвящена изучению инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями в едином общеобразовательном пространстве, которое выступает механизмом эффективной социализации в обществе.

Реализация прав на образование детей с ограниченными возможностями здоровья рассматривается как одна из важнейших задач государственной политики в области коррекционного образования. Получение такими детьми качественного общего и профессионального образования является одним из основных и неотъемлемых условий их эффективной социализации, а также обеспечения полноценного участия в жизни общества, успешной самореализации в различных видах профессиональной и социальной деятельности.

Ключевые слова: государственная социальная политика, специальное образование, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, социализация.

Yesina V. Inclusive education as a mechanism for the socialization of children with special needs.

The article is devoted to the study of the inclusive education of children with special educational needs in a single general educational space, and acts as the mechanism of effective socialization in society.

Today, the problem of teaching children with disabilities in the conditions of mass educational institutions is becoming more and more acute. Most children with special needs in Ukraine, while at home or in a boarding school, do not receive proper education, necessary knowledge, skills, skills that would enable them to adapt well to society, receive a certain profession, promote self-development, self-fulfillment, self-improvement personality in the future. Consequently, such children are unprepared for life in the ordinary sense of the ordinary person.

Inclusive education, that is, joint training and education of children with reduced health and those who do not have such restrictions, through the creation of additional conditions, is one of the best directions in solving this problem.

That is why the realization of the rights to education of children with disabilities is considered one of the most important tasks of the state policy in the field of correctional education. Getting such children of high quality general and vocational education is one of the main and inalienable conditions for their effective socialization, ensuring full participation in the life of society, successful self-realization in various forms of professional and social activity.

Key words: state social policy, special education, inclusive education, children with special educational needs, socialization.

НАШІ АВТОРИ

БЕХ ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ	доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри управління, інформаційно-аналітичної роботи та євронтеграції НПУ імені М.П.Драгоманова, головний редактор журналу
БЕХ ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА	доктор філософських наук, професор, професор НПУ імені М.П.Драгоманова
ЄСІНА ВЕРОНІКА ПАВЛІВНА	аспірант кафедри соціології Запорізького національного університету
КОСТИРЯ ІННА ОЛЕКСАНДРІВНА	доктор політичних наук, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри міжнародних відносин
КУДІНОВ ІГОР ОЛЕКСІЙОВИЧ	кандидат філософських наук, доцент, доцент Запорізького національного університету
МАСЮК ОЛЕГ ПЕТРОВИЧ	кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної філософії та управління Запорізького національного університету
МУХА ОЛЬГА ЯРОСЛАВІВНА	кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П.Драгоманова, докторантка

РОМАНКОВА
ЛІЛІЯ
МИКОЛАЇВНА

кандидат психологічних наук, доцент
завідувач відділу виховної та психолого-
педагогічної роботи, ДВНЗ
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

СИЧАКОВА-
БЕБЛАВА
ЕМІЛІЯ

PhD, професор, завідувач кафедри
державної політики, Факультет соціально-
економічних наук, Університет імені
Коменського в Братиславі

СОРОКІНА
КАТЕРИНА
МИХАЙЛІВНА

співробітник факультету соціології та
управління Запорізького національного
університету

ХРОМЕЦЬ
ВІТАЛІЙ
ЛЕОНІДОВИЧ

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

ЧАПЛИНСКИЙ
ВОЛОДИМИР
ГРИГОРОВИЧ

магістр релігієзнавства

ШЕДЯКОВ
ВОЛОДИМИР
СВГЕНОВИЧ

доктор соціологічних наук, кандидат
економічних наук, доцент

ЯЦИНА
ЮЛІЯ
ОЛЕКСАНДРІВНА

аспірантка кафедри політології Запорізького
національного університету

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

Бех В., Бех Ю.

Взаємовідношення соціального інституту влади та соціальної системи управління: генетичний контекст 3

Муха О.

«Контекст», «інтерактивність» та «насолада»: імплементація постмодерністських прийомів у туристичній діяльності 16

Костиця І.

Міжнародні політико-правові наративи прав людини 26

Шедяков В.

«Общество знаний»: социальные роли, организационно-управленческие инновации 42

Хромець В.

Пошуки законодавчого вирішення визнання результатів освітньої та наукової діяльності українських духовних закладів вищої освіти 55

Романкова Л.

Особливості становлення сучасного європейського освітнього простору 65

Чаплинский В.

Формирование академического богословия в ВСО ЕХБ в 1997-2005 годы 72

Сорокіна К., Масюк О.

Міфологічний світогляд як основа
фентезійного світобудівництва..... 82

СОЦІОЛОГІЯ

Kudinov Igor, Sičáková-Beblavá Emilia, Yatsyna Yuliia

Actors of Political Life in Ukraine: Social Portrait
of Contemporary Power Elite 95

Єсіна В.

Інклюзивна освіта як механізм соціалізації дітей
з особливими потребами 111

НАШІ АВТОРИ 123

ЗМІСТ..... 125

**ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ
ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «НОВА ПАРАДИГМА»**

1. Редакційна колегія приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам ВАК (див. Постанову Президії ВАК України № 7-05/1 від 15. 01. 2003 р.) до структури наукової статті, згідно з якими стаття повинна містити наступні елементи з обов'язковим виділенням їх назв у тексті:
 - постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання обраної проблеми і на які спирається автор;
 - виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття;
 - формулювання мети та завдань статті;
 - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
 - висновки із запропонованого дослідження;
 - перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.
2. До публікації в журналі приймають раніше не опубліковані наукові праці. За точність цитування та наведених у статтях наукових фактів, цифр, інших відомостей відповідають автори. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.
4. Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжують рецензією або доктора наук за фахом публікації або двох кандидатів наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому вигляді електронною поштою.
5. Рукопис статті подають в одному примірнику (українською або російською мовами) у електронному варіанті у вигляді файлу, виконаний у текстовому редакторі MS Word for Windows (формати *.doc* або *.rtf*). Електронний варіант статті подають електронною поштою за адресою: novaparadigma@ukr.net.

6. **Основний** текст статті має супроводжуватись трьома анотаціями (українською, російською, англійською). Всі анотації повинні містити прізвище, ініціали автора, назву статті, текст анотації (до 50 слів), перелік ключових слів (див. зразок на рисунку).

<i>УДК</i>	<i>Прізвище І. Б.</i>
Назва статті	
<i>Анотація українською.</i>	
<i>Ключові слова:</i>	
Постановка проблеми в загальному вигляді.	
Аналіз останніх досліджень і публікацій.	
Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.	
Мета статті – ...	
Виклад основного матеріалу дослідження.	
Висновки.	
Перспективи подальших розвідок.	
<i>Література</i>	
ФИО. Название статьи.	
<i>Аннотация.</i>	
<i>Ключевые слова:</i>	
Name and surname author. Title article.	
<i>Annotation.</i>	
<i>Keywords:</i>	

Рис. 1. Розташування структурних елементів статті

7. Окремим файлом автори обов'язково подають електронну версію **розширеної анотації статті (1-2 сторінки формату А 4 не менше як 2000 знаків) англійською мовою**, яка буде розміщена на web-сторінці видання відповідно до наказу № 1111 Монмолодьспорту України від 17.10.2012 р. «Про затвердження порядку формування переліку наукових фахових видань України» (кількість сторінок розширеної анотації не входить до загальної кількості сторінок статті). Розширена анотація повинна бути професійно та якісно перекладена англійською мовою, структурованою, містити мету дослідження, застосовані методи, основні одержані висновки.
8. Вимоги для оформлення тексту: всі поля по 20 мм; шрифт Times New Roman, кегель 14, інтервал – 1,5; абзацний відступ – 10 мм. Рисунки й таблиці оформляються згідно з ДСТУ.

9. Перелік літературних джерел розташовують за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком *Література* і виконують мовою оригіналу. Виноски по статті не прийнятті.
10. Обов'язковим є зазначення в переліку посилань загальної кількості сторінок (для книг) або номерів сторінок початку і кінця тексту джерела (для статей). Джерела в переліку посилань нумерують вручну без використання функції меню Word «*Формат – Список – Нумерований*». Посилання на літературу в тексті подають за наступним зразком: [5, 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка. Посилання на декілька джерел водночас подають так: [3; 5; 7] або [3, 145; 5, 25; 7, 348].
11. Статтю обов'язково супроводжують *авторською довідкою* із зазначенням прізвища, імені, по батькові (повністю); наукового ступеня, вченого звання, посади, місця роботи; а також робочої, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти.
12. У статтю можуть бути внесені зміни редакційного характеру без згоди авторів. Редакційна колегія перевіряє статті на плагіат та залишає за собою право відхиляти статті, які не відповідають вимогам ВАК України.

До уваги авторів!

Електронні версії усіх статей, надрукованих у журналі «Нова парадигма», безоплатно публікують на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України у розділі «Наукова періодика України» та на сайті журналу «Нова парадигма» (згідно з наказом № 1111 Монмолодьспорту України від 17.10.2012 р. «Про затвердження порядку формування переліку наукових фахових видань України»). Автор, подаючи статтю до редакції журналу, надає тим самим згоду на безоплатну публікацію електронної версії своєї статті на зазначених сайтах.

Наукове видання
Журнал «НОВА ПАРАДИГМА»
Випуск 133

- Журнал виходить щоквартально.
- Редакція приймає матеріали від авторів у електронному варіанті у форматі будь-якої версії MS-Word.
Адреса редакції:..... кімната № 211, вул. Саратівська, 20, м. Київ, 04111
E-mail:.....novaparadigma@ukr.net
Web-сайт:.....<http://www.novaparadigma.org.ua/>
- Редакція залишає за собою право редагування текстів статей, які до неї надходять.
- Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.
- Редакція матеріали не повертає. Статті до друку підписують за рекомендацією Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
- У разі передруку посилання на «Нову парадигму» **обов'язкове**.
- Журнал регулярно розсилають у бібліотеки за переліком, встановленим ВАК України, а також безоплатно публікують на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України у розділі «Наукова періодика України» та на сайті журналу «Нова парадигма».

Головний редактор – *В. П. Бех*
Відповідальний секретар та наукове редагування – *Ю. В. Бех*
Літературне та технічне редагування – *І. В. Григоренко*

Підписано до друку *8 грудня 2017 р.*
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 7,83. Облік. видав. арк. 7,12. Наклад 300.
Віддруковано з оригіналів

Видавництво
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9.
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002
(044) тел. 230-92-85